

TAMPEREEN YLIOPISTO

Merkityksen normatiivisuus ja ilmaisun oikea soveltaminen

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Filosofian pro gradu -tutkielma

ALEKSI HONKASALO

Toukokuu 2018

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

ALEKSI HONKASALO: Merkityksen normatiivisuus ja ilmaisuuden oikea soveltaminen

Filosofian pro gradu -tutkielma, 71 sivua

Toukokuu 2018

Tässä työssä tarkastelen väitettä, jonka mukaan merkityksen teoriaksi kelpaa vain sellainen teoria, joka pitää merkitystä normatiivisena. Saul Kripken *Wittgenstein on Rules and Private Language* (1982) on nykyisen merkityksen normatiivisuutta koskevan keskustelun lähtökohta. Kripken argumenttien on katsottu puoltavan käsitystä normatiivisuudesta ilmiönä, jonka jokaisen uskottavan merkityksen teorian tulee selittää. Yhdistettynä ajatukseen siitä, että normatiiviset väitteet eivät ole muotoiltavissa naturalistisina väitteinä, tästä seuraa, että naturalististen merkityksen teorioiden voitaisiin katsoa puhuvan perustavanlaatuisesti jostain muusta kuin merkityksestä.

Tätä valtakäsitystä vastaan ovat 90-luvun lopusta lähtien argumentoineet muiden muassa Paul Horwich, Katrin Glüer ja Peter Pagin, Åsa Wikforss, Paul Boghossian sekä Anandi Hattiangadi. Keskustelussa on problematisoitu merkityksen oikean soveltuvuuden ehdon normatiivisuutta sekä normatiivisuudesta johdettavien preskriptioiden muotoilujen mielekkyyttä. Näihin kritiikkeihin ovat pyrkineet vastaamaan esimerkiksi Alan Millar, Daniel Whiting ja Jaroslav Peregrin.

Pyrin osoittamaan, ettei merkityksen normatiivisuus seuraa semanttisesta korrektiudesta. Toisin sanoen siitä, että sana ”omena” soveltuu oikein omenoihin ja vain omenoihin, ei seuraa, että merkitys olisi normatiivinen tavalla, joka toimisi merkityksen teorioiden mielekkyysehtona. Pyrin osoittamaan, että korrektiudesta ei aina seuraa kategorista normatiivisuutta ja että semanttista korrektiutta voidaan pitää ei-normatiivisena. Lisäksi pyrin osoittamaan kirjallisuudessa esitetyt preskription muotoilut ongelmallisiksi.

Tarkoitukseni ei ole argumentoida kaikkia merkityksen normatiivisuuden muotoiluja vastaan. Argumentoin vain niitä muotoiluja vastaan, jotka nojaavat semanttiselle korrektiudelle. En myöskään aio paneutua mielen sisältöjen normatiivisuuteen, vaikkakin kysymys kytkeytyy hyvin läheisesti merkityksen normatiivisuuteen.

Avainsanat: metasemantiikka, merkityksen normatiivisuus, normatiivisuus, semantiikka.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KESKUSTELUN TAUSTA SÄÄNNÖN SEURAAMISEN ONGELMASSA	6
2.1	YKSITYINEN KIELI	6
2.2	KRIPKEN WITTGENSTEIN JA SÄÄNNÖN SEURAAMISEN ONGELMA	8
2.2.1	<i>Säännön seuraamisen paradoksi</i>	<i>8</i>
2.2.2	<i>Skeptinen ratkaisu säännön seuraamisen ongelmaan</i>	<i>9</i>
2.3	WITTGENSTEIN-TULKINNASTA MERKITYSTÄ KOSKEVAKSI TEESIKSI	10
3	NYKYKESKUSTELUN LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTAOLETUKSET	13
3.1	NORMATIIVISUUS	13
3.2	NATURALISMI	17
3.3	HYPOTEETTINEN JA KATEGORINEN NORMATIIVISUUS	18
3.4	MIELEKKYYSEHTO	20
4	KORREKTIUS	22
4.1	ONKO KORREKTIUS NORMATIIVINEN KÄSITE?	23
4.1.1	<i>Standardin asettaminen</i>	<i>28</i>
4.1.2	<i>Konventio ja yhteisö</i>	<i>31</i>
4.1.3	<i>Ilmaisun oikea soveltaminen ja sen oikea käyttö</i>	<i>33</i>
4.1.4	<i>Säännöt ja pelit</i>	<i>37</i>
4.2	ONKO SEMANTTINEN KORREKTIUS NORMATIIVINEN KÄSITE?	40
5	PRESKRIPTIO	44
5.1	MERKITYSEHTO	45
5.2	DEONTTISESTA LOGIIKASTA	47
5.3	PRESKRIPTIO	51
5.3.1	<i>Preskription muoto</i>	<i>51</i>
5.3.2	<i>Totuus, valehtelu ja metaforinen käyttö</i>	<i>54</i>
5.3.3	<i>Aikomukset ja propositionaalinen sisältö</i>	<i>60</i>
5.4	SEMANTTINEN KORREKTIUS JA PRESKRIPTIIVISYYDEN KRITIIKKI	63
6	JOHTOPÄÄTÖKSET: ONKO MERKITYS ESSENTIAALISESTI NORMATIIVINEN?	65
7	LÄHDELUETTELO	68

1 JOHDANTO

Merkityksen normatiivisuusteessin mukaan merkitykseen liittyy olennaisesti normatiivinen elementti. Yhdistettynä antinaturalistiseen normatiivisuuskäsitykseen, jonka mukaan normatiivisia tosiseikkoja ei voi identifioida luonnollisten tosiseikkojen kanssa tai palauttaa niihin, merkityksen normatiivisuudesta seuraa metasemanttinen mielekkyyssehto merkityksen teorioille. Toisin sanoen merkitykseen liittyvää normatiivista elementtiä ei voi palauttaa mihinkään luonnolliseen ilmiöön, joten sellaiset merkityksen teorialat, jotka kytkevät merkityksen johonkin luonnolliseen ilmiöön, kuten kielenkäyttäjän aivotiloihin tai käyttötaipumuksiin, identifioivat merkityksen väistämättä väärin.

Metasemanttisilla kysymyksillä tarkoitan merkityksen teorioita koskevia kysymyksiä. Kysymykset, kuten ovatko merkitykset abstrakteja olioita, mielentiloja tai kielenkäyttäjien dispositioita, ovat semanttisia kysymyksiä. Metasemantiikka pyrkii vastaamaan kysymyksiin siitä, mitä semantisilta teorioilta voidaan vaatia, jotta niitä voidaan ylipäättään pitää semanttisina. Hieman yksinkertaistaen voidaan sanoa, että semantiikka pyrkii selittämään mitä merkitys on, ja metasemantiikka pyrkii selittämään mitä merkitys ei ainakaan ole. Vaikka termi metasemantiikka on verrattain uusi, ei tämä ajatus merkityksen teorioiden mielekkyyssehdoista ole uusi. Esimerkiksi merkityksen kompositionaalisuuden selittämistä on vaadittu merkityksen teorioilta paljon ennen metasemantiikka käsitteen käyttöönottoa. Toisin sanoen jos merkityksen teoria ei kykene selittämään sitä, miten äärellisestä määrästä merkityksellisiä ilmaisuja saadaan johdettua potentiaalisesti ääretön määrä uusia merkityksellisiä ilmaisuja, ei kyseinen teoria voi olla mielekäs teoria merkityksestä.

Nykykeskustelun kannalta merkityksen normatiivisuusteessin olennainen tausta on Saul Kripken *Wittgenstein on Rules and Private Language*, jossa hän kytkee Ludwig Wittgensteinin tunnetun argumentin yksityistä kieltä vastaan säännönseuraamista koskeviin huomioihin. Kripken esityksessä Wittgensteinin yksityisen kielen argumentti liittyy merkitysskeptiseen haasteeseen. Tämä haaste on identifioida sääntö, jonka nojalla ilmaisun käyttö on oikea tai väärä. Koska sääntöä ei voi seurata yksityisesti, myöskään yksityistä kieltä ei voi olla. Kripke katsoo, että tämä skeptinen haaste on merkittävä ongelma perinteisille merkityksen teorioille.

Vaikka Kripken tulkinta Wittgensteinista on kyseenalaistettu, on kirjassa esitetty skeptinen haaste nähty filosofisesti hedelmällisenä, ja merkityksen normatiivisuuden on katsottu vastaavan siihen. Kripken jälkeen merkityksen normatiivisuus on nauttinut melko laajaa hyväksyntää, mutta

teesi on saanut osakseen myös kritiikkiä. Paul Horwich (1998), Kathrin Glüer (1999), Peter Pagin yhdessä Glüerin kanssa (1999), Åsa Wikforss (2001) ja yhdessä Glüerin kanssa (2009, 2015), Paul Boghossian (2005), Anandi Hattiangadi (2006, 2009, 2017) ja Alexander Miller (2010) ovat esittäneet argumentteja merkityksen normatiivisuutta vastaan. Näihin kritiikkeihin ovat vastanneet mm. Allan Millar (2002, 2014), Allan Gibbard (2012), Daniel Whiting (2007, 2009), Andrei Buleandra (2008), Claudine Verheggen (2011) ja Jaroslav Peregrin (2012).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan merkityksen normatiivisuutta puoltavaa argumenttia, jonka mukaan 'ilmaisun oikeasta käytöstä' voidaan johtaa merkityksen normatiivisuusteesi. Paul Boghossian esitti tämän argumentin "Rule Following Considerations"-artikkelissa (1989). Argumentin mukaan siitä, että ilmaisu soveltuu oikein vain tietynlaisiin olioihin, voidaan johtaa, että sitä tulee soveltaa niihin. Tätä argumenttia nykyisin puolustaa Daniel Whiting ja hieman mukautettuna Allan Millar ja Andrei Buleandra. Glüer ja Wikforss (2009) kutsuvat tätä argumenttia yksinkertaiseksi argumentiksi (simple argument) ja väittävät, että tämä argumentti ei ole pätevä. Ensimmäiseksi pyrin osoittamaan, että 'oikea' ei ole aina normatiivinen käsite. Tässä yhdyn Glüerin, Wikforssin ja Hattiangadin väitteeseen, että 'oikean käytön' voidaan tulkita kategorisoivan käyttöjä oikeiksi ja vääriksi ilman normatiivisia seuraamuksia, mutta pyrin tarjoamaan niille uskottavamman perustelun tarkastelemalla tarkemmin käsitettä 'oikea'. Pyrin myös vastaamaan niihin argumentteihin, joita on esitetty 'oikean käytön' ja 'ilmaisun oikean soveltuvuuden' normatiivisuuden puolesta. Toiseksi pyrin osoittamaan, että jos 'ilmaisun oikea käyttö' on normatiivinen, siitä seuraavat normit ovat merkitykseen liittyvien intuitioiden vastaisia. Tämän saavuttaakseni tarkastelen eri tapoja, joilla normit voidaan muotoilla ja johdan niistä väitteitä, jotka ovat vastoin semanttista intuitiotamme. Osa näistä epäintuitiivisuuksista voidaan mahdollisesti kieltää vetoamalla eriäviin kielellisiin intuitioihin, mutta pyrin osoittamaan, että nämä intuitiot eivät voi kuulua metasemanttiseen teesiin, ainoastaan semanttiseen.

Kun nämä kaksi huomiota yhdistetään, voidaan päätellä, että 'oikean soveltuvuuden' pitäminen ei-normatiivisena on uskottavampi vaihtoehto, sillä toisen vaihtoehdon seurauksen ovat epäuskottavia.

Tarkoitukseni ei ole argumentoida kaikkia merkityksen normatiivisuuden puolesta esitettyjä argumentteja vastaan. Tarkastelen ainoastaan niitä, jotka johtavat normatiivisuuden semanttisesta korrektiudesta. En myöskään aio paneutua mielen sisältöjen normatiivisuuteen, vaikkakin kysymys kytkeytyy hyvin läheisesti merkityksen normatiivisuuteen.

Tässä työssä käsitellään kielellistä merkitystä. Merkityksestä voidaan kuitenkin puhua myös laajemmin. Yksinkertaisuuden vuoksi rajaan käsittelyn ulkopuolelle nonverbaalisen viestinnän ja ei-kielelliset merkit, kuten liikennemerkkit, vaikka näiden voidaan katsoa kantavan merkityksiä tavalla

tai toisella. Voidaan myös sanoa, että jotkin luonnolliset ilmiöt kantavat merkityksiä. Esimerkiksi savu voi tarkoittaa, että jossain palaa, mutta tuskin kukaan sanoisi, että savun on sallittua esiintyä vain, jos jossain palaa.

Rajoittuminen kieleen tuo mukanaan oman ongelmansa. Mitä tarkoitetaan sillä, että ilmaisu tarkoittaa jotakin jossakin kielessä? Miten tuo kieli on olemassa, jos se ylipäättään on olemassa? Miten erotetaan kielen puhujat muiden kielten puhujista? Ensimmäinen kysymys on liian laaja tämän työn kannalta. Toinen kysymys liittyy läheisemmin merkityksen normatiivisuuteen. Englannin kielessä on normi, jonka mukaan kaksoisnegaatiota ei tule käyttää tarkoittamaan negaatiota, mutta joissain afroamerikkalaisissa murteissa näin kuitenkin tehdään. Sen sijaan, että nämä käytöt tuomittaisiin normin vastaisiksi, on tyypillisempää todeta, että kaksoisnegaatio kuuluu tiettyyn murteeseen. Kielten ja murteiden rajat ovat kuitenkin usein epäselviä ja joskus mielivaltaisia. Esimerkiksi Skånen murre on ollut tanskan murre ja joskus ruotsin murre riippuen siitä, mistä valtioiden rajat ovat kulloinkin kulkeneet. Tämäkin kysymys on liian laaja tässä työssä käsiteltäväksi, joten oletan, että kielten rajanvetokysymykset eivät tuota ongelmaa tämän työn argumentaation kannalta.

Luvussa 2 käsittelen normatiivisuuskustelun taustaa. Esittelen aluksi Wittgensteinin yksityisen kielen argumenttia. Tarkastelen niitä tekstikohtia, joihin tämän argumentin on perinteisesti katsottu liittyvän. Seuraavaksi esittelen Kripken Wittgenstein-tulkinnan ja sen, miten Kripken Wittgensteinin argumenttien on katsottu johtavan teesiin merkityksen normatiivisuudesta. Tämän luvun päälähteet ovat Wittgensteinin *Filosofisia tutkimuksia* (1999), Steward Candlishin ja George Wrisley'n *Stanford Encyclopedia of Philosophy*ssa julkaistu artikkeli ”Private Language” (2014), Kripken *Wittgenstein on Rules and Private Language* (1982) ja Boghossianin ”The Rule-Following Considerations” (1989).

Luvussa 3 tarkastelen sitä, mitä normatiivisuudella ja naturalismilla tarkoitetaan ja mitkä ehdot merkityksen normatiivisuuden tulee täyttää, jotta se olisi uskottava metasemanttinen teesi. Tämän luvun päälähteenä käytän Stephen Finlay'n artikkelia ”Recent Work on Normativity” (2010).

Luvussa 4 pyrin osoittamaan, että semanttinen korrektius voidaan ymmärtää ei-normatiivisesti. Aloitan tarkastelemalla, miten käsitteitä ’korrekti’ ja ’oikea’ normatiivisuuskustelussa on käsitelty. Pyrin sitten esittämään syitä siihen, että käsitteet ’korrekti’ ja ’oikea’ eivät aina ole normatiivisia. Tämän pohjalta väitän, että semanttinen korrektius ei ole automaattisesti normatiivista, joten normatiivisuusteessin puolustajilta voidaan vaatia lisäperusteluja sille, miksi semanttinen korrektius pitää ymmärtää normatiivisesti.

Luvussa 5 oletan argumentin vuoksi, että semanttinen korrektius on normatiivista. Näin ollen siitä voidaan johtaa preskriptio, joka sanoo, miten kielenkäyttäjän tulee toimia. Tarkastelen keskustelussa esitettyjä preskription muotoiluja, ja väitän, että uskottavimmatkaan muotoilut eivät kestä

tarkempaa tarkastelua. Niistä seuraa velvollisuuksia, jotka ovat intuition vastaisia. Vaikka normatiivisuuden puolustaja ei jakaisi näitä intuitioita, hän joutuisi sitoutumaan merkitystä koskeviin väitteisiin, joita ei voida pitää semanttisten teorioiden mielekkyyshehtona. Toisin sanoen normatiivisuuden puolustaja joutuisi sitoutumaan sisällöllisiin semanttisiin väitteisiin, joita ei voida pitää metasemanttisina.

Luvuissa 4 ja 5 kommentoin pääasiallisesti seuraavia artikkeleita: Boghossian (1989), Wikforss (2001), Millar (2002), Hattiangadi (2006, 2009), Daniel Whiting (2007, 2009, 2016), Glüer ja Wikforss (2009, 2015, 2016) sekä Peregrin (2012).

Tässä työssä käytän paljon vierasperäistä sanoja. Osa näistä sanoista ovat tavanomaisia filosofisessa kirjallisuudessa, kuten ”essentia” (olemus) ja ”dispositio” (taipumus), mutta osa ei ole, kuten ”korrekti” ja ”preskriptio”. Miksi siis käyttää sanaa ”korrekti” ja ”preskriptio” sanojen ”oikea” ja ”määräys” sijasta?

Tähän on useampia syitä. Ensinnä tämä työ ottaa kantaa englanninkieliseen keskusteluun, joten argumenttien arvioinnin kannalta on helpompaa, jos on selvää, mitä termejä kirjallisuudessa on käytetty. Kun väitän esimerkiksi, että Peregrin pitää korrektiutta normatiivisena, voi lukija olettaa, että viitatussa tekstikohdassa Peregrin käyttää ilmaisua ”correctness”. Tai kun Hattiangadi puhuu preskriptiivisyydestä, alkuperäistekstin ilmaisu on ”prescriptivity”. On huomautettava, että sanalla ”korrekti” on hieman eri konnotaatiot kuin sanalla ”oikea”. Koska tämä työ käsittelee ”korrektin” teknistä merkitystä, en usko, että sanavalinta on harhaanjohtava. Toinen syy on se, että sanasta ”korrekti” on vähemmän monitulkintaista muodostaa vastaava käsiteilmaus ”korrektius”. ”Oikeus” liittyy liian vahvasti käsitteeseen ’oikeudenmukaisuus’. Vastaavasti ”preskriptiivisestä” saadaan ”preskriptiivisyys”, mutta ”määräyksellisyys” on tarpeettoman kankea ilmaus. ”Preskription” tilalla voitaisiin käyttää ”imperatiivia”, mutta kaikki preskriptiot, joita käsittelen, eivät ole kieliopillisesti imperatiiveja.

”Korrekti” on kuitenkin joissain tilanteissa kömpelö ilmaus. Esimerkiksi ”conditions of correct applications of expression” voitaisiin kääntää ”ilmaisun soveltuvuuden korrektiusehdoksi”, mutta tämä kuulostaa kömpelöltä verrattuna ”ilmaisun oikean soveltuvuuden ehto”. Käytän siis joissain tapauksissa sanaa ”oikea” samassa merkityksessä, kuin ”korrekti”.

Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään normatiivisia ilmaisuja ”ought”, ”should” ja ”may”. Näitä ilmaisuja vastaavat suomenkieliset ilmaukset ovat ”tulee”, ”pitää” ja ”saa”. ”Tulee” normatiivisessa merkityksessä ”sinun tulee tehdä jotain” on vanhahtava, mutta myös ”ought” on hieman vanhahtava. Ilmaisujen ”tulee” ja ”pitää” vahvuusero vastaa ilmaisujen ”ought” ja ”should” vahvuuseroa.

Käytän lainausmerkkejä erottamaan sanoja ja puolilainausmerkkejä erottamaan käsitteitä. En kuitenkaan käytä puolilainausmerkkejä niiden käsitesanojen kanssa, jotka merkitsevät käsitteitä tavanomaisesti. Esimerkiksi sana ”hyvä” liittyy käsitteeseen ’hyvä’, joka on sama käsite kuin hyvyys. Tämä käytäntö ei ulotu suoriin sitaatteihin, ellei kirjoittaja ole itse sitoutunut tähän käytäntöön.

Wittgensteinia lukuun ottamatta kaikki suorat sitaatit ovat minun kääntämiäni ja lisään alaviitteeseen lainatun tekstin alkuperäiskielellä.

2 KESKUSTELUN TAUSTA SÄÄNNÖN SEURAAMISEN ONGELMASSA

Tässä luvussa tarkastelen merkityksen normatiivisuutta koskevan keskustelun taustoja. Niin pitkään kuin kieltä on kuvailtu, sitä on kuvailtu myös normatiivisella termistöllä. Koulussa opimme, miten kieltä *tulee* käyttää ja mitkä lauseet ovat kieliopillisesti oikeita ja vääriä. Tässä työssä käsiteltävä merkityksen normatiivisuutta koskevan teesin oleellinen tausta on kuitenkin Kripken vuoden 1982 Wittgenstein-tulkinnassa. Mahdollisesti merkityksen normatiivisuuden juuret voisivat johtaa Wittgensteiniin asti. Sen kysymyksen käsittelyyn, puolustiko Wittgenstein merkityksen normatiivisuutta vai ei, ei ole tilaa.

Aloitan luonnostelemalla Wittgensteinin yksityisen kielen argumentin, jonka jälkeen esittelen Kripken tulkinnan siitä. Wittgensteinin filosofiaa voi tulkita monella tavalla, eikä tässä luvussa esitetty luonnos yksityisen kielen argumentista ole riittävän perusteltu ollakseen uskottava tulkinta Wittgensteinista. Ilman minkäänlaista esitystä siitä, miten yksityisen kielen argumentti on yleensä ymmärretty, ei Kripken tulkinnan esittely olisi täydellinen.

Nykyisen merkityksen normatiivisuudesta käydyn keskustelun kannalta Kripken Wittgenstein-tulkinnan uskottavuus ei ole keskeinen. Kripken teoksessa esiintyvä Wittgenstein on muodostunut eräänlaiseksi fiktionaaliseksi filosofiksi, jonka argumentteja tarkastellaan irrallaan Kripken ja Wittgensteinin kannoista. Luvussa 2.3 tarkastelen sitä, miten normatiivisuus on ymmärretty Kripken pohjalta.

2.1 Yksityinen kieli

Wittgenstein käsittelee yksityisen kielen mahdollisuutta *Filosofisten tutkimuksien* pykälissä 243–271. Näissä pykälissä ei kuitenkaan käsitellä vain yksityistä kieltä, vaan niissä käsitellään laajemmin aistimuksia, aistimusten ilmaistavuutta ja ajatuksia. Argumentti yksityistä kieltä vastaan näyttäisi löytyvän pykälistä 256–271, joissa esitetään ajatuskoe päiväkirjanpitäjästä.

Yksityinen kieli, niin kuin Wittgenstein sen ymmärtää, kuvataan pykälässä 256 kielenä, joka kuvaa puhujan sisäisiä kokemuksia ja jota vain puhuja itse voi ymmärtää. Jos aistimussanojen nimet yksityisessä kielessä assosioitaisiin tavanomaisiin aistimussanoihin, jälkimmäinen ehto ei täyttyisi.

Joku muu voisi ymmärtää ne. Toisin sanoen, jos yksityisessä kielessä Merkki ”A” saa merkityksensä esimerkiksi suomen kielen sanasta ”kipu”, oppimalla relevantit käännökset kieli on opittavissa. (Wittgenstein, 1999, §256.)

Wittgensteinin yksityisen kielen ympärille on rakentunut laaja tulkintakeskustelu, jonka kunnollinen läpikäynti ei ole mielekäs osa tätä työtä. Yhdestä asiasta valtaosa kommentaattoreista on yhtä mieltä. Edellä kuvattu kieli ei voi olla yhtä aikaa puhujalle ymmärrettävissä ja muille mahdoton ymmärtää (Candlish & Wrisley, 2014).

Merkin ”A” on siis assosioituttava johonkin puhujan aistikokemukseen. Tapa, jolla merkki assosioituu aistikokemukseen, nousee nyt ongelmaksi. Wittgenstein sanoo, että aistimusta voi tavallaan osoittaa kiinnittämällä tarkkaavaisuuden siihen (Wittgenstein, 1999, §258). Jos nyt joku kirjoittaa päiväkirjaansa merkin ”A”, aina kun hän saa tietyn aistimuksen, hän painaa mieleensä merkin ja asian välisen yhteyden. Tämä yhteys muodostuu kuitenkin vain, jos merkin käyttöä tulevaisuudessa koskee jokin oikean käytön kriteeri, mutta tällaista kriteeriä ei voi olla, sillä ”[o]ikein on mikä tahansa, mikä näyttää minusta oikealta. Tämä merkitsee vain, että tässä ei voi puhua oikeasta” (Wittgenstein, 1999, §258)

Onko kysymys siis siitä, että koska muistimme ei ole täysin luotettava, emme voi luottaa tulevien päiväkirjamerkintöjen olevan oikeita merkin ”A” käyttöjä? Yksi tämän tulkinnan ongelma tulee esiin pykälissä 260 ja 261, jotka kyseenalaistavat Merkin ”A” ostensiivisen määritelmän mahdollisuuden. Jotta ostensiivinen määritelmä olisi ymmärrettävissä, tulee määriteltävän sanan rooli olla tunnettu. Esimerkiksi osoitettaessa shakkinappulaa sanoen ”Tämä on kuningas” edellytetään kuulijalta shakkipelin sääntöjen tuntemista. (Wittgenstein, 1999, §30) Merkin ”A” rooli näyttäisi olevan aistimus, mutta ”aistimus” on yleiskielen ilmaisu ja vaatii käytölleen kaikille ymmärrettävän oikeutuksen. Jos merkillä ”A” ei ole mitään yleiskielen roolia, tulisi kuvata kielipeli, jossa tämä rooli olisi. (Wittgenstein, 1999, §261.) Nämä huomiot viittaavat siihen, että yksityinen kieli muodostuu ongelmaksi heti ensimmäisessä ilmaisun käyttökerrassa, jolloin muistin epävarmuus tulevissa käyttökerroissa on toissijainen ongelma.

Osa kommentaattoreista on painottanut muistin epävarmuutta, toiset havaintokielen mahdottomuutta ja osa yhteisön välttämättömyyttä. Kuitenkin valtaosa tulkitsijoista katsoo yksityisen kielen argumentin liittyvän pykäliin 243–271. (Candlish & Wrisley, 2014.)

2.2 Kripken Wittgensteinin ja säännön seuraamisen ongelma

Kripke kytkee säännön seuraamisen ongelman yksityisen kielen vasta-argumenttiin, jonka Wittgenstein muotoilee *Filosofisten tutkielmien* pykälissä 244–271. Hänen mukaansa yksityinen kielen ongelma ei liity havaintokielen epäselvyyteen tai muistin epävarmuuteen vaan yksityisen kielen mahdottomuus seuraa yksityisten sääntöjen seuraamisen mahdottomuudesta. (Kripke, 1982, s. 2–3.)

2.2.1 Säännön seuraamisen paradoksi

Kripke esittää *Wittgenstein on Rules and Private Language*ssa muotoilun Wittgensteinin säännön seuraamisen paradoksista: Oletetaan, että joku kielenkäyttäjä ei ole koskaan laskenut lukua 50 suurempia lukuja yhteen. Kun häneltä kysytään ”paljonko on 68 plus 57”, hän vastaa 125. Kuvitellaan, että paikalle saapuu erikoinen skeptikko, joka esittää kaksi huomiota. (1) Ei ole mitään hänen edeltävissä sanan ”plus” käytöissä, joka tekisi vastauksesta ”125” oikean. (2) Mikään ei oikeuta häntä antamaan tätä vastausta toisen vastauksen sijasta. (Kripke, 1982, s. 8, 11.)

Skeptikon mukaan puhujan sanan ”plus” edeltävä käyttö sopii yhtä hyvin yhteen yhteenlaskun kuin funktion quus kanssa:

$$x \text{ quus } y = \begin{cases} x + y, \text{ jos } x, y < 57 \\ 5, \text{ jos } x, y \geq 57 \end{cases}$$

Tämän säännön mukaan puhujan olisi siis pitänyt kysymykseen ”68+57?” vastata ”5”. (Kripke, 1982, s. 9.)

Ongelma ei ole yhteenlaskun epämääräisyys vaan puhujan tavassa käyttää sanaa ”plus”. Se ei ole myöskään liity siihen, että puhuja ei ole ennen laskenut yhteen suuria lukuja. Ongelman voi muotoilla täysin vastaavasti kertomalla 57 vaikka kymmenellä tuhannella, sillä aina on löydettävissä sitä lukua suurempi luku, jota puhuja ei ole laskenut yhteen. Kysymys on siitä, miten voimme tietää, että käyttäessään ilmaisua ”plus” hän tarkoittaa yhteenlaskua. (Kripke, 1982, s. 11.)

Skeptikon haasteeseen voisi ehkä vastata vetoamalla perustavampiin sääntöihin, joille yhteenlasku perustuu, kuten laskemiseen¹ (count). Lasketaan esimerkiksi, että kasassa on 57 marmorikuulaa ja lasketaan, että toisessa kasassa on 68. Yhdistetään kasat ja lasketaan kuulien määrä. Tämä ei

¹ Selvennyksenä: Yhteenlaskussa suoritetaan operaatio kahdelle luvulle. Laskeminen on karkeasti esitettynä järjestyslukujen assosioimista objekteihin. Esimerkiksi osoittamalla järjestyksessä kaikkia marmorikuulia luetellen samalla järjestyksessä järjestyslukuja. Nämä eivät ole määritelmiä, mutta toivoakseni tekevät eron tarpeeksi selväksi.

kuitenkaan kelpaa skeptikolle, sillä hän voi aina väittää, että kyseessä ei ole laskeminen vaan qaskeeminen. Perustavampiin sääntöihin vetoaminen ei tarjoa skeptikon kaipaamaa oikeutusta vastaukselle. (Kripke, 1982, s. 16.)

Sisäisiin tiloihin vetoaminen ei myöskään ratkaise ongelmaa. Ajatellaan, että hänellä on jokin erityinen tunne, kun hän on ratkaissut lukua 50 pienempiä yhteenlaskutehtäviä. Eikö se tunne olisi kuitenkin samanlainen kuin quus funktion ratkaiseminen? (Kripke, 1982, s. 45.)

Paradoksi ei rajoitu matemaattisiin esimerkkeihin (Kripke, 1982, s. 7). Kuvitellaan, että op-
piessani sanan ”pöytä”, opin miten erottaa pöydän ei-pöydistä ennalta määräämättömissä tapauksissa. Kun näen pöydän Eiffel-tornin alla, voinko perustella skeptikolle, että tarkoitin ”pöydällä” aiemmin pöytää, enkä pöyrää, joka tarkoittaa mitä tahansa pöytää, joka ei ole Eiffel-tornin alla. (Kripke, 1982, s. 19.)

2.2.2 Skeptinen ratkaisu säännön seuraamisen ongelmaan

Kripke jakaa skeptisten paradoksien ratkaisut suoriksi ja skeptisiksi. Suora ratkaisu on sellainen, joka osoittaa epäilyn perusteettomaksi. Kripke ottaa esimerkiksi Humen induktion ongelman, jonka suora ratkaisu osoittaisi kausaalisen relaation olevan aito välttämätön tapahtumien välinen yhteys. Skeptinen ratkaisu hyväksyy paradoksin seuraukset, mutta osoittaa, etteivät tavalliset uskomuksemme tarvitse skeptikon vaatimaa oikeutusta. (Kripke, 1982, s. 66–67.)

Kripken mukaan Wittgensteinin ratkaisu on skeptinen (Kripke, 1982 s. 69). Wittgenstein hyväksyy, ettei yksikään tosideikka ratkaise, tarkoittaako puhuja yhteenlaskua vai quusia (Kripke, 1982, s. 71). Jos tarkastelemme puhujaa irrallisena, puhuja suoriutuu tehtävästä ja antaa vastauksensa epäröimättä mutta ilman oikeutusta, sillä ainoa, joka arvioi hänen onnistumistaan säännön seuraamisessa, on hän itse. Näin ollen, jos hän uskoo seuranneensa sääntöä, hän on seurannut sääntöä, eikä hän missään tapauksessa voisi rikkoa sääntöä. (Kripke, 1982 s. 87–88.)

Tilanne kuitenkin muuttuu, kun puhujan toimintaa katsotaan kieliyhteisön kontekstissa. Sen sijaan, että kysyisimme puhujalta, millä oikeudella hän antaa tietyn vastauksen, meidän tulisi katsoa, missä tilanteissa muut ovat valmiita väittämään, että hän noudattaa tiettyä sääntöä. (Kripke, 1982 s. 89.) Kripke katsoo, nämä tilanteet eivät ole lauseen ”puhuja tarkoittaa sanalla ”plus” yhteenlaskua” totuusehtoja, sillä hänen mukaansa Wittgenstein sitoutuu deflationistiseen teoriaan totuudesta. Tämän teorian mukaan totuuden käsite on esitetty liian monimutkaisesti. Ainoa asia, mitä totuudesta voidaan sanoa, on, että jos p on merkityksellinen väitelause, sen väittäminen todeksi tarkoittaa samaa kuin väitteen p väittäminen. (Kripke, 1982, s. 86.)

Missä tilanteessa sitten esimerkiksi väite ”Jones tarkoittaa sanalla ’plus’ yhteenlaskua” on oikeutettu? Jos Jones ei epäröi merkittävästi vastausta antaessaan, ja antaessaan vastauksen se sopii pääsääntöisesti yhteen Smithin vastauksen kanssa, niin silloin Smith voi sanoa muiden kielenkäyttäjien edessä: ”Jones tarkoittaa sanalla ’plus’ yhteenlaskua”. Jos Smith itse tulkitsee sanan ”plus” erikoisella tavalla, hän ei hyväksy Jonesin tapaa seurata ”plussan” osoittamaa sääntöä. Kielellinen yhteisö on kuitenkin melko yksimielinen ”plussan” oikeasta käytöstä, jolloin joku muu yhteisön jäsen voi todeta Jonesin tai Smithin olevan oikeassa. (Kripke, 1982 s. 90–91.)

2.3 Wittgenstein-tulkinnasta merkitystä koskevaksi teesiksi

Kripken tulkinta Wittgensteinista ei nauti laajaa hyväksyntää Wittgenstein-tulkintojen joukossa. Se sivuuttaa tai huomioi lähinnä kursorisesti useita keskeisiä pykälä *Filosofisissa tutkimuksissa*. Eri-tyisesti havaintoa ja havaintokieltä koskevat huomautukset, joita käsitellään perinteisesti yksityiseen kielen argumenttiin kytketyissä pykälissä 244–257, jäävät Kripkeltä huomioimatta. Kripke tiedosti tämän ongelman, mutta hän uskoi, että näiden kohtien merkitystä on myös yliarvioitu, eikä *Wittgenstein On Rules and Private Language* ole tarkoitettu yksittäisten pykälien eksegeesiksi (Kripke, 1982, s. viii). Koska Kripke katsoo Wittgensteinin pohdinnan asettuvan huonosti argumentti-päätelmämuotoon, hänen tarkoituksensa on esittää Wittgensteinin ajatukset ”tavalla, jolla se näyttäytyi, ja esiintyi ongelmana Kripkelle.” (Kripke, 1982, s. 5.)

Tätä kohtaa on usein siteerattu osoituksena siitä, että Kripke ei aikonutkaan esittää tulkintaa Wittgensteinista merkitysskeptisen argumentin esittäjänä². Tämä ei kuitenkaan ole kyseisen tekstikohdan osalta selvää. Kripke myöntää, etteivät Wittgensteinin ajatukset vastaa täydellisesti hänen muotoilemaansa argumenttia. Syy tähän on Kripken mukaan se, että Wittgenstein esittää skeptisen argumentin ja siihen skeptisen vastauksen. On ongelmallista kyseenalaistaa filosofiset väitteet säännönseuraamisesta ja samaan aikaan hyväksyä nämä väitteet niiden arkipäiväisessä muodossa. Paradoksia ei voi muotoilla arkipäiväisellä käsitteellä ’merkitys’, jota Wittgenstein käyttää. Tämän takia Wittgenstein ei esitä argumenttia eksplisiittisesti. (Kripke, 1982, s. 69–70.)

Riippumatta Kripken Wittgenstein-tulkinnan uskollisuudesta Wittgensteinin ajatuksille säännönseuraamisen ongelma on synnyttänyt oman filosofisen kirjallisuuden alansa. Tässä kirjallisuudessa Kripken kirjassa esiintyvän Wittgensteinin argumentteja käsitellään erillään tulkinnallisista kysymyksistä ja tarkastellaan, ovatko argumentit ja sen ratkaisut päteviä tai voiko skeptiseen haasteeseen vastata muulla tavoin.

² Ks. esim. Candlish & Wrisley (2014).

Kripke muotoilee oudon skeptikon kysymyksen suhteessa siihen, mikä on oikeaa (correct) ja miten kysymykseen ”paljonko on 68 plus 57” pitäisi vastata. Tästä syystä keskeisessä roolissa säännön seuraamisen ongelman käsittelyssä on ollut merkityksen normatiivisuus. Martin Kusch (2006, s. 50) on esittänyt, että Kripke ei itse kannattanut merkityksen normatiivisuutta, mutta tästä huolimatta *Wittgenstein on Rules and Private Language* on nykyisen normatiivisuuskeskustelun aloittaja.

Normatiivisuus, joka merkityksen teorian on selitettävä ollakseen hyväksyttävä teoria merkityksestä, on ymmärretty eri tavoin. Esimerkiksi Colin McGinn muotoilee normatiivisuuden seuraavasti: Semanttisen teorian tulee antaa selitys sille, a) miten ilmaisulla voi olla merkitys ajanhetkenä t , ja b) miten ilmaisulla voi olla samat merkitykset ajanhetkinä t_1 ja t_2 . Paul Boghossian on argumentoinut, että McGinnin muotoilema normatiivisuus ei ole sama, josta Kripke puhuu, sillä mikä tahansa merkityksen teoria kykenee ottamaan huomioon merkityksen muuttumisen. (Boghossian, 1989, s. 512–513.)

Boghossian muotoilee merkityksen normatiivisuuden toisin:

”Oletetaan, että ilmaisu ’vihreä’ tarkoittaa vihreää. tästä seuraa suoraan, että ilmaisu ’vihreä’ soveltuu oikein ainoastaan [vihreisiin asioihin] eikä [ei vihreisiin]. Siitä, että ilmaisu tarkoittaa jotakin, seuraa koko joukko normatiivisia totuuksia käyttäytymisestääni tuon sanan kanssa: nimittäin, että sanan käyttöni ovat oikeita sovellettaessa tiettyihin objekteihin, eivätkä sovellettaessa toisiin. Tämä ei ole, kuten McGinn esittää, suhde sen, mitä ilmaisulla tarkoitetaan yhtenä aikana, ja sen välillä, mitä sillä tarkoitetaan jonakin toisena aikana; sen sijaan se on suhde sen, mitä ilmaisulla tarkoitetaan jonakin aikana, ja sen välillä, miten sitä käytetään tuona aikana.” (Boghossian, 1989, s. 513.)³

Boghossianin mukaan siis McGinn ymmärtää normatiivisuuden sitoumuksena käyttää ilmaisua samassa merkityksessä eri aikoina. Boghossian taas katsoo, että normatiivisuus tulee ymmärtää suhteena sen välillä mitä ilmaisulla tarkoittaa aikana t ja miten sitä käytetään aikana t . Tätä voidaan pitää alkuperäisenä muotoiluna argumentista, jota Kathrin Glüer ja Åsa Wikforss (2015, 2016) kutsuvat yksinkertaiseksi argumentiksi ja Daniel Whiting (2016) kutsuu ortodoksiseksi tulkinnaiksi normatiivisuusteeseistä. Kuten on todettu, tämä on argumentti, johon tämä työ keskittyy. On myös huomautettava, että Boghossian ei enää sitoudu tähän argumenttiin (2005).

³ “Suppose the expression ‘green’ means *green*. It follows immediately that the expression ‘green’ applies *correctly* only to *these* things (the green ones) and not to *those* (the non-greens). The fact that the expression means something implies, that is, a whole set of *normative* truths about my behaviour with that expression: namely, that my use of it is correct in application to certain objects and not in application to others. This is not, as McGinn would have it, a relation between meaning something by an expression at one time and meaning something by it at some later time; it is rather, a relation between meaning something by it at some time and *its use at that time*.” Kursivointi on sama kuin alkuperäisessä tekstissä.

Muitakin käsityksiä normatiivisuudesta on. Robert Brandom ymmärtää merkityksen päättelysääntöjen kautta. Päättelysäännöt tulkitaan hänen teoriassaan varsin laajassa mielessä. Niihin kuuluu perinteisiä loogisia päättelysääntöjä, kuten modus ponens, ja analyttistä sekä pragmaattista päätelyä koskevia sääntöjä. Ilmaisun merkitys on sen rooli näissä päättelyissä. Brandom näkee keskeisenä haasteena normatiivisuuden sovittamisen inferentialistiseen teoriaan, ja näiden normien alkuperän selittämisen osana sosiaalista käytäntöä.⁴ Allan Gibbard (2012) vertaa käsitettä 'merkitys' käsitteeseen 'hyvä'. Väite ”käsite 'vihreä' merkitsee vihreää” sisältää (entail) preskription sanan ”vihreä” käytöstä. Gibbardin teoria nojaa ekspressivistiseen teoriaan normeista, enkä tarkastele tässä työssä hänen kantaansa tarkemmin. Hannah Ginsborg (2011) on argumentoinut, että normatiivisuus pitäisi ymmärtää primitiivisenä normatiivisuutena, josta ei johdeta, mitkä käytöt ovat oikeita tai vääriä. Oikean ja väärän käytön ehdot voidaan hänen mukaansa johtaa dispositionalistisesti, mutta normatiivisuus erottaa puhujan, joka tarkoittaa sanoillaan jotakin, äänteitä matkivasta papukaijasta tai ääniä tuottavasta koneesta. Tähänkään normatiivisuuskäsitykseen en paneudu tässä työssä.

⁴ *Articulating Reasons* (2000) on lyhyt esitys Brandomin teoriasta.

3 NYKYKESKUSTELUN LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTAOLETUKSET

Voidakseni argumentoida sen väitteen puolesta, että oikean käytön ehdosta ei seuraa merkityksen normatiivisuutta, minun on selvennettävä, millä kriteereillä ja miksi juuri näillä kriteereillä arvioin tavoitteeni onnistumista.

Kappaleissa 3.1 ja 3.2 tarkastelen normatiivisuutta ja naturalismia. Jotta merkityksen normatiivisuutta voitaisiin pitää esiteoreettisena mielekkyysehtona merkityksen teorioille, se vaatii sitoutumista antinaturalistiseen käsitykseen normatiivisuudesta. On kuitenkin syytä avata kysymystä siitä, mitä tarkoitetaan antinaturalismilla eli sillä, että normatiivisuutta ei voi redusoida luonnollisiin tosiseikkoihin. Esittelen myös hieman sitä, miten tätä kantaa on puolustettu. Naturalismilla tarkoitetaan useita eri filosofisia kantoja, joten on myös syytä tarkentaa, mitä naturalismilla tarkoitetaan tässä yhteydessä.

Tähän nojautuen esittelen erottelun kategorisen ja hypoteettisen normatiivisuuden välillä. Tämä erottelu on ollut keskeinen normatiivisuuskeskustelussa ja teesiä vastaan esittämässäni kritiikissä sillä on oleellinen osa. Hypoteettiset normit eivät tuota ongelmaa naturalistisille teorioille.

Kolmas kiinteästi näihin kolmeen edelliseen liittyvä lähtökohta on käsitys siitä, että merkityksen normatiivisuus toimii metasemanttisena mielekkyysehtona. Toisin sanoen semanttisen teorian tulee kyetä muotoilemaan merkitystä koskevat väitteet suhteessa siihen, miten puhujien *tulee* käyttää kieltä. Kappaleessa 3.3 pyrin avaamaan sitä, mitä tarkoitan metasemantiikalla ja mielekkyysehdolla ja siten sitä, minkälaisia asioita semanttisilta teorioilta voidaan vaatia, jotta ne olisivat semanttisia.

3.1 Normatiivisuus

Normatiivisuus on nykyfilosofisessa keskustelussa merkittävässä roolissa. Stephen Finlay on kiinnittänyt huomiota tämän ilmiön tuoreuteen ja laajuuteen. *Philosopher's Index* tuottaa hakusanalle ”normativity” tuloksia: yhden ennen 1980-lukua, 25 tulosta 80-luvulla, 196 90-luvulla, ja 851 2000

-luvulla⁵. Monet käsiteltävät ongelmat eivät kuitenkaan ole uusia. ”’Normatiivisuus’ on vain uusi nimitys yhdelle vanhimmista ja keskeisimmistä filosofisista ongelmista, jota aiemmin lähestyttiin monien eri termien kautta kuten ’arvo’, ’hyvä’ ’pitää’ ’oikeutus’ ’rationaalisuus’ ja ’velvollisuus’.”⁶ Finlayn mukaan normatiivisuus on se, mikä yhdistää useita filosofisia ongelmia, ja siksi se on saanut niin merkittävää huomiota filosofisessa keskustelussa. Normatiivisuus on se, johon vedoten arvot voidaan erottaa faktoista sekä erottaa sen minkä *tulee* olla siitä mikä *on*.⁷ (Finlay, 2010, s. 331.)

Tämäkään ei ole tyydyttävä määritelmä ainakaan siinä mielessä, että se ei anna välttämättömiä ja riittäviä ehtoja pitää jotakin normatiivisena. Voi kuitenkin olla, että tämä kuuluu normatiivisuuden luonteeseen. Finlayn mukaan nykykeskustelussa tyypillisempää on normatiivisuuden ostensiivinen määrittely: siis verrataan erilaisia normatiivisia käsitteitä ja niiden avulla pyritään saamaan lukija ymmärtämään, mikä niitä yhdistää. (Finlay, 2010 s. 331–332.)

Koska normatiivisuus kytkeytyy laajalti erilaisiin ongelmiin ja ilmiöihin, on olemassa vaara, että se yhdistää erilaisia toisiinsa liittymättömiä käsitteitä ja ilmiöitä yhden käsitteen alle. Toisin sanoen tarkoittaako normatiivisuus samaa puhuttaessa lakien, moraalin, rationaalisuuden, epistemologian tai merkityksen yhteydessä? Kattaako normatiivisuuden määritelmä – ostensiivinen tai ei – kaikki normatiivisuuden filosofiset sovellukset? Finlay ilmaisee tämän uhan kysymällä, viittaako ’normatiivisuus’ yhteen filosofisesti merkittävään lajiin vai sullooko käsite yhteen joukon toisiinsa liittymättömiä käsitteitä (Finlay, 2010, s.332).

Vaikka nämä ongelmat ovat merkittäviä, tämän työn tarkoituksen kannalta merkittävää on ensisijaisesti tavoittaa se käsitys normatiivisuudesta, joka liittyy merkityksen normatiivisuutta koskevaan teesiin. Avatakseni kysymystä siitä, mitä normatiivisuus on, esitän tässä kaksi työmääritelmää normatiivisuudelle.

I. Jokin on normatiivinen, jos ja vain jos siihen liittyy normeja.

II. Jokin on normatiivinen, jos ja vain jos sitä koskevat tosiseikat täytyy muotoilla normatiivisilla termeillä, kuten ”tulee”, ”pitää”, ”saa”, ”on sallittua” ja ”on pakollista”.

Nämä molemmat määritelmät ovat kuitenkin kehällisiä tai epäinformatiivisia, sillä ensimmäinen viittaa normeihin ja toinen viittaa normatiivisiin termeihin. Nämä käsitteet puolestaan määrittellään joko normatiivisuuden avulla, jolloin määritelmä on kehällinen, tai johonkin muuhun määritelmään

⁵ Finlayn raportoimat hakutulosten määrät eroavat tässä esitetyistä. Hänen tuloksensa ovat nolla ennen vuotta 80, 3 80-luvulla 76 90-luvulla ja 218 2000-luvulla. Syytä eroon en osaa sanoa, sillä Finlay ei esitellyt tarkemmin hakukriteerejään eikä mitä PI:n käyttöliittymää hän käytti. Kuitenkin saamani tulokset vahvistavat Finlayn väitteen. Kiinnostus normatiivisuutta kohtaan on kasvanut räjähdysmäisesti. Finlayn teksti julkaistiin vuonna 2010, joten tuoreempia lukuja siinä ei ole esitetty. Haku ajanjaksolle 2010–2017 tuottaa 1380 tulosta, joka edelleen vahvistaa Finlayn väitettä.

⁶ ” ’Normativity’ is merely a new label for one of the oldest and most central of philosophical problems, previously approached through a variety of terms including ‘value’, ‘good’, ‘ought’, ‘justification’, ‘rationality’ and ‘obligation’.”

⁷ Englanninkielisessä kirjallisuudessa puhutaan is–ought- ja fact–value-erotteluista.

vedoten, jolloin määrittelyn ongelma siirretään vain muiden termien määritelmiin. Tästä huolimatta nämä määritelmät toimivat lähtökohtana varsinaisen normatiivisuuden ymmärtämiseen.

Normit voidaan ymmärtää käyttäytymissääntöinä, standardeina tai toimintaohjeina. Lait, etiketti ja moraalिसäännöt ovat tyypillisiä esimerkkejä normeista. Se, mikä niitä yhdistää, on se, että niitä vasten voidaan peilata ihmisten käyttäytymistä. Toisin sanoen normit kertovat, miten jonkun *tulisi* toimia. Näin esitettynä näyttäisi, että määritelmä I. palautuu määritelmään II. Kuitenkaan kaikki normatiivisella termistöllä muotoillut väitteet eivät ole normatiivisia. Jos lapsi sanoo kaupassa ”sinun pitää ostaa minulle karkkia”, tätä ei tule pitää normatiivisena, vaikka se sisältää normatiivisen termin ”pitää”. Tämä johtuu siitä, että lapsi ei ole sellaisessa asemassa, että hän voisi esittää sitovia määräyksiä. Diktaattori puolestaan on sellaisessa asemassa johtuen diktatuurissa voimassa olevista normeista (laeista). Tämän vuoksi normeja ei voi täysin redusoida pois normatiivisuuden määritelmästä.

Kaikki normitkaan eivät ole filosofisesti merkittävällä tavalla normatiivisia. Otetaan esimerkiksi mittakeppi. Sanotaan, että se on joko metrin tai jaardin pituinen, mutta en tiedä kumpaa, joten otan mittanauhan ja mittaan sen ja totean, että se on metrin pituinen. Se on siis metristandardin mukainen, mutta tästä ei seuraa, että se ei saa olla jaardin pituinen. Finlay kutsuisi tällaista normatiivisuutta normiin suhtautuvuudeksi (norm-relative). Tämä on filosofisesti mielenkiinnoton käsitys normatiivisuudesta, sillä Finlayn mukaan mikä tahansa standardi voi toimia normina. Esimerkiksi kauppalista tarjoaa standardin, jota vasten voidaan peilata ostoskorin sisältöä. Väite, että ostoskori on norminmukainen, on deskriptiivinen väite. Se vastaa kysymykseen, onko korissa kaikki ostoslistassa mainitut tuotteet. Filosofisesti mielenkiintoisesta normatiivisuudesta voidaan puhua silloin, kun normi antaa syitä toimia tavalla tai toisella. (Finlay, 2010, s. 332.)

Voitaisiin huomauttaa, että ostoslista on aidosti normatiivinen, sillä se tarjoaa syyn laittaa tuotteita ostoskoriin. Välttääkseni tällaisen huomautuksen käytin esimerkkinä mittakeppiä, koska nähdäkseni se demonstroi paremmin sitä, mitä Finlay ajaa takaa. Normin mukaisuus voidaan ymmärtää puhtaasti deskriptiivisenä väitteenä.

Deskriptiivisten väitteiden erottaminen normatiivisista on keskeinen filosofisesti merkittävän normatiivisuuden kannalta. Tätä erottelua voidaan avata tarkastelemalla kahta aiemmin mainittua erottelua: fakta-arvoerottelut ja Humen giljotiini.

Sen, mitä on, erottaminen siitä, mitä *tulee* olla, sanotaan myös David Humen mukaan nimeytyksi Humen giljotiiniksi. Hume kiinnitti *Treatise of Human Nature* -teoksen kolmannessa kirjassa huomiota siihen, että kaikissa hänen tuntemissaan eettisissä teorioissa siirrytään olemassaoloväitteistä väitteisiin siitä, mitä *tulee* olla. Jälkimmäiset väittämät ilmaisevat jonkin ”uudenlaisen relation”, joka ei deduktiivisesti seuraa olemassaoloväitteistä. ”Hyveen ja paheen erottelu ei perustu

ainoastaan objektien välisiin relaatioihin, eikä se ole pelkän järjen tavoitettavissa.”⁸ (Hume, 1969, s. 521.)

Humen giljotiinin vahvimman muotoilun mukaan normatiivisia väitteitä ei voi johtaa luonnollisista väitteistä. Ei ole kuitenkaan selvää, että Hume itse sitoutui tähän kantaan. Viime vuosisadan analyyttisen metaetiikan piirissä tämä erottelu on kuitenkin saanut osakseen huomattavaa kannatusta. Esimerkiksi R.M. Hare on kannattanut periaatetta, jonka mukaan moraalisia väitteitä ei voi johtaa joukosta lauseita, joista yksikään ei ole moraalinen (Hare, 1961, s. 28–29).

Erottelu voidaan esittää myös käyttäen hyväksi mahdollisten maailmojen terminologiaa. Siitä, mitkä propositiot ovat tosia aktuaalisessa maailmassa, ei voi päätellä, että ne ovat tosia normatiivisesti hyväksyttävässä mahdollisessa maailmassa.

G.E. Moore on esittänyt, että teoriat, jotka identifioivat moraaliset ominaisuudet, kuten hyvä, luonnollisiin ominaisuuksiin, kuten mielihyvä, syylistyvät naturalistiseen virhepäätelmään. Nämä eettiset teoriat sekoittavat ominaisuuden, joka hyvällä asialla saattaa olla, ominaisuuteen ’hyvä’. Moore esitti väitteensä puolesta avoimen kysymyksen argumentin (open question argument). Jos ominaisuus hyvä on sama kuin ominaisuus mielihyvä, niin silloin hyvän ajatteleva on yhtä lailla mielihyvän ajatteleva. Tällöin ei ole mielekästä kysyä, onko mielihyvä hyvää, mutta koska kysymys ”onko mielihyvä hyvää” on mielekäs, niiden ajatteleva ei voi olla sama asia. (Moore, 1996, §13.)⁹

Faktojen ja arvojen erottaminen toisistaan on samankaltainen erottelu. Sen mukaan tosiseikkoja koskevat väitteet eroavat perustavanlaatuisesti arvoja koskevista väitteistä. Esimerkiksi Wittgensteinin voidaan lukea kannattaneen tällaista erottelua *Tractatus*ssa. Lauseessa 6.41 hän kirjoittaa, että arvojen on oltava sen ulkopuolella, mikä on niin tai näin (Wittgenstein, 1984). Monet loogiset positivistit sitoutuivat fakta-arvoerotukseen, sillä moraaliarvostelmia ei pidetty loogisesti tai empiirisesti verifioitavissa olevina. Esimerkiksi A.J. Ayer (1946) piti moraaliarvostelmia tunteiden ilmaisuina.

Nämä erottelut ja argumentit ovat kiistanalaisia. Metaetiikassa tunnetaan naturalistisia teorioita ja osa ei-naturalisista teorioista johtavat normatiivisia väitteitä olemassaoloväitteistä¹⁰. Kuitenkin merkityksen normatiivisuuden kannalta antinaturalismia tarvitaan. Jotta merkityksen normatiivisuus voisi toimia mielekkyysehtona, joka rajaa pois naturalistisia merkityksen teorioita, täytyy sen

⁸ ”[The] distinction of vice and virtue is not founded merely on the relations of objects, nor is preceiv’d by reason.” (Hume, 1969, s. 521.)

⁹ Tämän yhteenvedon kirjoittamisessa käytin hyväkseni Stanford Encyclopedian artikkelia Metaethics (Sayre-McCord, 2014.)

¹⁰ Esimerkiksi David Brink on esittänyt argumentteja ei-reduktiivisen naturalismin puolesta ja Russ Shafer-Landau ei-naturalistisen realismin puolesta. (Brink, 1989; Shafer-Landau, 2005.)

vedota Humen giljotiiniin, naturalistiseen virhepäätelmään tai johonkin vastaavaan argumenttiin. Tämän lisäksi merkityksen normatiivisuudesta käydyn nykykeskustelun osapuolet hyväksyvät jonkinlaisen normatiivisten ja deskriptiivisten tosiseikkojen välisen erottelun (Wikforss, 2001, s. 203; Millar, 2002, s. 57; Hattiangadi, 2006, s. 220; Whiting, 2007, s. 133; Verheggen, 2011, s. 553; Peregrin, 2012, s. 81).

3.2 *Naturalismi*

Edellinen alaluku edellytti jonkinlaista esikäsitystä siitä, mitä tarkoitetaan luonnollisella ominaisuudella ja deskriptiivisellä väitteellä. Näitä käsitteitä tarvittiin Humen giljotiinin, naturalistisen virhepäätelmän ja fakta-arvoerottelun esittämiseen. Kuitenkaan kaikki väitteet, siitä miten jokin on, eivät ole luonnollisia, ja osa filosofiasta on valmiita sitoutumaan normatiivisiin faktoihin (Finlay, 2010, s. 331). Esimerkiksi väite, ”tappaminen on väärin”, esittää, että tappamisella on ominaisuus olla väärin, vaikka kyseessä on selvästi normatiivinen väite. On siis syytä selvittää, mitä tarkoitetaan naturalistisella teorialla.

Naturalismilla tarkoitetaan eri filosofian alueilla eri asioita, jotka liittyvät osittain toisiinsa. Ontologisen kannan mukaan ei ole olemassa mitään yliluonnollista, eli luonnontieteiden ulkopuolista. Metodologisen naturalismin mukaan filosofia ei ole muista tieteistä erillinen perustavampi tiede. Filosofisia kysymyksiä tulee lähestyä samalla metodologialla kuin tieteellistä tietoa. Epistemologinen naturalismi voidaan ymmärtää kahdella tapaa. Ensimmäisen käsityksen mukaan perinteiset epistemologian kysymykset liittyvät kysymyksiin, joita psykologia tutkii. Vahvimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että kaikki epistemologian kysymykset voidaan ratkaista psykologian piirissä. Heikoimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että epistemologisten kysymysten vastaukset riippuvat tavalla tai toisella empiiristen tieteiden tuloksista. Toinen käsitys epistemologisesta naturalismista on metafilosofinen kanta epistemologisen tiedon luonteesta. Tämän käsityksen mukaan tietomme ’tiedosta’ ei ole epistemologisesti ensisijaisessa asemassa tieteelliseen tietoon nähden. (Haaparanta, 1999; Papeneau, 2016.)

Normatiivisuuden kannalta olennainen naturalismin muoto on ontologinen naturalismi. Etiikassa tämä kanta tarkoittaa, että moraaliset ominaisuudet ja preskriptiot voidaan selittää vetoamalla tieteen ulkopuolisiin olioihin tai ominaisuuksiin. Esimerkiksi hedonistinen teoria identifioi moraalisen hyvän mielihyvään. Semantiikassa naturalistiset teoriat identifioivat tai redusoivat merkityksen tieteen tutkimiin ilmiöihin tai ominaisuuksiin, kuten dispoitioihin, totuuteen tai aivotiloihin.

Se, mikä on tai ei ole yliluonnollista, on kiistanalaista. Esimerkiksi abstraktit objektit, kuten luvut ja joukot vaikuttavat äkkiseltään empiiristen luonnontieteiden ulkopuolisilta entiteeteiltä,

mutta naturalisti W.V.O. Quinen mukaan fysiikka sitoutuu tällaisten olioiden olemassaoloon, koska se kvantifioi niiden yli (Quine, 1948, s. 33). Tämä on kiistanalainen syy hyväksyä abstraktien olioiden olemassaolo, mutta tämä osoittaa, että ei ole täyttää yksimielisyyttä siitä, mitä naturalistiseen ontologiaan voi kuulua. Jos 'tieteellinen' tulkitaan riittävän laajasti, yhteiskuntatieteiden ja psykologian tutkimusten kohteet, kuten sosiaaliset normit tai mielentilat, voidaan ottaa osaksi naturalistista ontologiaa, tai ainakin ne voidaan pyrkiä selittämään fysikalistisesti.

Ongelma ei kuitenkaan poistu, vaikka naturalisti pystyisi tarjoamaan selityksen mielentiloille tai sosiaalisille normeille. Mikä tahansa deskriptiivinen teoria, oli se ontologialtaan naturalistinen tai ei, joutuu ongelmiin normatiivisuuden kanssa. Kuten edellisessä luvussa esitettiin, Kripke katsoo skeptisen argumentin purevan myös mielentiloihin vetoavaan selitykseen merkityksistä. Puhuja voi olla mielentilassa, 'tarkoitan "plussalla" yhteenlaskua', mutta nämä tosiseikat puhujan mielentiloista eivät riitä takaamaan, että hän tarkoittaa "plussalla" yhteenlaskua, eikä yhteenlaskua. Deskriptiivinen teoria sosiaalisista normeista taas voi onnistua kuvaamaan minkälaiset kirjoitetut tai kirjoittamattomat säännöt ovat voimassa jossakin yhteisössä, mutta se ei Humen giljotiiniin tai naturalistiseen virhepäättelmään nojaten pysty selittämään, pitääkö noihin normeihin sitoutua.

Tarina Robin Hoodista tarjoaa hyödyllisen esimerkin. Varastaminen oli kiellettyä 1100-luvun Englannissa, mutta tästä puhtaasti deskriptiivisestä väittämästä ei seuraa, että Robin Hood ei olisi saanut varastaa rikkailta ja jakaa sitä köyhille. Tämä ei johdu siitä, että Robin Hood toimi oikein. "Raamatussa kielletään varastaminen" voidaan nähdä yhtä lailla deskriptiivisenä väitteenä siitä, mitä kirjassa lukee. Siitä, mitä Raamatussa lukee, ei seuraa, että varastaminen on väärin, ilman lisäpremissiä Raamatun asemasta moraalisten väitteiden lähteenä.

Tarkastellaan arkielämän esimerkkiä. Ystäväni kysyi minulta, kuuluuko tumman puvun kanssa pitää harmaata solmiota. Vastasin kyllä, mutta vain raportoidakseni pukeutumissäännön. Totesin, että minulla ei ole riittävästi tietoa kyseisestä tilaisuudesta tietääkseni, onko todellisuudessa sopivaa käyttää oranssia solmiota siinä yhteydessä. Toisin sanoen en esittänyt väitettä siitä, mitä hänen tulee tehdä, vaan ainoastaan kuvailin, mitä tumma puku pukukoodina tarkoittaa. Lopulta hän päätyi käyttämään oranssia solmiota, eikä hän ollut tilaisuudessa alipukeutunut.

3.3 Hypoteettinen ja kategorinen normatiivisuus

Tarkastellaan kolmea etikettiin liittyvää väittämää:

(E1) Sinun pitää käyttää harmaata solmiota.

(E2) Jos käytät tummaa pukua, sinun tulee käyttää harmaata solmiota.

(E3) Jos haluat noudattaa etikettiä, sinun tulee tumman puvun kanssa käyttää harmaata solmiota.

Nämä ovat etiketistä johdettavia normatiivisia väittämiä eli preskriptioita. Ensimmäinen preskriptio ei ole konditionaalimuotoinen ja kaksi jälkimmäistä ovat. E1 on kategorinen normi. Toisin sanoen se velvoittaa ehdottomasti. Monet moraalilait ovat tämän muotoisia. Esimerkiksi kymmenen käskyä ovat tämän muotoisia. E2:n ehtona on juhlapuvun käyttäminen, mutta E2:n tyyppisiä preskriptioita pidetään yleensä kategorisina. Vastaavanmuotoinen moraalilaki voisi olla esimerkiksi: ”jos lainaat jotain, sinun pitää se myös palauttaa”. Nämä voidaan esittää myös ehdottomassa muodossa. ”Sinun pitää toimia näin: jos käytät juhlapukua, käytät harmaata solmiota”.¹¹

E3:n ehtona on etiketin mukaan toimimisen haluaminen. Tällaisia preskriptioita ei pidetä kategorisena vaan ainoastaan hypoteettisena, eikä hypoteettisia preskriptioita pidetä aidosti normatiivisina. Esimerkiksi Hattiangadi esittää, että hypoteettiset preskriptiot vain kertovat millä keinolla tiettyyn tavoitteeseen päästään. Hänen esimerkkinsä hypoteettisesta preskriptiosta on ”Jos haluat päästä Oxfordista Cambridgeen puoleen päivään mennessä, sinun tulee mennä aikaisella aamujunalla”. Tämä ei kuitenkaan sano muuta kuin, että aamujunaan nouseminen on keino päästä Cambridgeen puoleen päivään mennessä. Se voidaan nähdä deskriptiivisenä väitteenä juna-aikatauluista, joten se ei voi olla normatiivinen ainakaan antinaturalistisessa mielessä. (Hattiangadi, 2006, s. 228.)

On huomattava, että ongelma ei ole ainoastaan muotoilussa. Jos E3 yritetään muotoilla kategoriseen muotoonsa, saadaan: ”Sinun pitää toimia näin: jos haluat toimia etiketin mukaan, käytät harmaata solmiota”. Tämä kuitenkin ei velvoita ketään toimimaan muutoin kuin halujensa mukaan.

Toinen ongelma liittyy siihen, että hypoteettinen normatiivisuus ei riitä perusteluksi merkityksen normatiivisuudelle. Kuten Wikforss on esittänyt, siitä, että ulkona sataa, yhdessä haluni pysyä kuivana kanssa seuraa, että minun tulee ottaa mukaan sateenvarjo. Tämä ei kuitenkaan tee siitä tosisuudesta, sataako ulkona vai ei, normatiivista. (Wikforss, 2001, s. 205.)

Claudine Verheggen (2011) katsoo, että merkityksestä ja säästä seuraavien hypoteettisten preskriptioiden välillä on ero. Verheggenin mukaan sateesta seuraavat hypoteettiset preskriptiot riippuvat vain haluista, mutta merkityksestä seuraa aina jokin hypoteettinen normi. Toisin sanoen se, miten minun tulee käyttää kieltä, riippuu siitä, mihin haluan sitä käyttää, mutta kaikista kielenkäyttötavoista seuraa jokin velvollisuus.

Verheggenin kanta vaatisi tarkempaa tarkastelua kuin tässä työssä on mahdollista esittää. Esittän kuitenkin kaksi huomiota. Vaikka merkityksestä, tarkemmin semanttisesta korrektiudesta, seuraaisi jokaiselle halulle hypoteettinen preskriptio, ei tämä vielä tarkoita, että ’tulee’ tai ’pitää’, joka

¹¹ Tässä vaikutetaan normatiivisen termin ”pitää” alaan. Esittelen tämän tarkemmin luvuissa 4 ja 5.

esiintyy kyseisessä preskriptiossa, on aidosti normatiivinen. Naturalistinen merkityksen teoria voi pitää hypoteettista preskriptiota kuvauksina tavoista käyttää kieltä, mutta merkitystä luonnollisena ilmiönä. Kaikille junamatkustajille seuraa hypoteettisia preskriptioita siitä, mihin junaan heidän on noustava päästäkseen jonnekin, mutta tämä ei tee juna-aikatauluista normatiivisia.

Toinen huomio liittyy siihen, että Verheggenin hakema normatiivisuus voitaisiin mahdollisesti paremmin ymmärtää kielellisten käytäntöjen kautta. Toisin sanoen haluni käyttää kieltä tavalla tai toisella tuottaa velvoitteita käyttää kieltä tähän liittyvän käytännön mukaisesti. Tällaista käsitystä normatiivisuudesta on kannattanut Alan Millar (2002). Palaan tähän käsitykseen seuraavissa luvuissa.

3.4 Mielekkyysehto

Merkityksen normatiivisuusteesi, kuten se tässä työssä määritellään, on teesi siitä, että merkitys on essentiaalisesti normatiivista tavalla, jonka merkityksen teorian on kyettävä selittämään. Merkityksen teorian on siis tarjottava selitys sille, miten kieltä *tulee* käyttää. Kyseessä on siis metasemanttinen teesi eikä sisällöllinen väite siitä, mitä merkitys on. Tässä luvussa tarkastelen kriteerejä, joiden nojalla tämä ehto täyttyy.

Jotta merkityksen normatiivisuutta voitaisiin pitää merkityksen teorioiden mielekkyysehtona, sen pitää pysyä metasemanttisena teesinä. Jos merkityksen normatiivisuus riippuu monista substantiaalisista semanttisista väitteistä, sitä ei enää voida pitää mielekkyysehtona. Inferentialisti voi argumentoida, että dispositionalistinen merkityksen teoria on väärässä, koska se ei identifioi merkitystä rooleihin päättelyssä. Tämä argumentti kuitenkin olettaa inferentialismin oikeaksi, eikä se saa kilpailevien teorioiden kannattajia vakuuttuneeksi siitä, että heidän teoriansa on väärä. Jos taas inferentialisti esittää, että mitä tahansa merkitys onkaan, se on normatiivista, hän voi olettamatta inferentialismia argumentoida, että dispositionalisti on väärässä. Jos normatiivisuuteen liittyy paljon oletuksia merkityksen luonteesta, siirtymä metatasolle muuttuu lähinnä näennäiseksi. Esimerkiksi jos merkityksen normatiivisuus vaatii inferentialistiseen teoriaan sitoutumista, ei se enää ole metasemanttinen teesi vaan kyseenalaistettavissa olevan semanttisen teorian ominaisuus. Se, että teoria ei ole inferentialistinen, ei voi olla mielekkyysehto semanttisille teorioille.

Ei ole kuitenkaan olemassa selvää rajaa sille, milloin metasemanttinen teesi muuttuu merkityksen teorian ominaisuudeksi. Joitain substantiaalisia semanttisia ominaisuuksia seuraa välttämättä mielekkyySkriteeristä. Esimerkiksi väite, että merkitykset eivät ole kielenkäyttäjien dispositioita seuraa merkityksen normatiivisuudesta. Jos taas normatiivisuusteestistä seuraa, että ilmaisun merki-

tys on sen rooli oikeissa päättelyissä, ei kysymys ole enää mielekkyyuskriteeristä. Muunlaiset seuraukset eivät ole niin selviä, mutta kaikki substantiaaliset sitoumukset heikentävät omalta osaltaan merkityksen normatiivisuuden uskottavuutta. Esimerkiksi jos normatiivisuusteestistä seuraa sitoutuminen internalistiseen käsitykseen merkityksistä, sitä voidaan pitää syynä sitoutua internalismiin, mutta toisaalta taas ne filosofit, joilla on vahvoja eksternalistisia intuitioita, voivat pitää tätä syynä hylätä normatiivisuus, jos siitä seuraa internalismi.

Merkityksen normatiivisuuden on myös oltava luonteeltaan semanttista. Tällä tarkoitan sitä, että jos merkityksestä seuraa preskriptioita vain yhdessä joidenkin ei-semanttisten normien kanssa, ei merkityksen normatiivisuudesta voida puhua. Tarkastellaan esimerkiksi tilannetta, jossa myyjä kutsuu sormusta kultaiseksi, vaikka sormus on jotain metallisekoitusta, joka vain näyttää kullalta. Myyjä on tehnyt jotain, mitä hän ei olisi saanut tehdä, mutta tämä ei välttämättä ole merkityksen normatiivisuuden kannalta relevanttia. Jos tapahtunut vääryys liittyy moraaliseen tai lailliseen periaatteeseen, joka kieltää asiakkaan harhaanjohtamisen, ei tämä tue merkityksen normatiivisuutta. On osoitettava, että vääryys on luonteeltaan semanttista. Sen pitää seurata siitä, mitä kulta tarkoittaa. Myös tämä on laajalti hyväksyttyä (Wikforss, 2001, s. 205; Hattiangadi, 2009, s. 54–55; Whiting, 2009, s. 536; Verheggen, 2011, s. 560).

Vaikka lakeja ja moraalista seuraavat kielenkäyttöä koskevat preskriptiot eivät ole semanttisia, pragmaattisista normeista seuraavat preskriptiot voivat olla semanttisia. Jotta näin olisi, semantiikan ja pragmatiikan eroa ei voi tehdä. Jotkin kielifilosofit ja kielitieteilijät ovat valmiita hyväksymään tämän, mutta jos merkityksen normatiivisuus riippuu tästä oletuksesta, sen uskottavuus mielekkyysehtona kärsii.

4 KORREKTIUS

Tässä luvussa pyrin antamaan perusteita sille, että semanttinen korrektius voidaan ymmärtää ei-normatiiviseksi. Ensiksi pyrin osoittamaan, että korrektius voidaan joissain tapauksissa ymmärtää ei-normatiiviseksi. Tarkastelen erilaisia korrektiuden käyttötapoja ja esimerkkejä korrektiuden ei-normatiivisesta käytöstä. Toiseksi näiden pohdintojen nojalla pyrin osoittamaan, että semanttinen korrektius voidaan ymmärtää tällaisena ei-normatiivisena kategorisointina.

Normatiivisuuskeskustelun osapuolet hyväksyvät jonkinlaisen korrektiusehdon, joka voidaan muotoilla Boghossiania mukaillen näin:

(C) Jos ”vihreä” tarkoittaa vihreää, niin se soveltuu oikein vihreisiin ja vain vihreisiin asioihin.

Tätä muotoilua on kutsuttu latteudeksi ja triviaaliksi¹², mutta silti sen asema merkityksen normatiivisuuteen liittyvässä keskustelussa on kiistanalainen. Vaikka kaikki keskustelun osapuolet hyväksyvät, että merkitykseen liittyy korrektiusehto, kaikki eivät hyväksy, että tässä esiintyvä korrektius on normatiivinen metasemanttisesti relevantissa mielessä. Tällä tarkoitan sitä, että semanttisen korrektiuden on tarkoitus erottaa kielenkäyttö ”pelkästä ääntelystä¹³”. Jos ilmausta on korrektia soveltaa mihin tahansa, se ei voi kantaa merkitystä, sillä ei ole mitään mikä kontrastoisi. Ilmauksia, joita on korrektia soveltaa mihin tahansa voidaan verrata tautologioihin. Tautologioiden voidaan katsoa olevan merkityksettömiä, koska ne ovat totta joka tapauksessa, eikä siis mitään asiantilaa voida ilmaista niillä.

Glüer ja Wikforss ovat esittäneet, että semanttisen korrektiusehdon voidaan ymmärtää kategorisoivan käyttöjä korrekteihin ja epäkorrekteihin käyttöihin ilman, että tällä olisi mitään normatiivisia seuraamuksia (Glüer & Wikforss, 2015, s. 66–67). Esimerkiksi siitä, että ”vihreä” soveltuu oikein vain vihreisiin asioihin, ei vielä seuraa, ettei punaista omenaa saa kutsua punaiseksi. Kategorisointi voidaan nähdä oleellisesti samanlaisena kuin objektien kategorisointi pöytiin ja ei-pöytiin, mikä ei ole normatiivista. Peregrin on vastannut tähän toteamalla, että normatiivisuus ja korrektius kytkeytyvät toisiinsa käsitteellisellä tasolla. Toiminta ei voi olla korrektia ilman, että se *tulee* tehdä

¹² ks. esim. Hattiangadi (2006) ja Verheggen (2011).

¹³ “This is what distinguishes the use of language from the making of mere noise.” (Hattiangadi, 2006, s. 222.)

tai saattaa tehdyksi. (Peregrin, 2012, s. 84.) Glüer ja Wikforss katsovat, että sanakirjasta tarkastamalla voi vakuuttua ei-normatiivisten korrektiuden käyttöjen olemassaolosta (Glüer & Wikforss, 2015, s. 72).

En usko, että pelkällä sanakirjojen silmäilyllä pääsemme normatiivisuuskysymyksessä eteenpäin. Kirjallisuudessa on esitetty esimerkkejä, jotka eivät liity merkitykseen, joiden on sanottu olevan ei-normatiivisia 'korrektiuden' käyttöjä, mutta normatiivisuuden puolustajat eivät ole pitäneet niitä vakuuttavina. Tarkastelen seuraavaksi, miten ei-normatiivista korrektiutta voidaan perustella.

4.1 *Onko korrektiivis normatiivinen käsite?*

Tarkastellaan ensin, kuten Glüer ja Wikforss kehottavat, sanakirjan hakusanoja "correct". *Merriam-Webster* ja *Oxford English Dictionary* määrittelevät adjektiivin "correct" seuraavasti:

1. tunnustetun tai konventionaalisen standardin mukainen
2. faktojen, totuuden tai järjen mukainen; virheetön; tosi
3. jotakin tiukkaa ideologiaa noudattava
4. jonkin asetetun kaavan tai luvun (figure) mukainen¹⁴

Jos tavoitteena on vain saavuttaa tieto siitä, onko olemassa ei-normatiivisia sanan "correct" käyttöjä, niin ainakin 'totuuden mukainen' on sellainen. Se onko väite 'ulkona sataa' totuuden mukainen on ilmeisen ei-normatiivinen kysymys. Kysymystä ei kuitenkaan ole syytä jättää tähän, sillä tämä huomio ei auta meitä ratkaisemaan kysymystä merkityksen normatiivisuudesta. Jos normatiivisuuden vastustajat katsovat "korrektiuden" olevan synonyymi "totuuden mukaisuudelle", kiistassa on kysymys käsitteellisestä sekaannuksesta.

Koska merkitys ei ole ideologia, ei kolmaskaan sanakirjamerkitys voi liittyä merkityksen normatiivisuuteen. Voi kuitenkin olla valaisevaa tarkastella, onko 'ideologian mukainen' aina normatiivinen käsite, sillä se voi mahdollisesti avata kysymystä merkityksen normatiivisuudesta. Ensimmäinen ja neljäs sanakirjamääritelmä ovat lähempänä sitä, mitä merkityksen korrektiusehdoilla haetaan takaa.

¹⁴ " 1: conforming to an approved or conventional standard correct behavior

2: conforming to or agreeing with fact, logic, or known truth a correct response

3: conforming to a set figure enclosed the correct return postage

4: conforming to the strict requirements of a specific ideology or set of beliefs or values environmentally correct spiritually correct" (Merriam-Webster.com)

" In accordance with an acknowledged or conventional standard, esp. of literary or artistic style, or of manners or behaviour; proper.

In accordance with fact, truth, or reason; free from error; exact, true, accurate; right. Said also of persons, in reference to their statements, scholarship, acquirements, etc.

Conforming to a dominant political or ideological orthodoxy." (OED Online)

Jätin listaamatta ne artikkelit, jotka eivät syntaktisesti tai ilmeisen käsitteellisesti sovellu tähän tarkasteluun.

Artikkelissaan ”Is Meaning Normative?” (2006) Hattiangadi esittää sanan ”correct” käytön, jota hän ei pidä normatiivisena. Huvipuistoissa on joissakin laitteissa minimipituusvaatimus. Jos lapsi haluaa laitteeseen, hänen täytyy täyttää tämä standardi. Voimme sanoa, että lapsi on joko oikean pituinen tai ei, mutta se, täyttääkö lapsi tämän standardin, ei ole normatiivinen asia. Toisekseen siitä, että oikea pituus on vaikka 140 senttiä ei seuraa, että lapsen tulisi olla 140 senttiä, sillä tämän tavoitteen saavuttaminen on hänen kykynsä ulkopuolella, eikä ketään velvoiteta mahdottomaan. (Hattiangadi, 2006, s. 224.)

Vastaväitteenä tähän Whiting huomauttaa, että vaikka se, onko joku tietyn pituinen, ei ole normatiivinen tosiseikka, sillä voi kuitenkin olla selviä normatiivisia vaikutuksia. Jos huvipuistossa on tällainen standardi voimassa (in force), lapsen pituudesta seuraa se, onko hänen sallittu mennä tiettyihin laitteisiin. Se, meneekö lapsi laitteeseen, toisin kuin pituuskasvu, on hänen vallassaan. ’Olla sallittu’ on taas selvästi normatiivinen käsite. (Whiting, 2009, s. 136.)

Jos huvipuistossa on olemassa standardi, jonka mukaan 140 senttiä on oikea pituus johonkin laitteeseen menemiseen, on selvää, ettei tämä standardi velvoita lasta olemaan 140 senttiä pitkä. Standardilla voi kuitenkin olla muita toimintaa ohjaavia, normatiivisia seurauksia, kuten Whitingin ehdottama: saako lapsi mennä laitteeseen. Yhtä hyvin lapsen pituudesta voi seurata, ettei lasta saa päästää laitteeseen, joten velvoitteiden mahdollisuus -periaatteeseen nojaaminen ei ole vakuuttava syy pitää huvipuistostandardia ei-normatiivisena. Myöskään se, että lapsen pituus ei ole normatiivinen tosiseikka, ei riitä syyksi pitää huvipuistostandardia ei-normatiivisena. Se, onko joku murhannut jonkun, on yhtä lailla luonnollinen tosiseikka, mutta tämä tieto ei vaikuta viidennen käskyn normatiivisuuden arviointiin.

Koska Peregrin pitää korrektiutta ja normatiivisuutta semanttisesti toisiinsa kytkeytyneenä, ei huvipuistostandardi ole esimerkki korrektiuden ei-normatiivisesta käytöstä. Hänen mukaansa lapsen pituuden sanominen oikeaksi tai korrektiksi on sama kuin sanoa, että lapsen on sallittu mennä laitteeseen. (Peregrin, 2012, s. 86 alaviite 11.)

Whitingin kritiikkiin on vastalauseena esitetty, että hän olettaa huvipuistostandardi on normatiivinen, mutta ei anna asialle perusteita. Glüer ja Wikforssin sekä Hattiangadin mukaan standardi voi olla olennaisesti ei-normatiivinen, joten standardin voimassaolo siirtää ongelman normatiivisuudesta kysymykseen standardin normatiivisuudesta. (Hattiangadi, 2009, s. 56; Glüer & Wikforss, 2015, s. 68). Samanlaista strategiaa voidaan myös soveltaa Peregrinin kritiikkiin. Peregrin vain olettaa, että korrektius on semantiikkansa kautta kytkeytynyt normatiivisuuteen, mutta ei näytä sitä.

Miten ei-normatiivinen tulkinta huvipuistostandardista tulisi ymmärtää? Hattiangadin mukaan Whiting lähtee siitä, että huvipuistostandardissa ’oikean pituinen’ korvataan normatiivisella ’on sallittua mennä laitteeseen’ tähän tapaan:

(HS) Lapsi on oikean pituinen laitteeseen, jos ja vain jos hän on yli 140 cm pitkä.

(HS1) Lapsi saa mennä laitteeseen, jos ja vain jos hän on yli 140 cm pitkä.

Hattiangadi katsoo, että tässä tapahtuu kyseenalainen hyppäys 'oikeasta' normatiiviseen ja voimme yhtä hyvin korvata 'oikea pituus' luonnollisella tosiseikalla, joka ei kerro mitään siitä, miten jonkun tulisi käyttäytyä:

(HS2) Laite on turvallinen, jos ja vain jos lapsi on yli 140 cm pitkä.

Tässä tapauksessa 'oikean pituinen' tulkitaan paikanvaraajana laitteen turvallisuudelle samaan tapaan kuin semanttinen korrektius toimii paikanvaraajana merkityksen teoriasta riippuvaiselle sanamaailmarelaatiolle¹⁵. (Hattiangadi, 2009, s. 56–57.)

Whiting katsoo kuitenkin, että näin avattuna HS2 ei ole enää kytköksissä huvipuistokorrektiuteen. Toisin kuin HS1:stä, HS2:sta ei seuraa, että jos lapsi on yli 140 cm pitkä, lapsi on *oikean* pituinen (Whiting, 2009, s. 541–542). Glüer ja Wikforss eivät hyväksy tätä argumenttia, että koska HS2:ssa paikanvaraaja on jo korvattu relevantilla käsitteellä ja yhdessä sen kanssa, mikä huvipuistokorrektius tässä tapauksessa on, huvipuistokorrektius voidaan johtaa siitä (Glüer ja Wikforss, 2009, 69–70).

Glüerin ja Wikforssin argumentin ongelma on kuitenkin siinä, ettei Whiting ole valmis hyväksymään korrektiutta paikanvaraajana¹⁶. Whiting vetoaa Gideon Rosenin väitteeseen, että korrektiutta ei voi samastaa siihen ominaisuuteen, jonka nojalla jokin on oikein (Whiting, 2009, s. 538–539). Rosenin mukaan korrektiuteen liittyy korkeamman kertaluvun korrektiksi tekevä ominaisuus, jonka ei tarvitse olla normatiivinen. Mukailleen Rosenin esimerkkiä, vaikka pianon H-koskettimen painaminen Mozartin C-duurisonaatin toisessa tahdissa on luonnollinen tosiseikka, se on myös ominaisuus, jonka täytyy tulla tyydytetyksi, jotta esitys on virheetön. Esityksen väittäminen virheettömäksi ei ole sama kuin väittää, että näitä koskettimia soitettiin tässä järjestyksessä, vaan silloin väitetään, että esitys täyttää nämä korrektiksi tekevät ominaisuudet. Vaikka väitteet esityksen korrektiudesta ja koskettimien painalluksista ovat totuuden kannalta ekvivalentteja, eivät ne ole sisällöltään samoja. (Rosen, 2001, s. 19–20.) Soveltaaksemme tätä huvipuistoesimerkkiin, vaikka HS ja HS2 ovat vaihdettavissa salva veritae, ne eivät ole vaihdettavissa salva intensione.¹⁷

¹⁵ Hattiangadi ei ole täysin eksplisiittinen semanttisen korrektiusehdon (C) ja huvipuistostandardin (HS2) analogisuudesta, mutta Glüer ja Wikforss (2015, s. 69–70) esittävät tämän argumentin näin ja olen samoilla linjoilla heidän kanssaan siitä, miten Hattiangadi tulisi ymmärtää.

¹⁶ Whiting ei ole vielä vastannut tähän Glüerin ja Wikforssin argumenttiin, mutta tämä vastausstrategia on ennakoitava.

¹⁷ Kiteytys on peräisin Glüerin ja Wikforssin artikkelista "Against Simple Argument" (2015, s. 70).

Tällaista puolustusta ennakoiden Glüer ja Wikforss väittävät, ettei tämä tee muuta kuin antaa mahdollisuuden pitää merkityksen teoriasta riippuvaa sana-maailmasuhdetta ei-normatiivisena, mutta pitää merkitystä normatiivisena. Tämä kuitenkin onnistuu vain, jos semanttinen korrektius on normatiivinen käsite, mutta tätä antinormativisti ei ole valmis hyväksymään. (Glüer & Wikforss, 2015, s. 71.)

Ei ole kuitenkaan selvää, että korrektius pitää HS2:ssa paikkaa korrektiksi tekevälle ominaisuudelle. HS2:n oli tarkoitus osoittaa, että korrektius voidaan tulkita luonnollisena siinä, missä normatiivisena. Korrektiksi tekevä ominaisuus on HS1:ssä ja HS2:ssa sama, nimittäin yli 140 senttiä pitkänä oleminen. Jos HS2 pitää paikkaansa, se, että laite on turvallinen ja se, että sitä käyttävät ihmiset ovat yli 140 senttiä pitkiä, ovat vaihdettavissa salva veritae mutta eivät salva intensione.

Yhdessä asiassa Whiting on oikeassa. Hattiangadi ei ole onnistunut huvipuistoesimerkissään tarjoamaan kiistatonta esimerkkiä korrektiuden ei-normatiivisesta käytöstä. Glüer ja Wikforss toki pitävät ilmeisenä sitä, että osa korrektiuden käytöistä on ei-normatiivisia, mutta koska yhtä lailla Whiting ja Peregrin pitävät korrektiuden normatiivisuutta ilmeisenä, on syytä tarkastella muita argumentteja.

Alexander Miller on tarjonnut Hattiangadin esimerkistä mukautetun version. Kuvitellaan erikoinen huvipuisto, jossa laitteeseen pääsemistä kontrolloi seuraavanlainen standardi:

(HS3) Lapsen on korrektia mennä laitteeseen, jos ja vain jos hän on syönyt muroja jonakin tiistaina viime vuonna.

Seuraako tästä standardista, että lapsi ei saa mennä laitteeseen, jos hän ei ole syönyt muroja jonakin tiistaina viime vuonna? Millerin mukaan ei. Koska aamiaisilla ja laitteissa pyöriminen eivät liity toisiinsa, ei ole mitään syytä noudattaa normia. Vaikka normia pidettäisiin yllä sanktioilla, ei sanktioita voitaisi pitää sopivina. Normatiivinen väite seuraa korrektiudesta vain, jos korrektiin liittyvä standardi on sellainen, johon *tulee* sitoutua. (Miller, 2010, s. 118.)

Vastaavasti voidaan argumentoida toisen sanakirjamerkityksen kohdalla, nimittäin kolmannen sanakirjamääritelmän, jonka mukaan ”correct” on jonkin tiukan ideologian mukaista. Vaikka maolaisuuden¹⁸ mukaan kapitalistisen ideologian jäänteet on *oikein* hävittää yhteiskunnasta, ei tästä seuraa, että ne todella *tulee* hävittää. Lisäksi tarvitaan jokin syy pitää ideologiaa sellaisena, johon tulee sitoutua.

¹⁸ Maolaisuuden ottaminen esimerkiksi ei ollut satunnainen valinta. OED mainitsee sen olevan tyypillinen (joskin nykyään vanhahtava) esimerkki sanan ”correct” käytöstä ideologian mukaisena: ”Conforming to a dominant political or ideological orthodoxy: a. spec. in Communist China, according with or adhering to Maoist doctrine (now chiefly hist.).” (OED Online)

Whiting vastaa Millerille, että normatiivinen väite ei seuraa HS3:sta sen vuoksi, että HS3 on epätosi. Millerin antamat syyt sille, ettei HS3:n ole syytä sitoutua, ovat syitä pitää HS3 epätotena. Tähän ei vaikuta se, ylläpidetäänkö standardia sanktioilla. Vaikka Millerin huvipuistossa kävijät saivat porttikieltoja syömistottumustensa takia, ei tämä tarkoita, että HS3 on todella *voimassa* (in force). HS3 ylläpito sanktioilla saa sen vain näyttämään voimassaolevalta standardilta, vaikkei se sitä ole. HS3:n sijaan merkityksen korrektiusehdon totuus ei ole kyseenalainen, joten Miller ei ole Whitingin mukaan tarjonnut esimerkkiä korrektiuden ei-normatiivisesta käytöstä.

Vaikka Whitingin vasta-argumentti voitaisiin hyväksyä HS3:n kohdalla, se ei toimi maolaisuusesimerkissä. Vaikka olisi hyviä syitä uskoa, ettei maolaisuuteen *tule* sitoutua, ei ole kyseenalaista, etteikö kulttuurivallankumous ole maolaisen ideologian mukaista ja niin ollen korrektia. Toisin sanoen ne syyt, joiden nojalla maolaisuuteen tulee tai ei tule sitoutua ovat eri syitä kuin ne syyt, joiden nojalla jotakin pidetään maolaisuuden kannalta korrektina. Kuitenkin, kuten jo aiemmin mainitsin, merkitys ei ole ideologia, joten tämä ei välttämättä ole merkityksen normatiivisuuden kannalta relevantti esimerkki korrektiuden ei-normatiivisesta käytöstä. Se voi silti valaista kysymystä korrektiuden normatiivisuudesta.

Vuoden 2017 artikkelissa Hattiangadi tarjoaa lisää käsitteellistä työkalustoa, joka voi auttaa meitä korrektiuden normatiivisuuden ymmärtämisessä. Hattiangadin mukaan se tosiseikka, että rationaalinen ihminen voi hyväksyä väitteen 'maolaisuuden nojalla kapitalistisen ideologian jäänteet on *oikein* hävittää yhteiskunnasta', aikomatta silti toimia tämän standardin mukaisesti, paljastaa, että kysymyksessä ei ole aidosti normatiivinen vaan ainoastaan normiin suhteutuva (norm-relative) väite¹⁹. Käyttääkseni Hattiangadin esimerkkiä, lapsen puvun kutsuminen korrektiksi voi olla luonnollinen arvostelma siitä, onko lapsella päällään kaikki koulupukuun kuuluvat osat. Maolaisuusstandardissa (ja mahdollisesti myös huvipuistostandardissa) esiintyvä '*Oikea*' ei ole normatiivinen, koska se ei itsessään motivoi (tai se ei anna motivoivia syitä) toimia niin tai näin. (Hattiangadi, 2017, s. 650–653.)

Peregrin pitäisi Hattiangadin perspektiiviä ulkopuolisen perspektiivinä (outsider perspective). Ulkopuolisesta perspektiivistä maolaisuusstandardi on (luonnollinen) väite siitä, mikä on maolaisuuden mukaista. On kuitenkin mahdollista tarkastella sitä myös sisäisestä (internal) perspektiivistä, jolloin väite on aidosti normatiivinen. Jos puhuja kuuluu normin kannalta relevanttiin yhteisöön, jonkin sanominen korrektiksi ei ole enää väittämistä, vaan se on normia instituoiva ja ylläpitävä

¹⁹ Hattiangadi käyttää Finlayn termistöä, joka esiteltiin luvussa 3.1.

puheteko. Koska tähän puhetekoon kuuluu olennaisesti se, että puhuja sitoutuu tähän normiin, Hattiangadin termein normiin suhteutuvasta väitteestä päästään toimintaa motivoiviin syihin ja sitä kautta normatiivisiin syihin. (Peregrin, 2012, s. 80.)

Jos on valmis hyväksymään Peregrinin erottelun, näyttäisi siltä, että normatiivisuuden vastustajat ja puolustajat puhuvat eri käsitteillä. Vaikka normatiivisuuden vastustajat voisivat osoittaa, että korrektius on ei-normatiivinen, voisivat normatiivisuuden puolustajat argumentoida, että tämä ei tarkoita, etteikö yhteisön sisältä katsottuna sitä voisi pitää normatiivisena. Mahdollisesti tämän voisi myös kääntää Hattiangadin termistölle: Vaikka voitaisiin osoittaa, että semanttinen korrektius on normiin suhteutuva käsite, ei se tarkoita, etteikö korrektius olisi aidosti normatiivinen. Samaan tapaan toimiminen moraalisen standardin mukaisesti voidaan nähdä deskriptiivisenä väitteenä siitä, miten moraaliset ihmiset toimivat. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö moraalilaki olisi aidosti normatiivinen. Hattiangadin mukaan se onko näin, on kuitenkin avoin kysymys, ja näin ollen tarvitaan lisää syitä uskoa, että normiin suhteutuvaan väitteeseen liittyvä standardi tai normi on aidosti normatiivinen (Hattiangadi, 2017, s. 657).

Tämä ei kuitenkaan ole kovin tyydyttävä lopputulema, sillä keskeinen yhteinen lähtökohta, johon normatiivisuuskiistan osapuolet sitoutuvat, on korrektius. Jos huomataan, että jaettua lähtökohtaa ei ole, tyydyttävän ratkaisun löytyminen kiistaan näyttää epätodennäköiseltä. Jos kuitenkin pystytään avaamaan, mikä tekee korrektiudesta normatiivisen tai ei, on ainakin helpompi nähdä, mikä korrektiuden käsite uskottavimmin on liitettävissä merkityksen *oikeaan* soveltuvuuteen.

4.1.1 Standardin asettaminen

Palataan kahteen sanakirjamääritelmään:

1. tunnustetun tai konventionaalisen standardin mukainen
4. jonkin asetetun kaavan tai luvun (figure) mukainen

Molemmissa on kyse standardin mukaisuudesta. Jälkimmäisessä kyseessä oleva standardi on vain esitetty eksplisiittisesti. Mielenkiintoisen tästä tekee se, että standardi on *asetettu*. Vastaavasti ensimmäisessä määritelmässä standardi on *tunnustettu*. (Palaan konventionaaliseen standardiin myöhemmin.) Standardin normatiivisuus riippuu siitä, kuka tai mikä standardin on asettanut tai tunnustanut.

Kuvitellaan, että olen rakentamassa taloa. Tilaan piirustukset arkkitehdiltä ja alan töihin. Piirustuksissa oven karmi on 200 cm²⁰. Haen laudan, joka on saman levyinen kuin piirustuksissa ja saahan sen kaksimetriseksi, eli *oikean* pituiseksi. Tämä on melko tyypillinen esimerkki sanan *oikea*

²⁰ Jollakin rakentamisessa hyväksyttävällä mittaustarkkuudella mitattuna.

käytöstä ja vastaa määritelmää 4. Muokattuna aiempia standardeja muistuttavaan muotoon rakennustyömaalla käytössä oleva standardi on seuraavanlainen:

(RS) Oven karmi on oikean pituinen, jos ja vain jos se on 200 cm pitkä.

Onko nyt niin, että minun *tulee* sahata lauta 200 senttiseksi, koska se on laudan oikea pituus? Entä jos tajuan vasta rakentamisvaiheessa, että ovi on omaan makuuni liian matala. Päätän tehdä muutoksia piirustuksiin ja sahaan laudan 210 senttimetrin pituiseksi. Se on selvästi liian pitkä suhteessa alkuperäiseen standardiin RS, mutta silti ei näytä järkevältä väittää, että lautta sahatessani tein jotain, mitä en *saa* tehdä. Näin ollen RS ei ole aidosti normatiivinen, sillä pelkkä halu riittää poistamaan sen velvoittavuuden.

Selventääkseni, miksi näin on, palaan tämän alaluvun alussa esittämään väitteeseeni. Jos standardin normatiivisuuden määrää standardin asettaja, kuka tai mikä on tässä tapauksessa asettanut 200 cm laudan oikeaksi pituudeksi? On outoa väittää, että piirustukset asettaisivat yhtään mitään, mutta jos näin kuitenkin on, ei standardia voida pitää normatiivisena. Muste paperilla tarjoaa minulle syyn sahata vain, jos haluan laudan olevan sellainen kuin paperissa sanotaan.

Kuulostaa järkevämältä väittää, että arkkitehti on asettanut standardin, koska toisin kuin piirustus arkkitehti on luultavasti kykenevä intentionaaliseen toimintaan. Entä jos kilpailutin useita arkkitehtejä, miksi yhden arkkitehdin suunnitelma velvoittaa minua sahaamaan lautta, mutta toisen arkkitehdin ei? Ehkä kyse on arkkitehdin ja minun solmimasta sopimuksesta. Tämä voisi velvoittaa minua sahaamaan laudan. Tässä on kaksi ongelmaa. Ensinnäkin velvollisuus sahata lauta tietyn pituiseksi voi johtua ainoastaan moraalisesta tai laillisesta velvollisuudesta noudattaa sopimuksia eikä niinkään asetetusta standardista. Toiseksi eikö sopimus koske sitä, että arkkitehti tekee piirustukset ja minä maksan hänelle työnteosta? Vaikka arkkitehti olisi pettynyt, jos hänen piirustuksiaan ei noudateta, tuskin vain olemalla noudattamatta piirustuksia voin tehdä mitään väärää.

Kenties standardin asetin minä itse hyväksyessäni piirustukset. Ei kuitenkaan kuulosta uskottavalta, että haluistani riippumatta minun tulee sahata lauta 200 cm pituiseksi, vain koska itse päätin, että se on *oikea* pituus. Ehkä olen velkaa sen menneelle itselleni. Tässäkin tapauksessa jokin lisänormi tarvitaan, että entisten päätösten mukaan toimiminen on aidosti normatiivista. Muussa tapauksessa kyseessä on korkeintaan hypoteettinen normi. On toki järkeviä syitä uskoa, että on olemassa normi, joka kehottaa pitämään kiinni aiemmista päätöksistään. Tämäkään ei tee RS:stä itsessään velvoittavaa, joten normatiivisuutta ei voida pelastaa tätä kautta. Olisi myös annettava syy uskoa, että päätöksissä pitäytyminen on kategorisesti normatiivista eikä vain hypoteettisesti normatiivista.

Miten RS näyttäytyy edellisessä alaluvussa esitettyjen korrektiuden normatiivisuutta puoltavien argumenttien valossa? Kertauksena nämä argumentit olivat:

1. Standardista voidaan johtaa joitakin muita normeja, jotka ovat uskottavampia. (Whiting)
2. Korrektiutta ei voi korvata korrektiksi tekevällä ominaisuudella. (Whiting)
3. Syyt, joiden mukaan standardi ei velvoita toimimaan ovat syitä pitää sitä näennäisenä standardina. (Whiting)
4. Standardi voi olla normatiivinen sisäisestä näkökulmasta. (Peregrin)

Voitaisiin ehdottaa, että samalla tavalla kuin HS:stä seuraa, että lapsi ei saa mennä laitteeseen tai lasta ei saa päästää laitteeseen, RS:stä voisi seurata jokin muu normatiivinen väite kuin, että lauta tulee sahata 200 cm pituiseksi. Ongelma on kuitenkin siinä, että miten tahansa normatiivinen väite muotoillaankin tai ketä tahansa se koskeekin, sen mukaan lauta ei kategorisesti *saa* olla yli 200 cm. Kuitenkin esimerkissä lopputulemaksi saimme juuri päinvastaista. Lautaa saa olla 210 cm, jos niin haluan. RS:ää voidaan edelleen pitää ei-normatiivisena.

Edellä esitin, että sanan ”correct” merkitys ’asetetun luvun tai kaavan mukainen’ on oleellisesti sama kuin ’standardin mukainen’. Ero on vain siinä, että standardi on aukikirjoitettu. Vaikka tilanne on selvästi eri, tämä muistuttaa edellisessä luvussa käsiteltyä vastaväitettä: Korrektiutta ei voida aukikirjoittaa deskriptiivisesti. On kuitenkin mahdollista tulkita ”*oikein*” kuten se esiintyy RS:ssä korkeamman kertaluvun ominaisuutena, pitämättä RS:ää normatiivisena. Se, että 200 cm on *oikea* pituus RS:n mukaan, johtuu siitä, että se on asetettu sellaiseksi. Tällä tavalla ymmärrettynä ’olla RS:n mukainen’ ja ’olla 200 cm pitkä’ eivät ole käsitteellisesti kannalta yhtäpitäviä, vaikka ne ovat totuuden kannalta yhtäpitäviä, eli vaihdettavissa salva veritate ei salva intensione. Tämä huomio ei tee RS:stä normatiivista, sillä asettamistapahtumalla itsellään ei tässä tapauksessa ole normatiivista voimaa.

Whitingin vasta-argumentti Millerille ei myöskään sovellu RS:n tapaukseen. Vaikka RS:ää ei voida pitää kategorisesti velvoittavana, tästä ei voida johtaa, etteikö 200 cm olisi *oikea* pituus. Se, että paperilla, arkkitehdillä tai minulla itselläni ei ole oikeutta asettaa sitä mitä *tulee* tehdä, ei ole syy pitää RS:ää epätotena tai jollakin tavalla näennäisstandardina, koska tämä on varsin tyypillinen tapa käyttää käsitettä ’*oikea*’. Paljon luontevampaa on pitää RS:ää luonnollisena väitteenä siitä, millainen on piirustusten mukainen talo.

On vielä pohdittava Peregrinin erottelua ulkopuolisen ja sisäisen perspektiivin välillä. Se, että lausun RS:n, ei tarkoita, että sitoutuisin siihen enempää kuin sitä tarkasteltaessa ulkopuolisen näkökulmasta, koska sitoutuminen rakentamaan itselleen tietynlainen talo velvoittaa vain siinä määrin kuin halu rakentaa talo säilyä.

Palataan Finlayn esimerkkiin kauppalistasta, joka on analoginen talonrakennusesimerkin kanssa. Kauppalista voi olla syy laittaa ostoskoriin perunoita, mutta se ei itsessään riitä syyksi laittaa ostoskoriin perunoita. Kuvitellaan, että Jaakko huomaa kaupassa maa-artistokkien olevan tarjouksessa ja ostaa niitä perunoiden sijasta, vaikka kauppalistassa lukee ”peruna”. Tuskin kukaan huutaisi

tämän nähdessään, että on tapahtunut hirvittävä vääryys. Jos Jaakko on kirjoittanut kauppalistan itse, hänellä ei ole syytä noudattaa sitä, jos hänen halunsa muuttuvat. Jos taas kauppalistan on kirjoittanut Jaakon vaimo, velvollisuus noudattaa kauppalistaa liittyy lupaukseen vaimolle, eikä kauppalistaan sinänsä.

Edellä esitetyn nojalla on olemassa ei-normatiivinen korrektiuden luenta. Glüer ja Wikforss pitävät tätä riittävänä syynä vaatia normatiivisuusteesiä puolustavilta peruste sille, että merkityksen oikean käytön ehto on normatiivinen (Glüer & Wikforss, 2015, s. 72). Tällainen peruste voi kuitenkin olla ilmeinen, sillä kielen konventionaalisen luonteen vuoksi oikean käytön ehtoa voidaan pitää yhteisön asettamana. Kenties yhteisön asettamilla standardeilla on vaadittu normatiivinen voima. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen sanan ”correct” määritelmää ”konventionaalisen standardin mukainen”.

4.1.2 Konventio ja yhteisö

Jos standardi on konventionaalinen, se voidaan ymmärtää sekä sosiaalisten konventioiden mukaiseksi että tyypilliseksi. Näistä jälkimmäinen on selvästi deskriptiivinen. Siitä, että on tyypillistä ylittää Itsenäisyydenkatu käyttämättä suojatietä, ei seuraa, että näin *tulisi* toimia. Karkea dispositionalistinen teoriakin kykenee muotoilemaan korrektiuden tässä mielessä. Ensimmäinen vaihtoehto on uskottavampi. On olemassa sosiaalisia konventioita, joita voidaan pitää velvoittavina. Nykyisin länsimaissa paheksutaan, jos häissä naisvieras pukeutuu valkoiseen. Eurooppalaisissa ruokapöydissä veistä *tulee* pitää oikeassa ja haarukkaa vasemmassa kädessä. Pakistanissa *tulee* ajaa tien vasenta puolta. Kunniallisten varkaiden yhteisössä vasikointi on kiellettyä.

Sosiaalisten konventioiden normatiivisuutta arvioitaessa meidän on kuitenkin tarkasteltava kahta asiaa. Ensinnäkin ei riitä, että konventiosta seuraa velvoitteita toimia tavalla tai toisella. Pitää osoittaa, että nämä preskriptiot seuraavat konventiosta itsestään. Häihin ei saa tulla pukeutuneena valkoiseen, koska tämä vetäisi huomion pois morsiamesta, mikä on epäkohteliaista. Pelkkä käyttäytymissääntö ei riitä normatiiviseksi syyksi olla pukeutumatta valkoiseen. Säännön lisäksi vaaditaan normi, joka kieltää epäkohteliaan käytöksen, olettaen, että tämä normi on kategorisesti normatiivinen.

Toisekseen sosiaaliset normitkin voivat olla hypoteettisia. Jos syy olla ajamatta tien oikeaa puolta Pakistanissa on pelko sakoista, ei kyseessä ole kategorisesti normatiivinen sääntö. Hattiangadi hyväksyy, että jos haluaa tulla kieliyhteisössään ymmärretyksi, tulee käyttää ilmaisia kieliyhteisön mukaisesti. Hänen mukaansa kieliyhteisön velvoittavuus riippuu kuitenkin mainitusta halusta tulla ymmärretyksi, joten kategorisesta normatiivisuudesta ei voida puhua (Hattiangadi, 2006, s. 234).

Hattiangadin mukaan etiketti, lait tai sosiaaliset koodit eivät automaattisesti tuota normatiivisuutta. Näiden tuottamiin velvollisuuslauseisiin liittyy aina avoin kysymys siitä, seuraako siitä varauksettoman normatiivinen velvollisuus. Hattiangadi vetoaa John Broomen erotteluun varauksellisten ja varauksettomien velvollisuuksien välillä (qualified/unqualified ought). Varauksellinen velvollisuus on velvollisuus jonkin nojalla, esimerkiksi moraalin, käytännöllisen järjen tai etiketin (mahdollisesti jopa semantiikan) nojalla. Varaukseton velvollisuus on 'kaikki asiat huomioon ottaen' -velvollisuus. Jos käytännöllinen järki vaatii toimimaan jollakin tavalla ja moraalilla vaatii toimimaan toisella, varaukseton velvollisuus vaatii toimimaan tavalla, jossa moraalin ja järjen vaatimukset on punnittu toisiaan vasten (Broome, 2013, luku 2.4). Hattiangadin mukaan mikä tahansa normijärjestelmä voi tuottaa varauksellisia normeja. Varkaat voivat toimia oikein varkaiden koodiston mukaan, mutta on kyseenalaista, toimivatko he oikein varauksettomasti. (Hattiangadi, 2017, s. 657.)

Kaikki eivät kuitenkaan jaa tällaista käsitystä normatiivisuudesta. Brandomille ja Peregrinille normatiivisuudessa on kyse normatiivisesta asenteesta, joka antaa yhteisön jäsenelle deonttisen aseman. He sitoutuvat joihinkin tekoihin tai ovat oikeutettuja tekemään jotakin. Nämä normatiiviset asenteet muodostavat implisiittisiä tai eksplisiittisiä sääntöjä sosiaalisessa käytännössä. Peregrin ja Brandom näkevät tämän eräänlaisena pelinä, jossa annetaan ja pyydetään syitä. (Peregrin, 2012, s. 77–78.) Koska Brandom ja Peregrin eivät rajoita sitä, mikä voi toimia normeja tuottavana yhteisönä, heille varkaiden koodi voisi hyvinkin olla normatiivinen.

Peregrin puhuu yhteisön hyväksymästä normista, josta seuraa erilaisia rangaistuksia, kuten yhteisön ulkopuolelle sulkeminen. On helppo kuvitella, että tämä koskisi myös kunniallisten varkaiden yhteisöä. Jos vain yhteisöön kuuluminen on riittävä syy pitää jotakin yhteisön hyväksymää normia normatiivisena, seuraa ongelmia. Kuvitellaan Danny, joka kuuluu rikollisliigaan. Hän noudattaa varkaiden koodia, jonka mukaan vasikointi on kielletty. Varkaiden liigassa selvästi varastaminen on sallittua, jopa suotavaa. Danny asuu Las Vegasissa, jossa varastaminen on kiellettyä, mutta rikollisten ilmiantaminen on sallittua, jopa suotavaa. Kuuluuko Danny myös sellaiseen yhteisöön, jossa Nevadan lakia noudatetaan? (Oletetaan yksinkertaisuuden vuoksi, että Vegasin asukkaat muodostavat jonkinlaisen yhteisön.) Jos näin ei ole, miksi kiinni jäädessään Danny laitetaan vankilaan? Tuskin kysymyksessä on puhdas mielivalta Nevadan oikeusjärjestelmän taholta. Toisaalta jos Danny kuuluu Vegasin asukkaiden yhteisöön varkaiden yhteisön lisäksi, ovat häneen kohdistuvat säännöt ilmeisen ristiriitaisia.

Vaikka varkaiden koodin velvoittavuus voitaisiin perustella vetoamalla yhteisöön, tämä ei välttämättä takaisi varkaiden koodiston normatiivisuutta. Danny ei välttämättä halua kuulua varkaiden yhteisöön. Yhteisön normien velvoittavuus voisi näin ollen riippua halusta kuulua yhteisöön,

jolloin ne eivät ole enää aidon normatiivisia. Voitaisiin vastata, että tällöin Dannyllä ei ole relevanttia normatiivista asennetta, mutta muilla liigan jäsenillä tämä on. Dannyä tämä tuskin motivoi. Voidaan sanoa, että Danny on tavallaan luvannut noudattaa yhteisön sääntöjä, mutta tällöin normatiivisuuden lähde on lupauksessa eikä säännöissä itsessään.

Mitä tämä tarkoittaa merkityksen normatiivisuusteesille? Vaikka semanttinen korrektius ymmärrettäisiin yhteisön hyväksymänä standardina, ei merkityksen normatiivisuus ole taattu. Antinormativisti voi hyväksyä oikean käytön ehdot, pitämällä niitä kuvauksina yleisestä käytöstä tai kuvauksina sosiaalisista normistoista, joilla ei ole toimintaa ohjaavaa voimaa. Antinormativisti voi konsistentisti hyväksyä jopa sen, että oikean käytön ehdoista seuraa preskriptioita, kunhan preskriptiot riippuvat muista normeista. Jos kieliyhteisön jäsenen tulee pitäytyä kutsumasta punaisia esineitä vihreiksi, koska on implisiittisesti luvannut toimia kieliyhteisön jäsenenä, normatiivisuuden lähde on lupauksessa eikä merkityksessä.

4.1.3 Ilmaisun oikea soveltaminen ja sen oikea käyttö

Allan Millar on esittänyt, että semanttinen korrektius tulee ymmärtää oikean soveltuvuuden ehtoa laajempänä oikean käytön ehtona. Kertauksena oikean soveltuvuuden ehto muotoiltiin:

(C) Jos ”vihreä” tarkoittaa vihreää, niin se soveltuu oikein vihreisiin ja vain vihreisiin asioihin.

Allan Millarin mukaan tämänkaltaisen ehto koskee vain rajallista määrää kielenkäyttötilanteita. Tilanteita, joissa väitetään jostakin oliosta jotakin. Tässä mielessä korrektius voidaan Millarin mukaan ymmärtää suoraviivaisesti totuuden mukaisena. Kuitenkin sanaa ”vihreä” voidaan käyttää yhtä lailla muuhunkin kuin väittämiseen, kuten kysymyksiin tai kontrafaktuaalien ilmaisuun. Millarin mukaan ’oikean käyttö’ toisin kuin ’oikea soveltaminen’ tulisi ymmärtää merkityksen mukaisena käyttönä. Käyttö on merkityksen mukainen, jos se liittyy tietynlaiseen käytäntöön (practice) ja käyttäjä sitoutuu huomioimaan käsitteen oikean (tai todenmukaisen) soveltuvuuden ehdot²¹. Tämä vaatii käyttäjältä riittävää ymmärrystä siitä, mihin sana soveltuu oikein (tai totuuden mukaisesti). Juuri sen vuoksi, että ”vihreä” soveltuu oikein vihreisiin ja vain vihreisiin asioihin, kontrafaktuaalien käytännössä on *oikein* olla käyttäjä sanaa vihreä ei-vihreistä olioista. (Millar, 2002, s. 59, 62.)

Miten ilmaisun oikea käyttö tulisi ymmärtää? Se, mikä tekee käytöstä oikean, on se, että käyttäjä noudattaa oikean käytön sääntöä.

²¹ Millarin sanoin: ”to respect conditions of correct application” (Millar, 2002, s. 62).

*(CA) Kun ”vihreä” tarkoittaa vihreää tietyssä käytännössä, ne jotka käyttävät sitä ovat sitoutuneet käyttämään sitä seuraten sääntöä: käytä sanaa ”vihreä” huomioiden sanan oikean soveltuvuuden ehdot.*²²

Vaikka CA:ssa esiintyvä sääntö näyttää käskyltä toimia C:n mukaan, tämä ei ole kuitenkaan Millarin tarkoitus. Oikean soveltuvuuden ehtojen huomioiminen ei tarkoita tässä samaa kuin toimia tavoilla, jotka ovat C:n nojalla oikeita. Esimerkiksi käsky ”kaada tuo tammi” huomioi sanan ”tammi” oikean soveltamisen ehdot, jos puu, johon viitataan, on todella tammi. Näin on siitäkkin huolimatta, että käsky ei ole totta tai epätotta tammesta²³. (Millar, 2002, s. 62.)

Erottamalla oikean käytön ja oikean soveltamisen ehdot, voidaan erottaa semanttiset virheet faktuaalisista. Esimerkiksi koiran kutsuminen ”ketuksi” on aina väärää soveltamista, mutta ei aina väärää käyttöä. Jos Jaakko tuntee sanan ”kettu” oikean soveltamisen ehdot riittävässä määrin, mutta pimeässä erehtyy luulemaan koiraa ketuksi, niin sanan sovellus on virheellinen, mutta käyttö on oikein. Jos Jaakko taas ei tunne riittävässä määrin sanan ”kettu” oikean soveltamisen ehtoja, on hänen käyttönsä väärin riippumatta siitä, onko kyseinen sanan sovellus oikein. Tämä johtuu siitä, että se mitä aion tarkoittaa, eroaa sanan merkityksestä juontuvista ’oikean soveltuvuuden’ ehdoista. (Millar, 2002, s. 62; 2014, s. 801–802.)

Glüer ja Wikforss (2016) ovat kyseenalaistaneet oikean käytön ehdon mielekkyyden. Heidän mukaansa, vaikka C on triviaalisti tosi, CS ei ole. Se, että ilmaisut soveltuvat oikein joihinkin olioihin, mutta eivät toisiin, on niiden merkityksellisyyden ehto, mutta käyttötilanteiden kategorisointi oikeiksi tai vääriksi ei ole yhtä selvä. Glüer ja Wikforss siis väittävät, että merkityksen teorialta voidaan vaatia sitä, että oikean soveltamisen ehdot voidaan johtaa siitä, mutta tarvitaan lisäperusteita sille, että oikean käytön ehto voisi toimia vastaavanlaisena mielekkyydskriteerinä²⁴.

Vastauksena tähän Millar on esittänyt, että ’oikean soveltamisen’ ehdon lisäksi tarvitaan ’oikean käytön’ ehto, koska muutoin erottelua semanttisten ja episteemisten virheiden välillä ei voida tehdä. Ongelmia tuottavat myös muihin kuin väittämisen käytäntöön liittyvät ilmaisut. Esimerkiksi kontrafaktuaalien käytännöissä erottelu oikean käytön ja oikean soveltamisen välillä voi selventää, miten ilmaisun käyttö on oikein, vaikka soveltamisen ehdoilla se olisi väärin. Glüerin ja Wikforssin

²² Millarin muotoilu: ”When that sense is in play those who use ’oak’ are committed to doing so in conformity with the following rule: use it in ways which respects the conditions for true application fixed by its meaning oak tree.” (Millar, 2002, s. 62)

²³ Tässä Millar näyttää olettavan, että käskyjä ei tule ymmärtää väitteinä, kuten ”Haluan, että kaadat tuon tammen”. Vaikka tätä ei olisi valmis hyväksymään voimme käyttää esimerkkinä jotakin muuta käytäntöä, kuten edellä mainittuja kysymyksien tai kontrafaktuaalien käytäntöjä.

²⁴ Ks. erityisesti Glüer & Wikforss (2016) alaluku 2.1.2.

kysymykseen siitä, liittyvätkö 'oikean käytön' ehdot merkitykseen, Millar vastaa, että oikea soveltuvuus on oleellinen merkitykselle, ja oikea käyttö liittyy kielellisen käyttäytymisen merkitykseen, jolloin sekin on oleellinen merkitykselle. (Millar, 2014, s. 801, alaviite 5.)

Myös Whitingin mukaan C:n lisäksi ei tarvita muita oikean käytön ehtoja. Whiting ei pidä Millarin muotoilua oikean käytön ehdoista uskottavana, sillä hän ei pidä selvänä, mitä oikean soveltuvuuden ehtojen huomioiminen eroaa oikean soveltuvuuden noudattamisesta. ”[M]itä muuta oikean soveltuvuuden ehtojen huomioiminen olisi kuin pyrkimys niiden täyttämiseen?” (Whiting, 2016, s. 230)²⁵. Whiting myöntää, että erottelu semanttisen ja episteemisen virheen välillä on intuitiivisesti houkutteleva. Hän kuitenkin huomauttaa, että normeja ei tyypillisesti muotoilla suhteessa puhujan aikomuksiin. Esimerkiksi šakin sääntöjä ei muotoilla tavalla, joka ottaa huomioon pelaajan uskomukset. Pelaaja voi uskoa, että lähetti on torni ja liikuttaa sitä rivin mukaisesti, mutta tämä ei tee siirrosta šakin sääntöjen mukaista²⁶. (Whiting, 2016, s. 227, 232.)

Millar varmaankin vastaisi Whitingin huomioon siitä, että oikean soveltuvuuden kriteerin huomioiminen eroaa oikean soveltuvuuden ehtojen mukaisesta käytöstä. Ensimmäisessä riittää, että tuntee relevantit oikean käytön ehdot ja käyttää sanoja tämän tiedon ja kielellisen käytännön määräämällä tavalla, jotka riippuvat sanan oikean soveltamisen ehdoista. Millar ei kuitenkaan avaa tätä pidemmälle. Miten varsinaisesti esimerkiksi kysymisen käytännöt liittyvät oikeaan soveltamiseen? Kenties kyse on siitä, että jos kysyy, onko hattu päähine, ei ole sisäistänyt joko päähineen tai hatun merkitystä, mutta tämä jää jokseenkin epäselväksi.

Whitingin huomio siitä, että semanttisen virheen ja episteemisen virheen välisessä erottelussa normi kytketään puhujan aikomuksiin ja uskomuksiin. On kuitenkin kiistanalaista, missä määrin nämä kytkeytyvät merkitykseen. Hilary Putnamin kuuluisan kaksoismaa-ajatuskokeen oli tarkoitus osoittaa, että vaikka puhujilla olisi tismalleen samat uskomukset koskien vettä, voisi heidän käyttämänsä sana ”vesi” viitata eri asioihin riippuen heidän historiastaan (Putnam, 2008). Kanta, jossa merkitykset riippuvat ainakin osittain mielen ulkoisista seikoista kutsutaan semanttiseksi eksternalismiksi, joka on kiistanalainen kanta, eikä tässä työssä ole tarkoitus sitä puolustaa. Olennaista on, että jos oikean käytön ehto kytkeytyy vahvasti puhujan aikomuksiin ja uskomuksiin, se tuo merkityksen normatiivisuusteisiin semanttista sisältöä, siis jonkinasteista sitoutumista semanttiseen internalismiin. Tämä taas voi laskea teesin uskottavuutta niiden silmissä, joilla on eksternalistisia intuitioita. Palaan tähän kysymykseen tarkemmin luvussa 5.3.3.

Olen yhtä mieltä Millarin kanssa, että erottelu semanttisten ja episteemisten virheiden välillä on tehtävä. En ole siten valmis hyväksymään Whitingin argumenttia. Siitä, että peleissä oikeat ja

²⁵ “[W]hat is to respect the conditions of correct application if it is not to (try to) satisfy them?”

²⁶ Peregrin (2012) esittää samanlaisen argumentin toisessa yhteydessä. Ks. seuraavan luvun kappale 5.3.2.

väärät siirrot voidaan määritellä riippumatta pelaajien uskomuksista, ei seuraa, etteikö epätoden lauseen lausuminen ole virheellistä. Myös Wikforss pitää tätä erottelua olennaisena merkityksellisen käytön kannalta, vaikka ei ole valmis hyväksymään, että merkityksen teorialta tulisi vaatia oikean käytön ehtojen normatiivisuutta (Wikforss, 2001, s. 205–206). Tämä erottelu tuottaa ongelman vain normatiiviselle luennalle ’oikean soveltuvuuden’ standardista, sillä vain siinä tapauksessa korrektiudesta on johdettavissa, että puhujan tulee puhua totuuden mukaisesti. Jos preskriptioita ei seuraa semanttisesta korrektiudesta, ongelmaa ei synny.

Jos oikeasta soveltuvuudesta ei voi johtaa, mitä puhujan tulee tehdä ilman lisäkorrektiutta, on kysyttävä, onko merkityksen mukainen käyttö normatiivista merkityksen nojalla. Tämä saattaa kuulostaa erikoiselta. Tokihan merkityksen mukaisen käytön normatiivisuus kulkee käsi kädessä merkityksen normatiivisuuden kanssa. Paul Horwichin mukaan on totta, että sana ”dog” tarkoittaa koiraa, jos ja vain jos sanaa ”dog” tulee käyttää vain koirista. Tästä ei kuitenkaan voida johtaa merkityksen normatiivisuutta, sillä tämä tarkoittaa vain sitä, että väitteet: ”dog” tarkoittaa koiraa’ ja ’sanaa ”dog” tulee käyttää koirista’ ovat tosia yhtä aikaa. Merkityksen lisäksi tarvitaan normi, joka käskee puhujaa pyrkimään totuuteen. Tämä puolestaan ei kuulu merkitykseen itseensä. (Horwich, 1998, s. luku 8.)

Millarin vastaus Horwich-tyyliselle²⁷ vasta-argumentille on edellä esitetyn nojalla ilmeinen, mutta se on parempi kirjoittaa auki. Horwichin argumentti osuu vain oikean soveltamisen ehtoon, ei oikean käytön ehtoon, joka ottaa huomioon sen mihin käytäntöön ilmaisun käyttö liittyy (Millar, 2002, s. 70–71). Vaikkakin Millarin vastaus toimii tällä tavoin muotoiltuun vasta-argumenttiin, Horwichin argumenttia voidaan mukauttaa tavalla, johon Millarin vastaus ei sovi. Koska oikean käytön ehto on sidottu kielellisiin käytäntöihin, on kysyttävä, eikö kyseessä ole oleellisesti pragmaattinen eikä semanttinen normi. Osa käytännöistä voisi olla mielekkäintä analysoida puhetekojen kautta, joita on perinteisesti tarkasteltu pragmaatiikan puolella. Jos ilmaisun käyttö on oikeaa suhteutettuna puhetekoihin, olisi siitä seuraavat normit pragmaattista alkuperää eikä semanttista. Näin ollen oikeaa käyttöä ei voida pitää perusteluna merkityksen normatiivisuudelle.

Vaikka voitaisiin osoittaa, että kielen oikea käyttö on mahdollista ymmärtää semanttisesti, tämä ei riitä metasemanttiseen teesiin, sillä naturalisti voisi edelleen pitäytyä väitteessä, että oikea käyttö voidaan tulkita puhetekojen eikä semantiikan kautta. Jotta merkityksen normatiivisuus voisi toimia mielekkyysehtona, vaaditaan perustelu sille, että oikea soveltuvuus ei ole riittävä kriteeri merkityksen selittämiseksi. Vaikka antinormativistit hyväksyvät C:n merkityksen teorian mielekkyysehtona, ei ole selvää, miksi myös CA tarvittaisiin.

²⁷ Horwich ei tietenkään osoita kritiikkiään neljä vuotta *Meaningin* jälkeen kirjoitettuun artikkeliin, mutta Millar käsittelee argumenttia, joka voitaisiin Horwichin innoittamana tehdä.

4.1.4 Säännöt ja pelit

Usein merkityksen normatiivisuuden perustelussa on verrattu kieltä peleihin²⁸. Yleensä nämä ovat eksplisiittisiä tai implisiittisiä viittauksia Wittgensteinin ajatukseen kielipelistä. Nämä puolustukset ovat kahdenlaisia. Ensinnä siitä, että kieli on pelin kaltainen, johdetaan kieltäkin ohjaavat säännöt. Toisekseen siitä, että pelien tavoin merkityksen konstituivat erilaiset säännöt. Tämän strategian yhteys korrektiuteen liittyy ajatukseen, että pelin säännöt määräävät oikean käytön ehdot.

Andrei Buleandra hyödyntää Millarin erottelua ilmaisun oikean sovellettavuuden ja oikean käytön välillä ja kytkee sen kielipeleihin. Millarin tapaan Buleandra pitää ehtoa C liian kapeana, koska se soveltuu kunnolla vain väittämisen kielipeliin. Kielipelejä on kuitenkin useita, eikä niistä kaikissa ole kyse ilmaisujen totuuden mukaisesta soveltamisesta. Buleandra mukaan, jotta ilmaisun käyttö on merkityksellistä, sitä tulee käyttää seuraten sääntöä, joka selvittää miten ilmaisua tulee käyttää eri tilanteissa. (Buleandra, 2008, s. 180–181.)

Kielipeleihin vetoaminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Ensimmäiset kaksi ongelmaa liittyvät kielipeleihin ja pelivertaukseen mielekkyyteen ja sen sisältöön. Kolmantena ongelmana kielipelestrategiassa on pelin sääntöjen itsensä normatiivisuus. Tämä vastalause on puolestaan edelleen jaettavissa kolmeen eri osaan: peleihin osanottamisen normatiivisuus, sääntöjen normatiivisuus ja konstitutiivisten sääntöjen normatiivisuus.

Ilmeinen ongelma pelivertauksessa on sen laajuus. Vaikka voitaisiin hyväksyä, että kieli on jollakin tavalla pelin kaltainen, ei tämä vertaus välttämättä kanna kovin pitkälle. Peleillä on tyypillisesti tarkat säännöt, jotka voidaan kirjoittaa auki, kun merkitykseen taas liittyy usein epämääräisyyttä. Glüer ja Wikforss lisäksi huomauttavat, että ne, jotka seuraavat sääntöjä, voivat usein pääpiirteissään hahmotella säännön, jota he seuraavat, mutta näin ei ole oletettujen semanttisten sääntöjen kanssa. Pelit ja kieli ovat ainakin jossakin määrin epäanalogisia, joten kielen vertaamista peleihin ei voida pitää argumenttina minkään puolesta, elleivät analogian rajat ole selvät. (Glüer & Wikforss, 2016, s. luku 2.2.1.)

Toinen ongelma on kielipelien liittäminen merkitykseen. Wittgensteinin esimerkeissä kyse on pääsääntöisesti peleistä, joissa kieltä käytetään erilaisiin tarkoituksiin. Kuitenkin johonkin tarkoitukseen voi sopia useampi ilmaisu riippumatta merkityksestä. Esimerkiksi ihminen voi kysyä, kuka on Yhdysvaltain nykyinen presidentti lausumalla ”kuka on Yhdysvaltain nykyinen presidentti” tai yhtä hyvin ”kuka on Obaman seuraaja”. Nämä kysymyksen eroavat merkitykseltään, mutta ne toteuttavat saman funktion pelissä. Ei siis ole selvää, miksi merkitys olisi kytkeytynyt kielipeleihin

²⁸ Ks. esim. Buleandra (2008, s. 180) ja Peregrin (2012, s. 76). Myös Millar vertaa kieltä peleihin, mutta ei ole selvää, että hän tarkoittaa kielipelejä.

tavalla, jolla pelin sääntöjen normatiivisuudesta voitaisiin johtaa merkityksen normatiivisuus. Tämä ei toki ole riittävä syy hylätä tätä strategiaa, mutta lisää perusteita tulisi tarjota. Ottaen huomioon Wittgensteinin filosofian sisältöä koskevat erimielisyydet, selvennys siitä, mitä kielipeleillä tarkoitetaan, on toivottavaa.

Voitaisiin argumentoida, että kielipelien yhteys merkitykseen on erottamaton, sillä merkitys on käyttöä. Ei ole kuitenkaan selvää, mitä ”merkitys on käyttöä” merkitsee. Se voidaan lukea ilmeisen ei-normatiivisesti, sillä se, onko tämä tai tuo käyttöä, on luonnollinen tosiseikka, jolloin ”merkitys on käyttöä” on suoraviivaisesti deskriptiivinen väite. ”Merkitys on käyttöä”, voi yhtä hyvin viitata dispositionalistiseen teoriaan merkityksestä.

Ovatko pelit ja erityisesti kielipelit normatiivisia? Tämä kysymys voidaan muotoilla tarkemmin: riittääkö se, että kielipelin sääntöjen nojalla on oikein sanoa vihreää oliota vihreäksi, johtamaan sen, että minun *tulee* sanoa sitä vihreäksi? Wittgenstein pyrki kielipeleillä tähdentämään kielen käytön moninaisuutta. Olettaen, että normatiivisuuden puolustaja hyväksyy tämän, nousee esiin seuraavanlainen ongelma. Miksi minun *pitäisi* osallistua juuri siihen kielipeliin, jonka nojalla vihreää oliota tulee kutsua vihreäksi? Koska kielipelejä on hyvin moninaisia, voi hyvinkin olla, että minulle on tarjolla vaihtoehtoinen kielipeli, jonka sääntöjen nojalla minun tulee olla kutsumatta vihreää oliota vihreäksi²⁹. Jos puhuja voi vain valita mihin kielipeliin ottaa osaa, ei kyse ole muusta kuin hypoteettisesta normatiivisuudesta. Jos taas kyse ei ole puhujan valinnasta, seuraa joko ristiriita tai sitten on epäselvää, mitä kautta kielipeliin osanottaminen määräytyy.

Milloin kielipelit sitten velvoittavat? Ei ole syytä tuoda viisi laattaa aina, kun minulle huudetaan ”viisi laattaa”, vaikka olisi tällainen kielipeli olemassa. Kuvitellaan, että työmaan ohi kulkiesani minulle huudetaan ”viisi laattaa”, koska minua luullaan rakennuksella työskenteleväksi. En ole millään muotoa velvoitettu osallistumaan kyseiseen peliin, joten kielipelit eivät velvoita jokaisessa tilanteessa. Vaikuttaisi siltä, että osallistuminen peliin riippuu jollakin tavalla minun haluistani. On vaikea kuvitella tilannetta, jossa tulen täysin omista haluistani riippumatta imaistuksi kielipeliin sisään.

Claudine Verheggen (2011) ei puhu eksplisiittisesti kielipeleistä, mutta hänen puolustustaan hypoteettiselle merkityksen normatiivisuudelle voidaan soveltaa kielipeleihin. Vaikka kielipeliin osallistuminen on valinnanvaraista ja korkeintaan hypoteettisen normatiivista, tämä riittää osoittamaan merkityksen normatiivisuuden, sillä kieltä ei voi käyttää osallistumatta johonkin kielipeliin. Toisin sanoen merkitystä ei voi olla ilman, että jonkin kielipelien säännöt määräävät miten ilmaisua käytetään.

²⁹ Tällaisia voisi olla ainakin kertomuksen, vitsien, näyttelemisen ja valehtelun kielipelit, jotka Wittgenstein eksplisiittisesti mainitsee kielipeleinä. (Wittgenstein, 1999, §23, §249.)

Jotta tämänkaltaisen puolustus toimisi, on osoitettava, että pelit olisivat ylipäättään velvoittavia. Miten siitä, että istun pelaamaan šakkia ystäväni kanssa seuraa, että minun tulee liikuttaa lähettiä diagonaalisesti? Toki olen luvannut eksplisiittisesti tai implisiittisesti pelata šakkia ja noudattaa sen sääntöjä, mutta tällöin velvollisuuden alkuperä ei ole šakin säännöissä vaan lupauksessa. Jos lupausta ei ole eksplisiittisesti ja implisiittisesti annettu, on vaikea nähdä, mitä sääntöjä voitaisiin pitää velvoittavina. Soveltaakseni Hattiangadin (2017) testiä voin kysyä, riittääkö uskomus siitä, että on šakin sääntöjen vastaista liikuttaa lähettiä muuten kuin diagonaalisesti syyksi pidättäytyä liikuttamasta lähettiä vaakasuunnassa. Pelaajan rationaalisuutta ei voida pitää kyseenalaisena, jos hän tietää šakin säännöt, mutta ei halua niitä noudattaa ja päättää siirtää lähettiä vaakasuunnassa.

Luontaisena huomautuksena voidaan sanoa, että šakin säännöt konstituoivat sen mitä šakinpelaaminen on. Vaikka näin olisikin, pelaaja voi ilman uhkaa rationaalisuudelleen hyväksyä säännöt, jotka konstituoivat šakin, vaikka hänellä ei olisi aikomustakaan noudattaa niitä. Jos pelin sääntöjen ulkopuolinen normi ei velvoita pelaamaan šakkia, ei šakin sääntöjen mukaan ole velvollisuus toimia. Pelin sisäiset säännöt taas eivät selvästi voi tarjota velvollisuutta osallistua peliin.

Tämä on kuitenkin Millarin mukaan väärin. Hänen mukaansa on erotettava sitoumukset osallistua toimintaan ja toimintaan osallisena hankitut sitoumukset (commitment). Millar antaa esimerkiksi pelistä, jossa varastetaan autoja, ajetaan niitä kaupan ikkunoiden läpi ja varastetaan kaupassa olevat tavarat. Pelaajilla on roolit, joista seuraa sitoumuksia toimia tietyillä tavoilla, kuten varastaa autoja. Silti ei ole mielekästä sanoa, että peliä pelaavan *tulee* varastaa auto. Millarin mukaan normatiivisuus tulee ymmärtää tässä toisella tavalla.

[K]äytäntöön osallistuminen langettaa sitoumuksen saattaa suoritteet tehdyksi. Se, että olet päätenyt sitoumuksen alaiseksi, tarkoittaa, että sinun tulee joko saattaa suoritteet tehdyksi tai hylätä käytäntö. Tällä tavoin ymmärrettynä sitoumuksista voidaan irrottautua kahdella tavalla – suorittamalla se tai muuttamalla ehtoja, jotka langettivat sen. Toinen tapa ilmaista tämä sitoumus olisi sanoa, että jos osallistut käytäntöön, sinun tulee suorittaa rooliisi kuuluvat suoritteet. Tässä 'tulee' vaikuttaa koko ehtolauseeseen, eikä vain jälkilauseeseen. (Millar, 2002, s. 67.)³⁰

Millarin ehdotus on tulkita normi siten, että siinä esiintyvä modaalioperaattori ottaa laajan vaikutusalan. Toisin sanoen, koska modaalioperaattorin alaan kuuluu implikaatiomuotoinen lause, velvollisuus voidaan täyttää, joko pitämällä huolta, ettei etulause ole tosi tai hoitamalla, että jälkilause on tosi. Palaan laajan vaikutusalan tulkintaa luvussa 5, jossa esittelen sen myös tarkemmin.

³⁰ ”[P]articipating in the practice incurs a commitment to carrying out the performances. To say that you have incurred the commitment is to say that you ought to carry out the performance or abandon the practice. Understood this manner the commitment can be discharged in two ways—by carrying it out or by changing the condition which incurs it. Another way to express the commitment would be to say that you if you participate in the practice you carry out performances of your role. Here ‘ought’ modifies the whole conditional and not just its consequent.”

4.2 Onko semanttinen korrektius normatiivinen käsite?

Tähän asti tavoitteena on ollut osoittaa, että korrektius voidaan ymmärtää ei-normatiivisena. Edeltävien pohdintojen nojalla filosofisesti hedelmällisin tapa ymmärtää korrektiuden käsite on uskoakseni tarkastella sitä erilaisten standardien mukaisena. Standardi voi olla asetettu kaava, luku tai piirustus. Se voi olla jonkin ideologian mukaisuus. Se voi olla yhteisön tunnustama konventio. Se voi olla sääntö. Se voi myös olla totuus tai merkitys.

Tämä tulkinta on filosofisesti hedelmällinen, vaikka mahdollisia sanakirjamääritelmien välisiä konnotaatioeroja menetetään. Koska kaikki korrektiuden merkitykset ymmärretään samalla tavalla, voidaan keskittyä kahteen normatiivisuuden kannalta olennaiseen ominaisuuteen: Kuvaus siitä, minkä luonnollisten tosiseikkojen nojalla standardi on täytetty, sekä kuka tai mikä on asettanut tai tunnustanut standardin. Sen selvittäminen, minkä nojalla standardi on asetettu, on nähdäkseni avain siihen, milloin korrektiutta voidaan pitää normatiivisena. Huomion arvoista on, että tässä mielessä korrektius ymmärrettynä totuutena voidaan todeta ei-normatiivisesti pelkästään sen perusteella, että totuutta ei ole kukaan asettanut³¹.

Lukuun ottamatta lukua 4.1.3 en ole juuri esittänyt syitä pitää semanttista korrektiutta ei-normatiivisena. Tämän kokoavan alaluvun on tarkoitus tarkastella kysymystä tarkemmin. Ensin on kuitenkin eroteltava kolme vastausta kysymykseen, onko korrektius normatiivista ja kolme vastausta kysymykseen, onko semanttinen korrektius normatiivista. Tämän lisäksi on selvennettävä, miten nämä liittyvät toisiinsa, sekä mikä vastaus riittää tämän työn tavoitteiden saavuttamiseksi.

Nämä kolme kantaa ovat:

(C1) Korrektius on essentiaalisesti normatiivista.

(C2) Korrektius on essentiaalisesti ei-normatiivista.

(C3) Korrektius ei ole essentiaalisesti normatiivista.

Toinen tapa muotoilla nämä väitteet olisi sanoa, että korrektius on aina/ei koskaan normatiivista tai joskus ei-normatiivista. Aiemmin tässä luvussa pyrin antamaan perusteita kannalle C3. Tämän kannan perusteeksi riittää huomio, että totuus ei ole normatiivista, mutta halusin esittää myös syitä uskoa, että myös muissa korrektiuden merkityksissä voidaan löytää korrektius, jota voidaan pitää ei-normatiivisena. Tämä on selkeästi ristiriidassa väitteen C1 kanssa, muttei väitteen C2 kanssa. En kuitenkaan antanut riittäviä perusteita väitteelle C2, eikä tämä ollut tarkoituksenikaan, sillä uskon, että korrektius voi olla normatiivista.

³¹ Totuuden konsensususteoreetikot voivat olla tästä eri mieltä.

Vastaavat väitteet voidaan esittää semanttiselle korrektiudelle:

(SC1) Semanttinen korrektiut on essentiaalisesti normatiivista.

(SC2) Semanttinen korrektiut on essentiaalisesti ei-normatiivista.

(SC3) Semanttinen korrektiut ei ole essentiaalisesti normatiivista.

Näitä ei voi analysoida käsitteiden 'aina', 'ei koskaan' ja 'joskus' kautta. Toinen tapa muotoilla nämä väitteet vetoaa analysoitavuuteen. SC1:sen mukaan semanttisessa korrektiudessa on käsitteellisellä tavalla kytkeytynyt normatiivisuuteen, jonka vuoksi korrektiutta ei voi analysoida ei-normatiivisesti. SC2 sanoo, ettei semanttista korrektiutta voida analysoida normatiivisesti, ja SC3 sanoo, että semanttinen korrektiut voidaan analysoida ei-normatiivisesti, mutta se ei kiellä semanttisen korrektiuden normatiivisen analyysin mahdollisuutta.

SC2 ja SC3 seuraavat C2:sta, ja SC1 seuraa suoraan C1:stä. Väitteestä C3 ei kuitenkaan suoraan seuraa mikään SC-väitteistä, koska vaikka voitaisiin osoittaa, että korrektiudella on ei-normatiivisia käyttöjä, merkityksen normatiivisuuden puolustaja voisi väittää, että vaikka korrektiut ei aina ole normatiivinen käsite, semanttinen korrektiut on.

Ennen kuin voin selventää kumpaa väitteistä SC2 ja SC3 tarvitaan tämän tekstin tavoitteen saavuttamiseen, on esiteltävä vielä kolmas erottelu:

(MN1) Merkitys on essentiaalisesti normatiivista.

(MN2) Merkitys on essentiaalisesti ei-normatiivista.

(MN3) Merkitys ei ole essentiaalisesti normatiivista.³²

Käyttäen näitä erotteluja voimme sanoa, että "yksinkertainen argumentti" pyrkii johtamaan väitteestä SC1 väitteen M1. Tämän kumoamiseen ei tarvitse osoittaa vahvempaa väitettä SC2, vaan SC3 riittää, sillä jos semanttinen korrektiut ei ole essentiaalisesti normatiivista, se ei yksinään toimi perusteena merkityksen normatiivisuudelle. Tämän osoittamiseksi tarvitaan jokin lisäperuste, joka ei tuo liian substantiaalisia semanttisia sitoumuksia, eikä ole lainkaan ilmeistä, että tällainen peruste löytyisi.

SC3:n osoittamiseen riittää, että merkityksen korrektiut voidaan muotoilla ei-normatiivisesti. Tämä tarkoittaa, että naturalistinen merkityksen teoria voi ainakin periaatteessa muotoilla semanttisen korrektiuden ja siten olla uskottava merkityksen teoria. Merkityksen normatiivisuus ei näin ollen

³² Myös näissä essentiaalinen tulee ymmärtää analysoitavuuden kautta.

voisi rajata naturalistisia teorioita uskottavien merkityksen teorioiden joukosta pois. Tämä ei tarkoita, etteikö semanttisen korrektiuden muotoilu voisi tuottaa ylitsepääsemättömiä ongelmia naturalistisille teorioille. Yksinkertaiselle dispositionalismille voi tuottaa ylitsepääsemättömiä vaikeuksia muotoilla siihen soveltuva semanttinen korrektius, mutta tämä ei johdu siitä, että kyseessä on naturalistinen teoria. Esimerkiksi käännöksen epämääräisyysteesi voi toimia argumenttina yksinkertaista dispositionalismia vastaan, vaikkei se ole normatiivinen argumentti³³.

Kaikki semanttisen korrektiuden muotoilut eivät voi toimia argumenttina merkityksen normatiivisuudelle tavalla, joka tuottaa metasemanttisen mielekkyys ehdon. Kaikki keskustelun osapuolet ovat yhtä mieltä siitä, että merkityksen teorian on selitettävä oikean soveltuvuuden ehto:

(C) Jos "vihreä" tarkoittaa vihreää, niin se soveltuu oikein vihreisiin ja vain vihreisiin asioihin.

Kuten kappaleessa 4.1.3 esitettiin, Millarin mukaan normatiivisuuden puolustajien tulisi keskittyä ilmaisujen oikean käytön ehtoihin, mutta jos tähän vedoten halutaan argumentoida metasemanttisen teesin puolesta, normatiivisuuden puolustajien lisäksi pitäisi vakuuttaa myös naturalistisiin teorioihin sitoutuvat ihmiset, miksi oikean soveltuvuuden ehto ei riitä tekemään merkityksen teoriasta merkitykselle uskollista.

Normatiivisuuden vastustajan ei tarvitse osoittaa, että kaikki semanttiset korrektiusehdot voidaan ymmärtää naturalistisesti. Väitteen SC3 osoittamiseen riittää, että on jokin semanttinen korrektiuden muotoilu (esimerkiksi oikean soveltuvuuden ehto), joka voidaan muotoilla naturalistisesti. Glüer ja Wikforss ovat ehdottaneet, että totuusehtosemantiikan kannattaja voi ymmärtää sanan "oikea" esiintymän C:ssä synonyymina totuuden mukaiselle ja tätä kautta täyttää korrektiuden tuottaman mielekkyys ehdon ja silti säilyttää naturalistisuutensa (2015, 72). Tiettyssä mielessä tämä riittää merkityksen normatiivisuusteesin kumoamiseen. Koska totuuden mukainen voi toimia standardina, joka pitää huolta siitä, että ilmaisut eivät sovellu mihin tahansa, mielekkyys ehto täyttyy.

Totuuden mukainen eroaa kuitenkin muista sanan korrektiusehdoista siinä suhteessa, että totuutta ei ole asetettu. Normatiivisuuden puolustajalle jää tällöin mahdollisuus vedota siihen, että semanttinen korrektius ymmärretään tässä väärällä tavalla. Merkityksellisyys vaatii yhteisön, sääntöjen tai käytäntöjen asettaman standardin. Edellä pyrin esittämään, että se, että jokin standardi on asetettu, ei ole tae sille, että standardi on normatiivinen. Naturalistille jää mahdollisuus väittää, että semanttinen standardi on korkeintaan hypoteettisen normatiivinen. Hän voi väittää, että sanan käyttäminen tiettyssä merkityksessä, kieliyhteisöön kuuluminen, kielelliseen käytäntöön tai peliin osallistuminen ovat hänen haluistaan riippuvaisia. Naturalisti voi myös hyväksyä sen, että korrektiudesta

³³ Käännöksen epämääräisyys on Quinen teesi, jonka mukaan kaksi käännöshypoteesia voivat olla yhteensopivia puhe-
taipumusten kanssa, mutta silti keskenään ristiriitaisia (2008, 155).

seuraa velvollisuuksia käyttää kieltä tavalla tai toisella, kunhan näiden velvoitteiden alkuperä ei ole semantiikassa. Velvoite korrektiuden mukaan toimimiseen voi syntyä esimerkiksi lupauksesta. Voin antaa eksplisiittisen tai implisiittisen lupauksen ottaa osaa yhteisön toimintaan, kielelliseen käyttöön tai peliin, mutta tällöin normatiivisuuden alkuperä ei ole merkityksessä vaan lupauksissa itsessään.

On huomautettava, että vaikka tämä riittää väitteen SC3 ja MN3 perusteluksi, tämä ei osoita, etteikö merkitys ole normatiivinen. Tämä osoittaa vain, että merkityksen korrektiudesta ei voida johtaa merkityksen normatiivisuusteesiä ilman perusteita semanttisen korrektiuden normatiivisuudelle. Semanttiset teoriat voivat olla normatiivisia, mutta tämä on substantiaallinen semanttinen väite, eikä metasemanttinen väite.

En ole vielä antanut perustetta hyväksyä SC2. En osoittanut, että semanttinen korrektiüs on essentiaalisesti ei-normatiivista. On mahdollista, että jokin lisäargumentti voidaan antaa, jonka nojalla semanttisen korrektiuden ei-normatiiviset muotoilut eivät riitä erottamaan kielenkäyttöä pelkästä ääntelystä. Vaihtoehtoisesti on mahdollista, että voidaan esittää argumentti, jonka nojalla merkitykseen liittyy jotakin muuta kuin pelkkä ääntelystä erottaminen, joka voi olla normatiivista.

Semanttisen korrektiuden normatiivisuuden perustelemiseen liittyy este, jonka yli on normatiivisuuden puolustajien päästävä. Esteeseen on ensimmäisenä kiinnittänyt huomiota Hattiangadi (2006 s. 222). Semanttinen korrektiüs, kuten se on muotoiltu C:ssä, ei mainitse mitään puhujasta. Kuitenkin ollakseen normatiivista, siitä olisi seurattava preskriptioita, eli käskyjä tai väitteitä siitä, mitä puhujan tulee tehdä. Seuraavassa luvussa tarkastelen, miten semanttiset preskriptiot voitaisiin muotoilla, ja väitän, että C:stä suoraviivaisesti seuraavat preskriptiot ovat joko epätosia, vedoten kielellisiin intuitioihin, tai niihin kytkeytyy liian substantiaalisia semanttisia sitoumuksia. Toisin sanoen, ne kytkeytyvät sellaisiin väitteisiin merkityksestä, joita ei voida pitää osana metasemanttista mielekkyysehtoa. Näin ollen semanttista korrektiusehtoa voitaisiin pitää ei-normatiivisena pelkäämään seuraustensa johdosta.

5 PRESKRIPTIO

Riippumatta tavasta, jolla merkityksen normatiivisuutta pyritään puolustamaan, teesistä seuraa jonkinlaisten toimintaa ohjaavia normatiivisia väittämiä eli preskriptioita. Tämän luvun tarkoituksena on tutkia näiden preskriptioiden muotoiluja. Tämän otan lähtökohdakseni, sillä jos merkitys ei kerro mitään siitä, mitä kielenkäyttäjän tulee tehdä, normatiivisuudesta ei ole mielekäästä puhua. Tavoitteenani on osoittaa, etteivät kirjallisuudessa esiintyneet muotoilut ole uskottavia.

Saavuttaakseni tämän tavoitteen lähdän rekonstruoimaan merkityspreskriptiota käyden samalla läpi kirjallisuudessa esitettyjä muotoiluja ja niiden kritiikkejä. Pyrin pääsemään mahdollisimman uskottaviin muotoiluihin ja osoittamaan, etteivät nekään kestä tarkempaa tarkastelua. Kaikkein uskottavinkin muotoilu velvoittaa puhujia toimimaan tavalla, jota ei voi pitää merkitykseen liittyvänä. Jos preskriptio käskee puhujaa tekemään ϕ , mutta hänen ilmaisunsa olisivat ymmärrettäviä, vaikka hän ei tekisi ϕ , ei preskriptio voi seurata merkityksestä.

Tarkastelen myös mahdollisuutta, että nämä muotoilut voidaan pelastaa sitoutumalla teorioihin metaforista tai tieteellisestä kielenkäytöstä. Esitän kuitenkin, että koska nämä teoriat ovat filosofisesti kiistanalaisia, merkityksen normatiivisuusteesin uskottavuus metasemanttisena teesinä karsii.

Anandi Hattiangadin ”Is Meaning Normative” (2006) oli ensimmäinen artikkeli, joka toi preskription muotoilun keskeiseksi elementiksi merkityksen normatiivisuudesta käytyyn keskusteluun. Hän pyrki osoittamaan, että preskriptioiden muotoilut joko vaativat liikaa kielenkäyttäjiltä, tai eivät vaadi tarpeeksi. Hänen kritiikkinsä poiki nopeasti vastauksen Daniel Whitingilta (”The Normativity of meaning defended” 2007). Keskustelu sai jatkoa artikkeleissa Hattiangadin ”Some more thoughts on semantic oughts” (2009) ja Whitingin ”Is Meaning Fraught With Ought” (2009).

Luvussa 5.1 pyrin muotoilemaan ehdon, joka rajoittaa normin vaikutusala vain kunkin kielen puhujiin, jotta englannin normit eivät velvoittaisi suomen kielen puhujia ja toisinpäin. Luvussa 5.2 tarkastelen sitä, miten normatiivisia ilmaisuja kuten ”tulee” ja ”saa” on ymmärretty deonttisen logiikan piirissä pyrkien kuitenkin perustelemaan loogisten operaattorien käytön preskriptioiden muotoiluissa. Luku 5.3 pyrkii muotoilemaan normatiivista termistöä sisältävän komponentin niin uskottavasti kuin mahdollista ja osoittamaan, ettei tämäkään muotoilu ole immuuni kritiikille. Luku 5.4 vastaa kysymykseen, miksi preskriptioita koskevan kritiikki ei kosketa semanttista korrektiutta.

5.1 Merkitysehto

Ensimmäinen komponentti preskription muotoilussa on merkitystä koskeva ehto. Ollakseen semanttisia preskriptioiden tulee kytkeytyä tavalla tai toisella merkitykseen. Olkoon F ilmaisu ja f ominaisuus tai joukko ominaisuuksia, jotka olion on täytettävä, jotta oliota voidaan kutsua F:ksi. Saadaan siis ensimmäinen komponentti ”F tarkoittaa f:ää”. Meidän täytyy vielä ottaa huomioon merkityksen kieli-, murre- ja tilannesidonnaisuus, jotta normit eivät velvoita kielenkäyttäjää puhumaan kaikkia kieliä yhtä aikaa. Lisätään siis maininta kielenkäyttäjistä: ”F tarkoittaa f:ää S:lle”.

Ennen kuin jatkamme pidemmälle, on syytä tarkistaa, ettei ehtoon ole lipsahtanut semanttisia oletuksia. Arvioin tätä tarkastamalla, soveltuuko se kahteen kielikäsitykseen, joita kutsun kontekstualismiksi ja konventionalismiksi. Sanottakoon kontekstualismiksi kantaa, jonka mukaan merkitys määräytyy yksittäisten kielenkäyttötilanteiden pohjalta (riippuvat ne sitten vain puhujasta tai puhujasta ja kuulijoista). Konventionalismilla tarkoitan, että merkitystä ei tulkita uudelleen jokaisessa kielenkäyttötilanteessa. Tarvitsen melko yleisiä muotoiluja, jotta normatiivisten väitteiden semanttisten sitoumusten tarkastaminen onnistuisi. Sanottaessa jonkin tarkoittavan jotain jollekulle ei vielä sitouduta vastaamaan kysymykseen, onko merkitys yksittäisestä kielenkäyttäjistä riippuvaista vai ei. Jos merkitys tulkitaan aina uudelleen, niin sen arviointi, mitä S tarkoittaa F:llä, on sama kuin se, mitä F tarkoittaa S:lle. Jos taas se, mitä S tarkoittaa F:llä riippuu siitä mitä konventionaalisesti F:llä tarkoitetaan, niin ilmaus ”F tarkoittaa S:lle” on täysin sopiva ilmaisemaan tätä.

Merkitysehtoon voidaan vielä lisätä huomautus ajasta, jolloin saadaan: ”F tarkoittaa f:ää S:lle aikana t_1 – t_2 ”. Ajanjaksoon viittaaminen mahdollistaa kontekstualismissa kontekstin määrittämisen lausumaan tai keskusteluun ja konventionalismissa rajaamaan pois täysin arkaaiset muodot. Esimerkiksi ”eli” on aikoinaan toiminut sanan ”tai” synonyyminä suomen kielessä, mutta tässä merkityksessä sitä näkee enää vain harvoin. Mahdollisesti vain yhdestä ajanhetkestä puhuminen riittäisi, mutta en halua paneutua tässä ajan metafysiikkaan. Nähdäkseni, jos ilmaisu tarkoittaa jotain jonakin ajanhetkenä, se tarkoittaa jotain myös jotain vähintään sen ajan, joka minimissään vaaditaan ilmaisun ääneen lausumiseen³⁴.

³⁴ Todella pitkät ilmaisut saattavat olla ongelmallisia teorioissa, joissa merkityksellä on yhteys kielenkäyttäjän intentioihin. Esimerkiksi ilmaisun ääneen lausumisen, joka kestää 16 tuntia, aikana puhuja todennäköisesti unohtaa, mitä aikoi sanoa, jolloin intention muutos johtaa merkityksen muutokseen kesken lausumaa. Esimerkki tällaisesta ilmaisusta voisi olla ”teetäte...tetyttää”, jossa pisteet korvataan halutun lausumisajan tuottamiseen riittävällä määrällä tavuja ”te”, jotka lisäävät delegointiketjuun kukin yhden linkin lisää. Se, että näin pitkän ilmaisun laskeminen jakamattomaksi merkitystä kantavaksi ilmaisuksi, ei ole yhteensopiva intentionon nojaavan semantiikan kanssa ei ole riittävä syy pitää metasemanttista teoriaa semantiikkaan liikaa rajoittavana.

Seuraava askel on lisätä väite, joka kertoo, mitä puhujan tulee tehdä ja määrittää sen suhde merkitysehtoon. Merkitään yllä esitettyä merkitysehtoa A :lla ja pitää tehdä lausetta B :llä. Tässä vaiheessa oletan B :stä vain sen, että se sisältää modaalioperaattorin ”tulee”. Merkityksen ja preskription suhde voi olla kolmenlainen. Ensimmäinen vaihtoehto on $A \rightarrow B$, toinen vaihtoehto on $B \rightarrow A$, ja kolmas vaihtoehto on $A \leftrightarrow B$. Koska ekvivalenssista seuraa kaksi ensimmäistä vaihtoehtoa, en käsittele sitä, sillä mikäli olen oikeassa, ainakin ensimmäinen vaihtoehto osoittautuu ongelmalliseksi, ja nämä ongelmat periytyvät kolmanteen vaihtoehtoon.

Ensimmäinen vaihtoehto vastaa hyvin Boghossianin locus classicusta: ”Se tosin on, että ilmaisu merkitsee jotain implikoi, [...], koko joukon normatiivisia totuuksia käyttäytymisestääni tuon ilmaisuuden kanssa³⁵” (Boghossian, 1989, s. 513). Myös normatiivisuuden puolustaja Daniel Whiting kannattaa tätä muotoilua (Whiting, 2009, s. 544). Normatiivisuuden pitämistä välttämättömänä ehtona merkitykselle on siis syytä tarkastella tarkemmin. Tämä kuitenkin vaatii B :n sisällön tuntemista. Tähän palaan seuraavissa luvuissa.

Ei tule kuitenkaan välittömästi hylätä toista vaihtoehtoa, jossa normatiivisuus on riittävä ehto merkitykselle. Tämä on oleellisesti heikompi väite, ja näin ollen mahdollisesti helpompi puolustaa. Ongelmaksi kuitenkin nousee se, että koska merkityksestä ei seuraa velvollisuutta käyttää sanaa niin tai näin, on mahdollista tarkoittaa F :llä f :ää ilman minkään normin voimassaoloa. Kunhan naturalistinen teoria merkityksestä identifioi oikein tilanteet, jossa S tarkoittaa F :llä f :ää, ei sen tarvitsekaan identifioida semanttista normia, joka siihen liittyy. $B \rightarrow A$ ei ole riittävän vahva rajaamaan naturalistisia merkitystenteorioita pois uskottavien merkitysteorioiden joukosta.

On olemassa myös neljäs vaihtoehto. Jos B :stä poistetaan modaalioperaattori, sanottakoon muokattua väitettä B' :ksi, voimme siirtää sen koko väitteen eteen: $S: n \text{ tulee } (A \rightarrow B')$. Tämä mahdollistaa velvoitteen täyttämisen olemalla tarkoittamatta F :llä f :ää. Toisaalta, jos puhuja voi vain päättää, mitä ilmaukset hänelle tarkoittavat, ollaan vaarassa luisua Humpty Dumpty -merkityksen teoriaan, jossa ”glory” tarkoittaa samaa kuin ”a nice knockdown argument”, vain koska Humpty Dumpty niin päätti. Toisaalta jos puhuja ei voi päättää olla tarkoittamatta F :llä f :ää, ei eroa aiempaan versioon synny. Tämän luennan uskottavuuden arviointiin tarvitaan kuitenkin tarkempaa käsitystä B' :n sisällöstä ja modaalioperaattorien alasta, joten palaan tähän muotoiluun myöhemmissä luvuissa.

Koska modaalioperaattori esiintyy neljännessä vaihtoehdossa implikaatiomuotoisen lauseen edessä, kyseessä on laajan vaikutusalan preskriptio. Tämä ei kuitenkaan vastaa luvussa 4 käsiteltyä

³⁵ ”The fact that the expression means something implies, [...], a whole set of normative truths about my behavior with that expression”

Millarin ehdotusta. Hänen kantaansa vastaisi paremmin $A \rightarrow S: n \text{ tulee}(C \rightarrow D)$, jossa C on johonkin kielelliseen käytäntöön kuuluminen ja D kuvaus siitä, miten käytännön mukaan kieltä tulee käyttää. Palaan Millarin muotoiluun luvussa 5.3.4.

5.2 Deonttisesta logiikasta

Edellisessä luvussa totesin, että mikä B onkaan, B sisältää modaalioperaattorin ‘tulee’, joten on selvennettävä, millaista modaalilogiikkaa tarvitaan ymmärtämään B :n sisältö. Väitän, että varsinaisesti mitään modaalilogiikkaa ei tarvita B :n sisällön ymmärtämiseen. Toisin sanoen logiikan kaavat, jotka esiintyvät tässä tekstissä toimivat vain varsinaisen argumentaation selkeyttäjänä. Tässä luvussa esitelen lyhyesti deonttista logiikkaa, pyrin siten avaamaan preskriptioiden muotoiluihin liittyvää monitulkintaisuutta. Tarkoitukseni on myös puolustaa loogisten vakioiden käyttöä preskriptioiden muotoiluissa.

Deonttinen logiikka pyrkii formalisoimaan päättelyitä, jotka sisältävät ilmaisuja, kuten ”on pakollista”, ”on sallittua”, ” S :n tulee” ja ” S saa” sekä lauselogiikan operaattorit (” \neg ”, ” \wedge ”, ” \vee ”, ” \rightarrow ”, ” \leftrightarrow ”). Sen taustalla on huomio, siitä, että ”on pakollista” ja ”on sallittua” käyttäytyvät jokseenkin samalla tavalla kuin ”on välttämätöntä” ja ”on mahdollista” (Rantala & Virtanen, 2004, s. 34).

Deonttisen logiikan systeemi saadaan lisäämällä lauselogiikan operaattoreihin deonttinen operaattori O (luetaan ”on pakollista, että”). O :n avulla voidaan määritellä toinen operaattori P (luetaan ”on sallittua”), joka määritellään: $PA \leftrightarrow \neg O \neg A$. Tämän lisäksi lauselogiikan aksioomiin³⁶ ja päätelysääntöihin lisätään deonttisia operaattoreita koskevat päättelysäännöt aksioomaskeemat.³⁷

Deonttisen logiikan aksiomatisoinneista eniten tutkittu systeemi on standardi deonttinen logiikka (Standard Deontic Logic) (McNamara, 2014). Muitakin aksioomaskeemoja voi olla perusteltua ottaa systeemiin mukaan, mutta se, mitkä aksioomat riittävät luonnollisen päättelyn hyväksyttävään formalisointiin, ei kuulu tämän työn tavoitteisiin.

Lauselogiikka ei riitä semanttisten velvoitteiden muotoilemiseen, sillä ehto A , kuten se edellä muotoiltiin, sisältää viittauksia puhujaan S , ilmaisuun F ja ominaisuuteen f , jonka nojalla jotakin voidaan kutsua F :ksi. On ilmeistä, että näitä elementtejä tarvitaan B :n muotoilussa tavalla, joka edellyttää predikaattilogiikkaa.

³⁶ Pohjaksi voidaan toki ottaa lauselogiikan systeemi ilman aksioomia.

³⁷ Sivuutan deonttisen logiikan aksiomatisoinnin tarkemman tarkastelun. Rantala & Virtanen, 2004, luku 6.2 ja McNamara (2014) tarjoavat tarkemman käsittelyn näistä.

Deonttisen logiikan laajentaminen ensimmäiselle kertaluvulle on suoraviivainen prosessi. Lisätään vain ensimmäisen kertaluvun päättelysäännöt ja aksioomat deonttisen lauselogiikan aksioomiin. Modaalinen predikaattilogiikka tuo kuitenkin mukanaan omia ongelmiaan. Aleettisessa eli välttämättömyyden ja mahdollisuuden logiikassa, kvanttorien ja operaattoreiden järjestys ja yksilövakioiden identiteetti tuottaa filosofisia ongelmia. On siis ainakin mahdollista, että nämä periytyvät deonttiselle logiikalle, mutta tässä kohtaa kiinnostavaa on ainoastaan se, tuottavatko ne ongelmia semanttisen normatiivisuuden muotoiluissa.

Tarkastellaan ensiksi edellisen luvun vaihtoehtoa $A \rightarrow B$. Jätän B:n tarkan sisällön edelleen auki, mutta se sisältää jonkin deonttisen operaattorin. Koska A muotoiltiin: ”F tarkoittaa f:ää S:lle aikana t_1-t_2 ”, tulee kysyä, tarvitaanko tässä väitteessä kvanttoreita. Äkkiseltään näyttäisi siltä, että kaava sisältää vapaat muuttujat F, S ja t_1-t_2 . Jotta kaavasta saataisiin lause, tulee ne sitoa kvantto-reilla. Rajoittaakseni kvanttorien alaa, otan myös käyttöön epsilon-relaation (ϵ), puhujien joukon (\mathcal{S}), ajanhetkien joukon (\mathcal{T}) ja ilmaisujen joukon (\mathcal{I}).³⁸ Saadaan siis

$$\forall(S \in \mathcal{S}), \exists(t_1 - t_2 \in \mathcal{T}), \exists(F \in \mathcal{I})((F \text{ tarkoittaa } f: \text{ää } S: \text{lle aikana } t_1 - t_2) \rightarrow B).$$

Kvantifiointiin modaalikontekstissa liittyy filosofisia ongelmia: logiikan intensionaalisuus, de dicto- ja de re -tulkintojen mielekkyys sekä yksilön identiteetin tulkitseminen deonttisessa kontekstissa. Ensimmäisen kertaluvun modaalilogiikka ei ole ekstensionaalista. Se, täytyykö logiikan olla ekstensionaalista, on kuitenkin kiistanalaista. Modaalisia ilmaisuja sisältävillä luonnollisen kielen lauseilla on de dicto- ja de re -tulkinnat. Preskription de dicto -tulkinnan mukaan jonkin lauseen *tulee* olla tosi ja *de re* -tulkinnan mukaan jonkin olion *tulee* olla jotakin. Modaalilogiikassa tämä erottelu voidaan ilmaista muuttamalla kvanttorien ja modaaliopeattoreiden järjestystä. Esimerkiksi yllä olevan semanttisen preskription muotoilu on de re -lause, sillä sen jälkilauseeseen B sisältyy deonttinen operaattori, joka esiintyy lauseessa kvanttorien jälkeen. Laajan vaikutusalan preskriptio $O(A \rightarrow B')$ voidaan muotoilla myös de dicto -lauseeksi. Identiteetin ongelmat liittyvät Leibnizin lain pätevyyteen modaalikontekstissa. Tämän työn kannalta kvantifioidun modaalilogiikan ongelmien läpikäynti ei ole oleellista identiteettiä lukuun ottamatta. Esimerkiksi Veikko Rantanen ja Ari Virtasen *Johdatus modaalilogiikkaan* sisältää lyhyen katsauksen näistä ongelmista (2004, luku 5).

Osa ensimmäisen kertaluvun deonttisen logiikan ongelmista voidaan kenties kiertää pitämällä preskriptiota skemaattisena, jolloin kvanttorit saadaan poistettua kaavasta. Siis kaikille puhujille ja

³⁸ Joukkoista puhuminen ei tässä tarkoita että lause muotoillaan laajennetulla joukko-opin kielellä. $\forall S \in \mathcal{S}(P(S))$ luetaan ”kaikille puhujille S pätee P(S)” ja se voidaan kirjoittaa auki käyttämättä joukkomerkintöjä: $\forall S \in \mathcal{S}(P(S)) \leftrightarrow \forall S (Q(S) \rightarrow P(S))$, kun Q on predikaatti ”olla puhuja”. Joukot toimivat siis lyhennysmerkintöinä.

merkityksille on oma preskriptionsa. Tässä tapauksessa voimme käsitellä S:ää, F:ää, ja t_1-t_2 :ta vakioina. Muotoillaan preskriptio siis: Kun S on puhuja, t_1-t_2 on ajanjakso, f on ilmaisu ja F on ominaisuus, jonka nojalla f soveltuu x:ään

(F tarkoittaa f:ää S:lle aikana $t_1 - t_2$) $\rightarrow B$.

Vastaavasti laajan vaikutusalan tulkinta muotoillaan

O((F tarkoittaa f:ää S:lle aikana $t_1 - t_2$) $\rightarrow B'$).

Tämä ratkaisu ei ole varma tapa poistaa kaikkia ongelmia. Kysymykset siitä, miten kvantifiointi tulisi ymmärtää, siirretään skemaattisessa tulkinnassa metakieleen. Toinen ongelma liittyy siihen, voimmeko olla varmoja, että yksilövakiot pysyvät samoina. Episteemisessä logiikassa tätä ongelmaa voidaan havainnollistaa kysymyksellä: jos tietää, että Aamutähti on Venus, niin tietääkö, että Iltatähti on Venus? Pitäisi olla mahdollista, että joku tietää, että Aamutähti on Venus, mutta ei tiedä, että Iltatähti on Venus, mutta koskeeko hänen tietonsa todella Aamutähteä ja Venusta, jos ne eivät hänen uskomusmaailmassaan ole identtisiä Iltatähden kanssa? (Rantala & Virtanen, 2004, s. 115.)

Onko deonttisessa logiikassa samaa ongelmaa? Jos S on velvoitettu tekemään jotakin, eikä S:n tulisi olla sama kaikissa aktuaalisen maailman deonttisissa vaihtoehtoissa? Kuitenkin siitä, miten tulee olla, ei seuraa, miten maailma todella on. Näin ollen jos S:n tulee olla f, mutta hän ei ole f, niin on olemassa ominaisuus, joka erottaa S:n aktuaalisessa maailmassa w ja deonttisessa vaihtoehtomaailmassa u. Leibnizin lain nojalla S w:ssä ei ole identtinen u:ssa esiintyvän vastaparinsa kanssa. Mutta tällöin jokin muu kuin S täyttää S:n velvollisuudet u:ssa. Toisin sanoen, jos S:n tulee pyytää anteeksi, tämä velvollisuus koskee S:ää eikä jotakuta muuta. Ongelmaan voidaan reagoida ainakin kolmella tavalla. ”S” voi olla rigidi designaattori, eli ”S” poimii joka mahdollisessa maailmassa saman olion, voidaan käyttää maailmanviivoja identifioimaan S:n kanssa identtiset oliot tai voidaan pitää S:ää deonttisesti ideaalina vastaparina. Näiden vaihtoehtojen mielekkyydestä on erimielisyyksiä ainakin aleettisessa logiikassa, metafysiikassa ja kielifilosofiassa, mutta deonttisen logiikan osalta tämä kysymys on jäänyt vähälle huomiolle.

On huomattavaa, että olen tähän asti puhunut vain siitä, että joidenkin asioiden on pakollista olla niin tai näin. Luvussa 5.1 ja semanttista normatiivisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa (kuten myös luonnollisessa kielessä) kuitenkin puhutaan siitä mitä S:n tulee tehdä. Tästä erotelusta käytetään joskus ilmaisuja ”ought to be” ja ”ought to do”. Standardi deonttinen logiikka on ’ought to be’, eli se käsittelee propositioita, joiden on pakollista, sallittua, kiellettyä, jotka saavat tai joiden tulee olla tosia. Dynaamisessa deonttisessa logiikassa tarkastelun kohteena on toiminnot, jotka ovat sallit-

tuja, pakollisia, kiellettyjä, jotka saa tehdä, tai jotka tulee tehdä. Dynaamisessa deonttisessa logiikassa idea on tulkita semantiikan mahdolliset maailmat tiloiksi, jotka seuraavat tietyistä toiminnoista. Jos teko on kielletty, se johtaa tilaan V (violation, rikkomus). (Meyer & Veltman, 2007, p. 997–998.)

Yksilöidentiteetin ongelmien taustalla voidaan nähdä 'ought to be' -käsitys velvollisuuksista. Jos deonttiset kysymykset muotoillaan kysymyksinä siitä, miten maailman tulisi olla, myös kysymys yksilön identiteetistä voidaan muotoilla samalla tavalla kuin aleettisessa kontekstissa. Jos taas kysytään, mitä jonkun tulee tehdä, vastaukset eivät predikoi ominaisuuksia yksilöille. Tämän ajatuksen puolustaminen vaatisi perusteellisempaa tarkastelua, mutta tämän työn tarkoituksiin se ei kuulu.

Dynaaminen deonttinen logiikka voi olla parempi tai ainakin luonnollisen kielen kanssa paremmin yhteensopiva tapa formalisoida velvollisuuksia koskevia päättelyitä. Ainakin osa päättelyistä siitä, mitä S:n tulee tehdä, voidaan kuitenkin esittää myös standardissa deonttisessa logiikassa. Voidaan sanoa, että jos S on tekijä, ja α on teko, jonka S:n tulee tehdä, niin tulee olla niin, että S pitää huolen, että α on tosi. Tätä kutsutaan Meinong-Chisholm-reduktioksi (McNamara, 2014).³⁹

Mitä deonttista logiikka tulisi käyttää semanttisen normatiivisuuden arvioinnissa? Kuten edellä totesin, deonttinen logiikka toimii vain varsinaisen argumentaation selkeyttäjänä. Voimme siis pitää preskriptioita käännöksinä luonnollisen kielen lauseista, jolloin se mitä niistä seuraa riippuu siitä, mitä pidämme oikeina päättelyinä luonnollisessa kielessä. Kaikki malliteorian tuottamat vastaesimerkit ole relevantteja. Voimme sivuuttaa ne deonttisen logiikan paradoksit ja epäintuitiivisuudet, jotka eivät kosketa niitä päättelyitä, joita todella tulemme käyttämään semanttisten preskriptioiden tarkastelussa. Niissä päättelyissä, joita epäintuitiivisuudet ja paradoksit koskettavat, täytyy käyttää filosofista arviointia oikeasta tulkinnasta.

Joitakin asioita on vaikea tai ainakin työläs ilmaista täsmällisesti, kuten kvanttorien ja deonttisten operaattoreiden vaikutusala. Tässä kohtaa deonttinen logiikka toimii hyvänä apuvälineenä. Tulevissa semanttisen preskriptioiden muotoiluissa käytän sulkuja näiden asioiden ilmaisemiseen. Implikaation ja ekvivalenssin käyttäminen tekee nähdäkseni preskriptioista vain helpommin luettavia ja korostaa, että ne tulkitaan materiaalisesti. Kolmas käytäntö, jonka edellisen alaluvun pohdinnoista otan käyttöön, on S:n F:n, f:n ja t_1 – t_2 :n skemaattinen tulkinta, koska lauseet muuttuvat näin helpommin luettaviksi ja ne vastaavat paremmin kirjallisuudessa esiintyneitä muotoiluja.

Modaalioperaattorien O ja P sijaan käytän ilmaisuja "S:n tulee" ja "S saa". Ne ovat silti toisensa kautta määriteltävissä: $S:n tulee A \leftrightarrow \neg S saa \neg A$. Jätän kuitenkin avoimeksi, tulkitaanko

³⁹ Ks. (Hilpinen, 1977), jossa 'ought to do'n' muuttamista 'ought to be'ksi' tarkastellaan hieman toisella tavalla.

tämä operaattori 'ought to do' vai tuleeko se kääntää 'ought to be'. Oletan vain, että yksilövakioiden identiteettiin liittyvät ongelmat eivät tuota ylitsepääsemätöntä ongelmaa preskriptioiden muotoiluissa.

5.3 Preskriptio

5.3.1 Preskription muoto

Tarkastelkaamme tilannetta $A \rightarrow B$, jonka totesin edellisessä alaluvussa vastaavan normatiivisuuden locus classicusta. Minkälainen B:n sisällön tulisi olla, jotta se tavoittaisi merkityksen normatiivisuuden liittyvät intuitiot? Kuten edellä todettiin, sen tulee sisältää modaalioperaattori 'S:n tulee'. Koska normatiivisuus liittyy tavalla tai toisella S:n kielelliseen käyttäytymiseen tarvitaan myös viittaus siihen. "Soveltaa x:ään F:ää" vastaa korrektiusehto C, joka esiteltiin luvussa 4. Lopulta tarvitaan kriteeri, jota vasten S:n käyttäytymistä peilataan. Suuressa osassa kirjallisuutta kriteerinä on pidetty sitä, onko $x \models f$.⁴⁰ Toisin sanoen täyttääkö olio, johon ilmaisua F sovelletaan ne ominaisuudet f, joita F tarkoittaa. Taustalla on ajatus sana-maailmavastaavuussuhteesta, jota voidaan käyttää tässä tapauksessa S:n kielenkäytön arvioinnissa.

Se, mitä F:n soveltaminen x:ään tarkoittaa, on jätetty kirjallisuudessa tarkoituksella avoimeksi. Sen on tarkoitus olla korvattavissa merkityksen teoriasta riippuen sopivaksi kielelliseksi toiminnaksi. Kanin osoittaminen ja sanan 'kani' ääneen lausuminen lienee joka tapauksessa ainakin esimerkki 'kanin' soveltamisesta kaniin.

Näistä komponenteista voidaan nyt muotoilla preskriptio: Jos S on puhuja, $t_1 - t_n$ on aika ja F ilmaisu ja f on ominaisuus, jonka nojalla F soveltuu x:ään

(N1) F tarkoittaa f: ää S:lle aikana $t_1 - t_2 \rightarrow \forall x(S:n \text{ tulee (soveltaa F: ää } x: \text{ ään)} \leftrightarrow x \models f)$.⁴¹

Jos semanttinen korrektius C on normatiivinen, tämä preskription voidaan katsoa seuraavan siitä, sillä se korvaa ilmaisun "soveltuu oikein" ilmaisulla "S:n tulee soveltaa".

Kuten Hattiangadi (2006, s. 226–227) huomauttaa, N1 on liian vahva vaade puhujalle. Jos x on koira, S on velvoitettu kutsumaan sitä 'koiraksi' vaikka x olisi maapallon toisella puolen. S olisi myös velvoitettu kutsumaan x:ää kaikkien sillä olevien ominaisuuksien nimellä yhtä aikaa. Tämä

⁴⁰ Katso esimerkiksi: (Boghossian, 1989, s. 513) (Wikforss, 2001) (Hattiangadi, 2006) (Whiting, 2007) (Glüer & Wikforss, 2015) (Glüer & Wikforss, 2016)

⁴¹ (Hattiangadi, 2006, s. 225) Tämä muotoilu perustuu edellä esitettyihin pohdintoihin preskription muodosta, jolloin se ei täysin vastaa Hattiangadin tekstissä esitettyä muotoilua. Ellei toisin mainita erot ovat pintapuolisia. Etulause on hie-man toisin muotoiltu.

rikkoo "ought implies can" -kriteeriä, jonka mukaan vain sellaiset velvoitteet voivat velvoittaa, joita on mahdollista noudattaa.

Samankaltainen ongelma kohtaa myös versiota, jossa modaalioperaattori on siirretty koko preskription eteen. Tässä tapauksessa aina, kun jättää kutsumatta koiraa 'koiraksi' joko rikotaan sääntöä tai tarkoitetaan 'koiralla' jotain muuta kuin koiraa, mutta koska mitä tahansa tarkoitetaankin 'koiralla' se jää jollakin ajanhetkellä ilmaisematta jostakin, johon se olisi oikein soveltuva. Tämäkään ei siis ole uskottava muotoilu.

Ongelmasta päästään ehkä eroon muuttamalla ekvivalenssi implikaatioksi.

(N2) (F tarkoittaa f:ää S:lle aikana $t_1 - t_2 \rightarrow \forall x(S:n\ tulee\ (soveltaa\ F:ää\ x:ään) \rightarrow x\ on\ f)$)⁴²

Hattiangadi huomauttaa, että tämäkään muotoilu ei voi pitää paikkaansa, sillä tilanteissa, joissa S on velvoitettu valehtelemaan ja x on f, seuraa ristiriita, sillä S on velvoitettu sekä soveltamaan F:ää x:ään että olemaan soveltamatta sitä x:ään. Hän tarkastelee kuitenkin mahdollisuutta, että tämä muotoilu olisi pelastettavissa siinä pitämällä semanttista velvoitetta prima facie -velvollisuutena. (Hattiangadi, 2006, s. 277; 231.)

Prima facie -velvoitteet kuuluvat deonttisen etiikan saralla keskeisiin 1900-luvun innovaatioihin. William David Rossin intuitionistisessa teoriassa velvoitteet, kuten velvollisuus pitää kiinni lupauksistamme, velvoittavat meitä toimimaan, ellei jokin muu velvoite ei ole merkittävämpi ja ristiriidassa toisen velvoitteen kanssa. Esimerkiksi, jos lupaan saapua ajoissa, on minun pidettävä se lupaus, ellei se tarkoita, että joutuisin ajamaan jonkun yli täyttääkseni velvoitteeni. Velvollisuus olla vahingoittamatta ketään on siis painavampi velvoite kuin pitää lupaus. (Ross, 2002, s. 18–19.)

Nimestään huolimatta prima facie -velvollisuudet eivät ole näennäisvelvollisuuksia tai velvollisuuksia vain ensi näkemältä. Keskeinen ominaisuus prima facie -velvollisuuksissa on se, että ne ovat moraalisesti huomionarvoisia, vaikka niiden toimintaan velvoittava voima olisi syrjäytetty jollakin painavammalla velvoitteella. (Ross, 2002, s. 20.)

Jos siis semanttiset velvoitteet ovat prima facie -velvoitteita, se, että joskus olen velvoitettu valehtelemaan (esimerkiksi jonkun hengen pelastamiseksi), ei ole ristiriidassa sen velvoitteen kanssa, että minun tulee kutsua asioita niiden oikeilla nimillä. Semanttinen velvoite ei vain paina yhtä paljon vaakakupissa kuin jonkun hengen suojeleminen. Whiting pitää tätä uskottavana puolustuksena (Whiting, 2009, s. 547).

⁴² Tämä muotoilu löytyy Hattiangadilta (2006, s. 277), vaikkakin tekstissä painettuna implikaation tilalla on bikonditionaali, tekstistä voi päätellä, että tämä on painovirhe ja tämä on aiottu muotoilu. Alkuun Whiting kannatti tätä muotoilua, mutta myöhemmin hylkäsi sen. (Whiting, 2007, s. 137.) (Whiting, 2009, s. 544.)

Peregrin ei puhu prima facie -velvollisuuksista, mutta hän hyväksyy ajatuksen konfliktissa olevien velvollisuuksien syrjäyttämisestä vetoamalla mitätöitävien ja mitätöitymättömien normien erotteluun (defeasible/indefeasible) (Peregrin, 2012, s. 80). Puolustus on oleellisesti sama, joten puhun jatkossa vain prima facie -velvollisuuksista.

Vaikka W.D. Rossin teoria ei nauti varauksetonta hyväksyntää⁴³, merkityksen normatiivisuutta koskevassa keskustelussa vetoamista prima facie -velvollisuuksiin ei ole kritisoitu siitä näkökannasta, etteikö tällaisia velvoitteita voisi olla olemassa. Hattiangadi kritisoi kuitenkin prima facie -velvollisuuksiin vetoamista, sillä prima facie -velvollisuuksia ei voi syrjäyttää muilla kuin prima facie -velvollisuuksilla. Hattiangadi kuitenkin esittää, että pelkkä halu valehdella näyttäisi riittävän semanttisten velvoitteiden syrjäyttämiseen. Jos mikään ei velvoita minua puhumaan totta ja haluan valehdella, kertoa tarinan tai vitsin, niin teenkö semanttisesti jotain väärin? Hattiangadin mukaan näin ei ole, jolloin semanttiset velvoitteet eivät ole itsessään normatiivisia, vaan ne ovat hypoteettisia normeja. Merkityksen normatiivisuus on siis normatiivisuutta yhtä lailla kuin velvollisuus ottaa sateenvarjo mukaan kuivana pysyäkseen. (Hattiangadi, 2006, s. 232.)

Whiting ei ole valmis hyväksymään tätä kritiikkiä, sillä hän katsoo, että valehtelua ei voida pitää analogisena sateenvarjoesimerkin kanssa. Whiting väittää, että jos puhuja soveltaa termiä ”rikas” köyhään vain koska hänellä ei ole halua puhua totta, ei ole ilmeisen mieletöntä kritisoida puhujaa ilmaisun soveltamisesta tavalla, joka ei ole sallittua, tai josta hänellä oli syytä pidättäytyä, ja siten arvioida hänen kielellistä käyttäytymistään negatiivisesti. Ihmisen, joka ei välitä kuivana pysymisestä, sateenvarjottomuuden kritisointi sen sijaan on mieletöntä. (Whiting, 2009, s. 549.)

Whiting kuitenkin korostaa, ettei ilmaisun väärää soveltamista tarvitse (eikä tule) pitää vakavana rikkeenä. Kiinnittämällä huomiota tähän Whiting pyrkii lisäämään merkityksen normatiivisuuden uskottavuutta. Vaikka kuulostaisi oudolta kritisoida henkilön kielenkäyttöä silloin, kun tämä ei aio puhua totta, Whiting muistuttaa, ettei kyseessä ole erityisen vakava rike. Normatiivisuudelle riittää, että se tarjoaa jonkin syyn kritisoida kielenkäyttäjiä. Merkityksen normatiivisuuden väitetyn epäintuitiivisuuden taustalla on mahdollisesti semanttisten normien pitäminen painavampina kuin ne ovatkaan. (Whiting, 2009, s. 550–551.)

N2 sisältää myös toisen ongelman, jota prima facie -velvollisuuksiin vetoaminen ei ratkaise. Siitä, että x on f, ei enää seuraa, että S:n tulee kutsua x:ää F:ksi. Jos taas x ei ole f – modus tollensin nojalla – ei ole niin, että S:n tulee soveltaa F:ää x:ään. Kanin kutsuminen rotaksi on siis hyväksyttävää kielellistä käyttäytymistä. Tämän kritiikin Whiting hyväksyy. (Hattiangadi, 2009; Whiting, 2009, s. 544.)

⁴³ Ks. Skelton (2012).

Whitingin (2009) mukaan preskriptio voidaan kuitenkin vielä muotoilla uudelleen:

(N3) (F tarkoittaa f:ää S:lle aikana $t_1 - t_2 \rightarrow \forall x(S:n\ tulee \neg(soveltaa\ F:ää\ x:ään) \leftrightarrow x\ ei\ ole\ f)$.

Tämä on ekvivalentti seuraavan muotoilun kanssa:⁴⁴

(N3') F tarkoittaa f:ää S:lle aikana $t_1 - t_2 \rightarrow \forall x(S\ saa\ (soveltaa\ F:ää\ x:ään) \leftrightarrow x\ on\ f)$.

Deonttisen operaattorin 'S:n tulee' vaihtaminen operaattoriksi 'saa' heikentää väitettä tavalla, jolla välttyään tilanteelta, jossa puhujan on kutsuttava jokaista x:ää sen jokaisen ominaisuuden nimellä yhtä aikaa, mutta säilyttää velvoittavuuden. Jos x on f, S saa kutsua sitä F:ksi, mutta jos x ei ole f, S ei saa kutsua sitä F:ksi. Tätä muotoilua ovat kannattaneet Peregrin ja Whiting, joiden mukaan tämä vastaa intuitiota merkityksen normatiivisuudesta paremmin kuin N1 ja N2. (Peregrin, 2012, s. 87; Whiting, 2009, s. 544.)

On huomioitava, että N3' voi edelleen olla konfliktissa muiden velvoitteiden kanssa. Jos on velvollisuus valehdella, toisin sanoen kutsua x:ää F:ksi vaikka x ei ole f, saadaan, että S:n tulee soveltaa F:ää x:ään ja S ei saa soveltaa F:ää x:ään⁴⁵. Jos normatiivinen termistö tulkitaan jälleen prima facie, konfliktissa olevat normit eivät välttämättä tuota ongelmaa, kuten edellä esitettiin. Se, voiko halu syrjäyttää semanttisen velvoitteen, on edelleen kiistanalainen, mutta toivoakseni voin tuoda tähän selvennystä.

5.3.2 Totuus, valehtelu ja metaforinen käyttö

Tarkastellaan seuraavanlaista tilannetta. Chinchilla iskee hampaansa lattialistaan ja suutuksissani kutsun sitä ”rotaksi” aikeenani pitää huudahdustani loukkaavana. Jotta tällainen kielenkäyttö olisi mahdollista, on minun tunnettava sanan ”rotta” merkitys ainakin siinä määrin, että tiedän siihen kytkeytyvän joitain negatiivisia konnotaatioita. Minun on myös tiedettävä, että se olio, johon sanaa ”rotta” sovellan ei tosiasiaassa ole rotta, jotta tarvittava loukkaava voima säilyisi huudahduksessani. Toisin sanoen, jos se, jota kutsun ”rotaksi”, olisi rotta, ainakin osa huudahduksen loukkaavuudesta häviäisi. Meillä on siis joitain perusteita uskoa, että sana ”rotta” tarkoittaa rottaa minulle aikana t, ja

⁴⁴ Ekvivalenssi perustuu edellisessä luvussa esitettyyn määritelmään: $\neg O \neg A \leftrightarrow PA$

⁴⁵ Jotta voidaan varmistua siitä, ettei tämä ole vain preskription muotoilussa käytetyn logiikan tuottama artefakti, avaan päättelyn tässä. Oletetaan etulause todeksi siis F tarkoittaa f:ää S:lle aikana $t_1 - t_2$. Ekvivalenssin määritelmän nojalla, jos S saa soveltaa F:ää x:ään niin x on f. Oletetaan, että x ei ole f. Modus tollensin nojalla ei ole niin, että S saa soveltaa F:ää x:ään. Modaalioperaattorin määritelmän nojalla Ei ole niin, että ei ole niin, että S tulee olla soveltamatta F:ää x:ään. Kaksoisnegaation poistolaillla saadaan: S:n tulee olla soveltamatta F:ää x:ään, mikä on ristiriidassa velvollisuuden valehdella kanssa. En näe mitään syytä kyseenalaistaa näitä päättelyitä.

koska x ei ole rotta. N3':n mukaan minun ei ole sallittua kutsua x:ää rotaksi, ellei jokin muu velvoite syrjäytä sitä.

Mikä velvoite voisi olla konfliktissa tämän kanssa? Mitkään moraaliset velvoitteet eivät näytä olevan sovellettavissa tähän tilanteeseen. Chinchilla tuskin välittää, kutsutaanko sitä ”chinchillaksi” vai ”rotaksi”, sillä se ei ymmärrä kumpaakaan sanaa. Samasta syystä pragmaattiset velvoitteet tuskin soveltuvat semanttisen velvollisuuden kumoamiseen, sillä kommunikaation onnistuminen ei riipu sanavalinnasta.

Onko siis vedettävä johtopäätös, että tein jotain semanttisesti väärää? Nähdäkseni tätä voidaan pitää sanan ”rotta” metaforisena käyttönä, joka on keskeinen osa kielenkäyttöä, eikä siten sitä voida pitää varsinaisesti tuomittavana tekona. Whiting kenties vetoaisi siihen, että vaikka se oli väärin, ei kyseessä ollut kuin pienimuotoinen rikkomus, eikä se ansaitse edes varsinaisia toruja. Kuitenkin rottaesimerkki näyttäisi vaativan, että sanaa käytetään sen varsinaisessa merkityksessä, sillä muutoin kyseessä ei olisi loukkaus. Miten siis tein jotain semanttisesti väärää? Voidaan toki sanoa, että vaikka teko oli semanttisesti väärin, oli se pragmaattisesti hyväksyttävää. Se, että kyseessä on metaforinen eikä kirjaimellinen sanan käyttö, johtuu juuri siitä, että semanttista velvoitetta rikotaan, vaikka se on pragmaattisesti hyväksyttävää. Tämä kuitenkin näyttäisi vaativan, että on olemassa jokin pragmaattinen normi, jonka mukaan olen velvoitettu loukkaamaan, eikä sellaisen normin olemassaolo vaikuta uskottavalta.

Jos on painavia syitä pitää jotakin sallittuna, ne voivat kenties syrjäyttää velvollisuuden olla tekemättä jotakin. Toisin sanoen, jos on olemassa pragmaattinen normi, joka sallii minun käyttää kieltä metaforisesti, se voisi syrjäyttää normin, jonka mukaan ei ole sallittua kutsua ”rotaksi” muita kuin rottia. Tämä kuulostaa lähtökohtaisesti eriskummalliselta. Miten se, joka on yhden prima facie -velvollisuuden nojalla sallittua muttei pakollista, syrjäyttää toisen normin, joka kieltää tämän? Koska normit eivät ole ristiriidassa keskenään, puhuja voi hyvin noudattaa molempia ilman, että normien prima facie -luonteeseen tarvitsisi vedota.

Oletin edellä, että sanan metaforinen käyttö edellyttää, että sana säilyttää merkityksensä. Tämä voidaan toki haastaa sanomalla, että itse asiassa tarkoitin, että chinchilla on rotankaltainen. David Hills (2017) jakaa metaforateoriat neljään kategoriaan. Näistä semanttinen väännös -teoria (semantic twist account) ja komparativistinen teoria sopivat yhteen tässä esitettyjen merkityksen normatiivisuuden muotoilun kanssa⁴⁶. Semanttinen väännös -teoriassa metaforilla on oma erityinen metaforinen merkitys. Komparativistisessa teoriassa metaforat samastetaan vertauksiin. Toisin sanoen, jos

⁴⁶ Kaksi muuta metaforateoriaa ovat Hillsin kategorisoinnissa pragmaattinen väännös -teoria (pragmatic twist account) ja brute-force -teoria (brute-force account). Pragmaattinen väännös -teorian mukaan ilmaisut säilyttävät kirjaimellisen

hyväksytään, että metaforilla oma semantiikkansa, sanan ”rotta” metaforisessa käytössä sovelletaan N3’:n eri instanssia kuin kirjaimellisessa käytössä. (Jos F tarkoittaa f :ää metaforisesti S saa soveltaa F :ää x :ään, jos ja vain jos x on f .) Kuitenkin, jos semanttinen normatiivisuus rajoittaa metaforateorian valintaa vertauskuviin tai merkityksen muutokseen perustuviin teorioihin, se, joka ei ole valmis niitä hyväksymään, joutuu luopumaan semanttisesta normatiivisuudesta. Toisaalta tämän voidaan katsoa olevan juuri se, mitä semanttiselta normatiivisuudelta toivotaankin: sen tuleekin rajoittaa teorioita kielestä. Tämän metaforiin liittyvän N3’:a vastaan esittämäni argumentin uskottavuus riippuu siis metaforateorioiden uskottavuudesta.

Kiinnitetään seuraavaksi huomiota siihen, että *prima facie* -velvollisuudet ovat syrjäytettävissä ainoastaan, jos toinen velvollisuus on konfliktissa sen kanssa. Jos esimerkiksi joku lupaa auttaa jotakuta ja on moraalisesti velvoitettu auttamaan tätä muutenkin, kyseessä olevat velvollisuudet eivät ole ristiriidassa keskenään.

Oletetaan, että Fifi ei ole rotta ja että S :llä on moraalinen velvollisuus olla valehtelematta siitä, onko Fifi rotta. Muotoilun N3’ perusteella hänen ei ole sallittua soveltaa sanaa ”rotta” Fifiin. Näin ollen semanttista velvollisuutta ei ole syrjäytetty. Oletetaan, vielä, että S velvoitteistaan huolimatta kutsuu Fifiä ”rotaksi”. Onko velvollisuuksia rikottu? Näyttäisi siltä, että semanttista velvollisuutta on rikottu, mutta jos näin on, mitä semanttisesti kritisoitavaa S on tehnyt? Se tosin on, että S on valehdellut, näyttäisi vaativan, että S tarkoittaa sanalla ”rotta” rottaa, ja väittää – vastoin todellisuutta – Fifin olevan rotta. Jos kuitenkin samalla väitämme, että S on käyttänyt sanaa ”rotta” väärin, voiko kyseessä olla enää valehtelu?

Laajan vaikutusalan tulkinnasta seuraa suurempi ongelma.

$(N3'') S \text{ saa}(F \text{ tarkoittaa } f: \text{ää } S: \text{lle aikana } t_1 - t_2 \rightarrow \forall x((S \text{ soveltaa } F: \text{ää } x: \text{ään}) \leftrightarrow (x \text{ on } f))$

Tällöin S voi noudattaa velvollisuuksiaan vain päättämällä, tarkoittaa jotakin epästandardia sanoes-
saan, että ”Fifi on rotta”. Tämän nojalla Benjamin Constantin ja Immanuel Kantin dilemma siitä, saako murhaajalle valehdella, muuttuisi merkityksettömäksi. Jos murhaajan kohde on ullakolla, hänelle voi sanoa valehtelematta, että kohde on ladossa, jos tarkoittaa ladolla ullakkoa, eikä murhaaja ole tietoinen merkityksen muutoksesta.⁴⁷

merkityksensä, mutta puhujan katsotaan väittävän tai vihjaavan jotakin muuta kuin mitä hänen sanansa antavat ymmärtää. Brute-force teorioissa metaforat säilyttävät kirjaimellisen merkityksensä, mutta saattavat kuulijan ”näkemään” metaforan kohteen uudessa valossa.

⁴⁷ Arto Laitinen huomautti minulle tästä ongelmasta.

Vastaväitteenä voidaan esittää, että semanttisen velvollisuuden rikkomisesta ei seuraa, että puhuja tarkoittaa sanoillaan jotakin epästandardia. Tämä toimii puolustuksena korkeintaan kapean vaikutusalan tulkinnassa. Laajan vaikutusalan tulkinnassa ainoa tapa rikkoa sitä on juuri käyttää sanaa väärin mutta silti tavanomaisessa merkityksessä. Tässäkin tapauksessa olisi selitettävä, miten semanttinen virhe tapahtuu, vaikka valehtelu onnistuu huolimatta semanttisesta virheestä. Ongelma on siinä, että jos onnistuu väittämään jotain epätotta, ei ole mielekäästä enää puhua semanttisesta virheestä. On siis valittava, syyttääkö puhujaa semanttisesta vai moraalisesta rikkeestä. Laajan vaikutusalan tulkinta on ainakin hylättävä epäuskottavana, mutta myöskään kapea tulkinta ei ole ongelmaton. Jos normin rikkominen ei liity siihen, mitä puhuja tarkoittaa, normi ei enää vaikuta liittyvän merkitykseen.

Ongelma kuitenkin edeltävässä voisi olla, kuten Wikforss on esittänyt, että merkityksen normatiivisuus ei tähän tapaan esitettynä tee eroa semanttisten ja episteemisten virheiden välillä:

”Pohditaan tilannetta, jossa näen väärin ja sanon ’Tuo on hevonen’ lehmästä. Mitä semanttista sääntöä silloin rikon? Näen eläimen, uskon sen olevan hevonen ja sen seurauksena sanon ’Tuo on hevonen’. Vaikka olen tehnyt epätoden arvostelman, en ole rikkonut yhtään semanttista normia.” (Wikforss, 2001, s. 205–206.)⁴⁸

Jos puhuja näkee lehmän ja luulee sitä hevoseksi, sanoessaan ”Tuo on hevonen.” hän selvästi tekee jotain, mitä hän ei saa tehdä N3:n mukaan. Tämä ei kuitenkaan kuulosta uskottavalta. Jos puhuja ilmaisee uskomustaan eläimen lajista, ei hän tarkoita ”hevosella” ’hevosia ja hevosennäköisiä lehmiä’. Ei ole myöskään uskottavaa väittää hänen käyttäneen kieltä semanttisesti tuomittavalla tavalla.

Peregrin ei hyväksy tätä kritiikkiä:

”Mutta oletetaan, että päätän kutsua korrektia siirtoa šakissa cooliksi ja sanon ”Oletetaan, että näen väärin ja siirrän tornia kuin se olisi lähetti. Mitä šakin sääntöä silloin rikon? Näen nappulan ja sen seurauksena siirrän sitä diagonaalisesti. Vaikka olen tehnyt siirron, joka ei ole cool, en ole rikkonut yhtään šakin sääntöä.” (Peregrin, 2012, s. 79.)⁴⁹

Peregrinin pyrkii tällä osoittamaan, että on vähintäänkin mahdollista, että olisi olemassa sääntö, jonka nojalla meidän tulisi väittää vain tosia väittämiä. Tällä ei kuitenkaan tunnu olevan paljoakaan tekemistä merkityksen normatiivisuuden kannalta, sillä, kuten Glüer ja Wikforss (2009, s. 37–38)

⁴⁸ ”Consider the case where I misperceive and utter ‘That’s a horse’ of a cow. What semantic norm do I then violate? I see the animal, believe it to be a horse and, consequently, utter ‘That’s a horse’. Although I have made a false judgment, I have not broken any semantic norms.”

⁴⁹ ”But suppose I decide to call the correct chess moves cool and I say: ‘Suppose I misperceive and move a rook as if it were a bishop. What rule of chess do I then violate? I see the piece, believe it to be a bishop and, consequently, move it diagonally. Although I have made a move that is not cool, I have not broken any rule of chess.’”

toteavat, vaikka väittämistä koskisi tällainen sääntö, siitä ei vielä seuraa merkityksen normatiivisuutta, sillä kyseessä on pragmaattinen eikä semanttinen sääntö. Vätelauseen esittämistä ja samansisältöisen väitteen esittämistä ei tule samastaa. Väittämisen normit koskevat väittämistä, kun taas semanttiset normit, kuten ne ovat tässä esitetty, liittyvät ilmaisujen soveltamiseen. Osa ilmaisun soveltamisesta ovat myös väittämiä. ”Tuo on hevonen” ääneen lausuttuna pimeällä laitumella olevan lehmän läsnä ollessa voi olla sekä sanan ”hevonen” sovellus lehmään, että väite, jonka sisältö on ”tuo on hevonen”. Vaikka väittämisen normeista seuraisi, ettei tässä tapauksessa ole sallittua soveltaa sanaa ’hevonen’ lehmään, tästä ei seuraa, että puhuja voitaisiin tuomita semanttisin perustein.

Whitingin on esittänyt artikkelissa ”What is the Normativity of Meaning?” argumentin ”epäortodoksisia” merkityksen normatiivisuuden muotoiluja vastaan. Epäortodoksisiksi muotoiluiksi hän laskee McGinnin, Millarin ja Verheggenin. Tätä argumenttia voidaan kuitenkin soveltaa Wikforsin argumenttia vastaan. Vaikka esimerkissä puhuja on tehnyt faktuaalisen virheen, ei tästä seuraa, etteikö puhuja olisi myös rikkonut semanttista normia. Tämän ei myöskään tarvitse tarkoittaa, että puhujalle on epäselvää mitä hevonen tarkoittaa. Relevantti erottelu semanttisen ja faktuaalisen virheen välillä voidaan kuitenkin säilyttää, jos otetaan huomioon, että edellisessä tilanteessa semanttisen normin vastaisesti toimiminen johtui maailmaa koskevasta väärästä uskomuksesta eikä semanttista normia koskevasta väärästä uskomuksesta. (Whiting, 2016, s. 233.)

Ongelmaksi nousee jälleen se, ettei esitetyllä normilla tunnu olevan mitään tekemistä merkityksen kanssa. Puhujalla ei ole mitään harhakäsityksiä sanan ”hevonen” merkityksestä, eikä kuuliolla ole mitään ongelmia ymmärtää mitä hän väittää. Näin ollen mitään merkitykseen liittyvää syytä kritisoida puhujan tekemisiä ei löydy.

Tarkastellaan vielä normatiivisuuden seurauksia tieteelliselle kielenkäytölle. Kopernikaanissa teoriassa maan kiertorata auringon ympäri on ympyrän muotoinen. Käytettiinkö kopernikaanisen teorian muotoilussa ilmaisua ”ympyrän muotoinen” väärin, koska maan kiertorata ei ole ympyrän muotoinen? Nähdäkseni vastaus on kielteinen. Kopernikuksien aikaan tuskin oli semanttisia syitä kritisoida Kopernikuksien kielenkäyttöä, ja nyt tämän syytöksen tekeminen on anakronistista.

Semanttinen normi voidaan mahdollisesti syrjäyttää jollakin toisella normilla. Esimerkiksi ”väitä vain parhaan tiedon mukaisia väitteitä”. Vaikka Kopernikuksien aikaan ovaalin muotoiset kiertoradat olisivat olleet parhaan tiedon mukaisia, ei sillä pitäisi olla tekemistä ilmaisun ”ympyrän muotoinen” merkityksen kanssa.

Tieteelliselle antirealistille on mahdollista pitäytyä väitteessä, että kopernikaaninen teoria on muotoiltu olennaisesti erilaisilla merkityksillä kuin nykyinen vallalla oleva tieteellinen teoria. Tässä puolustuksessa vedottaisiin teorian empiiriseen alimääräytyneisyyteen. Toisin sanoen kopernikaaniseen teoriaan liittyy jokin teoreettinen termi, joka on määritelty siten, että planeettojen radat ovat

ympyrän muotoisia sen teorian näkökulmasta. Jos merkityksen normatiivisuutta pidetään metasemanttisena periaatteena, se menee liian pitkälle, jos siitä seuraa tieteellinen antirealismi. Merkityksen teoriaa ei voida pitää epämielekkäänä sillä perusteella, että se ei pysty vääntämään Kopernikuksen väitteitä tosiksi.

Ekvivalenssin toinen puoli voidaan vaihtaa uskomusta koskevaksi väitteeksi,⁵⁰ jolloin S saisi soveltaa F:ää x:ään jos ja vain jos S uskoo, että x on f. Tämä poistaisi Wikforssin esimerkin ja Kopernikus-esimerkin esille tuomat ongelmat, mutta se ei poista valehteluun, tarinankerrontaan ja metaforiseen kielenkäyttöön liittyviä ongelmia, joita käsitelin aiemmin. Normatiivisuuden kytkeminen uskomuksiin tuomitsee myös tarinankerronnan ja hypoteeseista puhumisen, jollei puhuja itse niihin usko. Tämä ei myöskään tunnu hyväksyttävältä. Ei voi olla semanttisesti tuomittavaa, jos pidättäytyy uskomasta esittämäänsä hypoteesiin ennen kuin riittävä määrä todistusaineistoa sitä tukee. Vastaa- vasti siitä, että tarinankertoja ei usko, että koskaan on ollut olemassa pilviin saakka ulottuvaa pavun- vartta, ei seuraa, että kertoessaan satua Jaakosta ja pavunvarresta kertoja käyttää sanaa pavunvarsi semanttisesti tuomittavalla tavalla. Palaan joka tapauksessa uskomuksiin perustuviin muotoiluihin seuraavassa alaluvussa.

Tässä luvussa esitettyjen esimerkkien tarkoitus on osoittaa, semanttiset preskriptiot tuomitsevat monet normaalit kielenkäyttötilanteet. Ei näytä uskottavalta, että tämän kaltaiset normit olisivat todellisia merkityksestä seuraavia normeja. Tätä asiaa ei muuta se, että normin rikkomista pidettäisiin vain hyvin lievästi kritisoitavina, kuten Whiting on esittänyt, sillä valehtelussa, metaforisissa, fiktionaalisissa, hypoteettisissa ja väärään uskomukseen perustuvissa tilanteissa ei ole kysymys ongelmista merkityksessä. Näin ollen ei jää mitään syytä kritisoida kielenkäyttäjiä. Tilanteet eivät oikeuta yhteisöä rankaisemaan puhujia merkitysten nojalla, kuten Peregrin on esittänyt, eikä näin pääsääntöisesti tehdä.

Osa tapauksista voidaan selittää vetoamalla muihin teorioihin, kuten merkityksen muutokseen perustuviin metaforateorioihin tai tieteelliseen antirealismiin. Tämä puolustusstrategia on vain niin vahva kuin ne teorialat, joihin vedotaan. Toinen voi olla valmis hyväksymään antirealismen merkityksen normatiivisuuden nojalla, kun taas toiselle tieteellisen realismin nojalla normatiivisuus on hylättävä. Toisen ponens on toisen tollens. Kuitenkin molemmissa tapauksissa päättely tuntuu menevän väärään suuntaan. Merkityksen muutokseen vetoava metaforateoria ja antirealismi tuntuvat korjaavan normatiivisuusteessin ongelmia sen sijaan, että ne olisivat sen seurauksia, jälkimmäisessä tapauksessa vielä ylimitoitettulla tavalla. Se on ikään kuin maalaisi lattian punaiseksi, koska sille kaatui punaviiniä.

⁵⁰ Edellä esitelty Whitingin (2016) argumentit ovat kohdistettu tämänkaltaisia ”epäortodokseja” muotoiluja vastaan.

5.3.3 Aikomukset ja propositionaalinen sisältö

Edeltävät preskriptiot perustuivat 'oikean soveltamisen' ehtoon, mutta entä ilmaisun 'oikean käytön' ehto? Palataan Millarin muotoiluun 'oikeasta käytöstä':

(CA) Kun "vihreä" tarkoittaa vihreää tietyssä käytännössä, ne jotka käyttävät sitä ovat sitoutuneet käyttämään sitä seuraten sääntöä: käytä sanaa "vihreä" huomioiden sanan oikean soveltuvuuden ehdot.

Ongelmana on edelleen se, johon kiinnitin huomiota luvussa 4.1.3. Ei ole selvää, mitä sanan oikean soveltuvuuden ehtojen huomioiminen tarkoittaa kaikissa käyttötilanteissa. Otetaan kuitenkin esimerkkinä käyttö, jossa väitetään että, x on f . Tarkastellaan esimerkiksi, jossa Jaakko väittää olevan olion olevan kettu. Seuraavat muotoilut ovat täysin omiani, mutta ne pyrkivät tavoittamaan mitä Millar tarkoittaa.

(N4) F tarkoittaa f : ää S :lle aikana $t_1 - t_2 \rightarrow \forall x S:n$ tulee (S väittää, että x on $f \rightarrow$ (S soveltaa F : ää x : ään $\leftrightarrow S$ uskoo, että (x on f))

Siitä, että x ei ole f , ei enää seuraa, että S ei saa soveltaa F :ää x :ään, koska ekvivalenssin toinen puoli on korvattu väitteellä S :n uskomuksista. Jos Jaakko uskoo, että eläin on kettu, hän ei N4:n mukaan tee mitään väärää, vaikka eläin olisi koira. Lisätty ehto, joka sitoo ilmaisun soveltamisen väittämisen käytäntöön, poistaa valehteluun ja tarinankerrontaan liittyvät ongelmat, sillä ne eivät kuulu väittämisen käytäntöön.

On huomattavaa, että N4 muistuttaa hyvin paljon väittämisen vilpittömyyssääntöä: "Sinun tulee väittää p , jos ja vain jos uskot että p " kuten John Searle sen muotoilee (1969, s. luku 3). Tämä kenties uskottavampi kuin "Sinun tulee väittää p , jos ja vain jos p ". N4:n ja vilpittömyyssäännön välillä on kuitenkin hienovarainen ero. N4 käskää soveltaa ilmaisuja, jotka merkityksen nojalla vastaavat väitettävää propositiota.

N4:ä myös tarjoaa merkityksen kannalta olennaisen sana-maailmasuhteen, vaikkakin se tekee sen välillisesti uskomusten kautta. Jos uskomusten propositionaalinen sisältö on jossakin vastavuussuhteessa maailman kanssa, saadaan sana-uskomus-maailmasuhde.

N4:stä kuitenkin seuraa, että S :n tulee raportoida kaikki uskomuksensa, tai olla väittämättä mitään. Tämä ei tunnu uskottavalta. Jaakon ei tarvitse, eikä hän voi, raportoida kaikista maailman olioista, ovatko ne kettuja vai eivät. N4:ää täytyy siis lieventää.

(N5) F tarkoittaa f : ää S :lle aikana $t_1 - t_2 \rightarrow \forall x S$ saa (S väittää, että x on $f \rightarrow$ (S soveltaa F : ää x : ään $\leftrightarrow S$ uskoo, että (x on f))

Entä metaforat? Jaakko voi uskoa, että x on koira mutta silti kutsua sitä leikkimielisesti ketuksi. Eikö Jaakko silloin väitä x:n olevan koira, vaikkei usko sen olevan kettu? Tähän ongelmaan on kaksi ratkaisua. Ensinnä voidaan vedota merkityksen muutokseen perustuviin metaforateorioihin, kuten N3':n kohdalla, mutta silloin merkityksen normatiivisuuden uskottavuus uhkaa kärsiä. Toisekseen voidaan vedota siihen, että metaforat ovat väittämisestä erillinen kielellinen käytäntö. Jälkimmäisessä tapauksessa Millar voi siis vedota siihen, että metaforisessa käytännössä Jaakko itse asiassa huomioi sanan kettu oikean soveltuvuuden ehdot. Kuitenkin kielellinen käytäntö ja oikean soveltuvuuden ehtojen huomioiminen vaativat selvennystä. Tarkemmin sanottuna jokin syy on annettava sille, miksi Jaakko ei väittänyt, että x on koira, vaikka käytti epästandardia ilmaisua. Miksi metaforinen väittäminen pitäisi erottaa väittämisestä ylipäättään?

Millar todennäköisesti vetoaisi jälkimmäiseen perusteluun. Artikkelissa "How Meaning Might be Normative" hän tarkastelee ironiaa. Oletetaan, että olen juuri siivonnut lattiat, ja perheenjäseneni kävelee sisälle mutaisilla kengillä. Saattaisin sanoa: "olitpas avulias" aikoen ilmaista, että hän ei ollut lainkaan avuksi. Millarin mukaan tässä huomioidaan ilmaisun "avulias" oikean soveltuvuuden ehdot. Jos ymmärrän oikein, tässä tapauksessa se, että "avulias" ei sovellu mudan sisälle tuomiseen, on syy käyttää sitä ilmaisua ironisessa kontekstissa. Entä jos olisin sanonut: "Etkö olisi voinut tuoda enempiä mutaa sisään?" On vaikea nähdä, miten tässä tapauksessa oikean soveltuvuuden ehdot huomioidaan.

Millar kuvaa oikean soveltuvuuden ehtojen huomioimista suhteessa niiden ymmärtämiseen, ja siihen, mitä joku aikoo tehdä. Jaakko voi pimeässä luulla koira ketuksi ja sanoa "tuo on kettu" aikoen ilmaista, että tuolla on kettu, mutta hänen käyttönsä ilmentää (manifests) riittävää ymmärrystä sanan "kettu" oikean soveltuvuuden ehdoista.

Aikomukset ja ymmärrys tuottavat kuitenkin velvoitteita puhujalle, joiden suhde merkitykseen on kiistanalainen. Jos S on punavihervärisokea, S:n käsitys ilmaisun "vihreä" oikean soveltuvuuden ehdoista on rajallinen. S ei tiedä, mitä väri vihreä on, eikä siten voi aikoa väittää 'x on vihreä'. Kuitenkin väitelause "liikennevalojen alin valo on vihreä" on täysin ymmärrettävä, oli puhuja värisokea tai ei. On kolme vaihtoehtoa. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan S ei väittänyt liikennevalojen alinta valoa vihreäksi vaan teki jotakin aivan muuta. Toisen vaihtoehdon mukaan tässä kielellisessä käytännössä S manifestoi riittävä ymmärrystä sanan 'vihreä' oikean soveltuvuuden ehdoista. Kolmannen vaihtoehdon mukaan S esitti väitelauseen, mutta koska hän ei ilmentänyt riittävää ymmärrystä, hän teki jotakin semanttisesti väärää.

Mikään näistä vaihtoehdoista ei kuulosta uskottavalta. Jos S ei esittänyt väitettä, mihin kielelliseen käytäntöön hän osallistui? On vaikea kuvitella muuta käytäntöä, joka tähän sopisi ja jolla ei olisi muita kuin ad hoc -syytä tulla lisätyksi teoriaan. Kysymyksessä ei voi olla esimerkiksi jokin

erityinen värisokeiden väriväittämien käytäntö, koska tämä lisittäisiin kielelliseksi käytännöksi vain tämän esimerkin selittämiseksi. Tästä syystä ei voida myöskään vedota siihen, että S täyttäisi relevantit oikean soveltamisen ehdot. Koska kysymyksessä ei ole erityinen väittämisen käytäntö, myöskään oikean soveltumisen ehtojen huomioiminen ei voi olla erityistapaus. Kolmas vaihtoehto ei myöskään tunnu järkevältä. Väitelause ”liikennevalojen alin valo on vihreä” ymmärrettävyyteen ei tunnu vaikuttavan se, erottaako sen ilmaissut puhuja punaisen ja vihreän toisistaan.

Tarkastellaan toista esimerkkiä. Jos uutistenlukija sanoo: ”Higgsin bosoni on löydetty Cernissä”, eikä hän tiedä, mikä Higgsin bosoni on eikä näin ollen tunne ”Higgsin bosonin” oikean soveltamisen ehtoja. Onko hän todella tehnyt jotain semanttisesti väärää? Lause on täysin ymmärrettävissä oleva, ja (mahdollisesti) tosi. Se, että puhuja ei tiedä, mitä lause tarkoittaa, ei ole syy pitää lausetta vääränlaisena kielenkäyttönä. Se ei myöskään ole syy siihen, että lause tarkoittaa puhujalle jotain muuta kuin mitä se kirjaimellisesti tarkoittaa. Vastaavasti jos uutistenlukija tietää, mitä ”Higgsin bosoni” tarkoittaa, mutta ei usko, että kyseistä hiukkasta löydettiin Cernissä. Tuskin häntä kuukaan syyttäisi silti valehtelijaksi tai semanttisesti kyseenalaiseksi toimijaksi.

Uskomusten ja aikomusten käyttö preskription muotoilussa kytkee merkityksen normatiivisuuden internalismi-eksternalismikiistaan. Tähän kysymykseen paneutuminen ei kuitenkaan ole tämän työn tarkoitus. Jos merkityksen normatiivisuudesta seuraa internalismi, voidaan esittää samat huomiot, jotka esitin metaforateorioiden ja antirealismin kohdalla. Normatiivisuusteesin uskottavuus riippuu internalismin uskottavuudesta, ja eksternalisti todennäköisesti on valmiimpi hylkäämään normatiivisuuden kuin eksternalismin.

Tarkastellaan lisäksi lasta, joka opettelee kieltä. Oletetaan, että hänellä ei ole vielä täyttä ymmärrystä sanan ”kettu” merkityksestä, mutta jos hän osoittaa kettua ja sanoo, että ”tuo on kettu”, tapaamme sanoa, että hän teki jotain oikein, emmekä syytä häntä kielen käytöstä ilman riittävää ymmärrystä.

On muitakin syitä hylätä N5 tyylliset muotoilut. Glüer ja Wikforss sekä Whiting ovat esittäneet, että siinä missä preskriptiot kuten N3' seuraavat ilmaisun oikean soveltuvuuden normatiivisuudesta (olettaen, että 'oikea' on normatiivinen käsite), samaa ei voi sanoa N5:stä, joka seuraa oikean käytön ehdosta. Kuitenkin, kuten luvussa 4 esitettiin, jos oikean soveltuvuuden ehdot riittävät erottamaan kielen pelkästä ääntelystä, ei ole selvää, miksi merkityksen teorian pitäisi selittää myös oikean käytön ehdot.

Millar voi toki pitäytyä kannassaan, että merkityksen teorian täytyy selittää normatiivinen linkki ilmaisun merkityksen ja käytön välillä, mutta olennaista tämän työn kannalta on se, että tätä ei voi vaatia merkityksen teorialta vain semanttisen korrektiuden nojalla. Koska semanttinen korrektiutuu ymmärrettynä deskriptiivisesti kykenee tekemään eron kielen ja ääntelyn välillä, vaatimus

siitä, että merkityksen teorian tulisi selittää myös normatiivinen linkki, ei perustu semanttiseen korrektiuteen. Toisin sanoen se, että merkityksen teorialta vaaditaan normatiivisen oikean käytön ehdon selittämistä ei seuraa siitä, että merkityksen teorian täytyy selittää semanttinen korrektius. Millarin ja muiden oikean käyttöön vetoavien normatiivisuuden puolustajien täytyy esittää argumentti sen puolesta, että deskriptiivinen oikean soveltuvuuden ehto ei riitä merkityksen teorian mielekkyyshedoksi. Sellainen argumentti voi olla, mutta silloin on kyse jostakin muusta argumentista kuin ”yksinkertaisesta argumentista”.

5.4 *Semanttinen korrektius ja preskriptiivisyyden kritiikki*

Edellisissä kappaleissa 5.3.2 ja 5.3.3 olevat argumentit näyttävät toimivan toisiaan vastaan. Kappaleen 5.3.2 argumentit nojasivat sille, että merkityspreskriptio tuomitsee ilmaisun käytön, vaikka puhuja aikoo valehdella, ilmaista (väärää) uskomuksiaan tai puhua metaforisesti. Kappaleessa 5.3.3 taas esitin argumentteja sen puolesta, että jos preskriptio muotoillaan aikomusten ja uskomusten kautta, sitoudutaan internalistiseen teoriaan. Tässä ei ole kuitenkaan kysymys kaksoisstandardista.

Whitingin mukaan N3':n kaltaisia muotoiluja vastaan esitetyt argumentit voitaisiin yhtä hyvin esittää oikean soveltuvuuden ehtoa C vastaan. Tämä asettaisi normatiivisuuden puolustajat hankalaan asemaan, sillä heidän pitäisi joko luopua C:stä tai hylätä argumentit. Koska C:tä pidetään triviaalina, tämä ei ole vaihtoehto. (Whiting, 2009, s. 546.)

Vastaus Whitingin argumenttiin ja huoleen kaksoisstandardista, saadaan vetoamalla luvussa 4 esitettyyn C:n muotoiluun.

(C) Jos ”vihreä” tarkoittaa vihreää, niin se soveltuu oikein vihreisiin ja vain vihreisiin asioihin

Kuten Hattiangadi (2006) huomauttaa, C ei viittaa puhujaan (s. 222), joten tässä lukujen 5.3.2 ja 5.3.3 argumentit voidaan esittää sitä kohtaan vain, jos käytöt kategorisoidaan oikeiksi ja vääriksi. Jos C ei ole normatiivinen, se koskee vain sitä, mihin ilmaisut soveltuvat, eikä sitä, miten niitä käytetään. Semanttinen naturalisti voi erottaa kysymykset, vastaako puhujan käsitys tai käyttö ilmaisujen merkitystä, siitä mihin sanat soveltuvat. Kysymys, soveltuuko ”kettu” oikein kettuihin ja vain kettuihin, voidaan erottaa kysymyksestä, tarkoittaako Jaakko kettua ”ketulla”. Ensimmäinen on kysymys merkityksestä ja toinen on kysymys Jaakon lingvistisestä kompetenssista.

Tämä vastaus vastaa Millarin tapaa erottaa käyttö ja sovellus toisistaan. Millar puolestaan sitoo oikean käytön ehdot erottamattomana osana merkitystä, jolloin uskomukset ja aikomukset kytkeytyvät essentiaalisesti merkitykseen. Erottamalla lingvistisen kompetenssin merkityksestä naturalisti

voi sitoutua tai olla sitoutumatta eksternalismiin. Millarin ehdotuksessa tämä vaihtoehto ei näytä avoimelta.

Yhteenvedona voidaan todeta, että jos semanttinen korrektius ei ole normatiivinen käsite, valehtelu, metaforinen käyttö ja väärät uskomukset eivät tuota ongelmaa C:lle. Ja erottamalla sanan soveltuminen merkityksen mukaisesta käytöstä voidaan välttyä kaksoisstandardilta. Edelleen on huomattavaa, että Millar voi kritisoida oikean käytön erottamisesta merkityksestä, mutta ei semanttisen korrektiuden nojalla.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET: ONKO MERKITYS ESSENTIAALISESTI NORMATIIVINEN?

Tässä työssä tarkasteltu yksinkertainen argumentti johtaa merkityksen normatiivisuusteesin semanttisesta korrektiudesta: Koska ilmaisut soveltuvat oikein joihinkin olioihin, mutta eivät toisiin, ja 'oikein soveltuva' on normatiivinen käsite, merkitys on essentiaalisesti normatiivinen. Koska merkitys on essentiaalisesti normatiivista, naturalistiset semanttiset teoriat eivät ole mielekkäitä, sillä normatiivisia tosiseikkoja ei voi johtaa luonnollisista tosiseikoista.

Tässä työssä olen väittänyt, että tämä argumentti ei ole pätevä. 'Ilmaisun oikea soveltuvuus' voidaan ymmärtää standardina, joka kategorisoi ilmaisuja oikeiksi ja vääriksi ilman normatiivista väitettä siitä, tuleeko standardia noudattaa vai ei. Pelkkä kategorisointi näyttäisi riittävän erottamaan kielen pelkästä ääntelystä. Merkityksen sosiaaliseen luonteeseen tai kielellisiin käytäntöihin vetoaminen ei riitä perusteeksi, sillä naturalisti voi joko vedota siihen, että kysymyksessä on vain hypoteettinen normatiivisuus tai että väitetty normatiivisuus ei ole luonteeltaan semanttista. Hypoteettinen normatiivisuus taas voidaan nähdä deskriptiivisenä väitteenä siitä, millä tavalla johonkin tavoitteeseen päästään, eikä tämä tuota ongelmaa naturalistiselle tulkinnalle. Naturalisti voi myös väittää, että korrektiudesta seuraavat preskriptiot eivät ole semanttisia, vaan pragmaattisia, moraalisia tai rationaalisia. Tämä saattaa jättää vahvimmat naturalistiset teoriat huonoon asemaan, koska niiden tulisi selittää näiden normatiivisuus vetoamalla luonnollisiin tosiseikkoihin, mutta tässä työssä olen kiinnostunut vain semanttisista velvollisuuksista.

Toinen ongelma yksinkertaisessa argumentissa on saada muotoiltua korrektiudesta seuraavat preskriptiot riittävän teorianeutraalilla tavalla. Olen esittänyt, että tämä ei onnistu. Oikean soveltamisen ehdosta seuraava preskriptio tuomitsee kaikki ilmaisun sovellukset, joissa sanaa sovelletaan johonkin, mitä se ei merkitse. Valehtelu, tarinankerronta, metaforinen kielenkäyttö ja väärän uskomuksen raportointi kaikki ovat semanttisesti tuomittavia. Nämä käytöt voivat olla pragmatistisista, moraalisisista tai episteemisistä syistä tuomittavia, mutta eivät semanttisista syistä. Osa tapauksista voidaan kiertää vetoamalla prima facie -normeihin, mutta ei kaikkia. Normatiivisuuden puolustaja

voi kieltää nämä intuitiot, mutta tällöin hän joutuu sitoutumaan merkityksen muutokseen perustuvaan metaforateoriaan ja tieteelliseen antirealismiin, jotka kummatkin alentavat merkityksen normatiivisuusteesin uskottavuutta metasemanttisena teesinä.

Millar ja Buleandra katsovat merkityksen normatiivisuuden liittyvän ilmaisujen 'oikean soveltumisen' ehtojen sijasta 'oikean käytön' ehtoihin. Tällä tavalla vältetään valehtelun, tarinankerroksen ja väärin uskomuksien ongelmat, koska vaikka puhuja kutsuisi koiraa "ketuksi", hän saattaa tehdä sen merkityksen mukaisesti, jos hän aikoo väittää eläimen olevan kettu.

Vetoaminen ilmaisun 'oikeaan käyttöön' 'oikean soveltumisen' sijasta ei myöskään ratkaise ongelmaa. Koska merkityksen oikea soveltuminen tarjoaa tavan erottaa kieli pelkästä ääntelystä, ja edellisten pohdintojen nojalla se voidaan analysoida naturalistisesti, ei ole selvää, miksi merkityksen teorian pitäisi 'oikean soveltumisen' lisäksi selittää 'oikea käyttö'. Toisekseen tämä liittyy merkityksen olennaisesti puhujan aikomuksiin ja uskomuksiin, mutta ei ole selvää, miksi ilmaisujen käytöt olisivat semanttisesti tuomittavia johtuen vain rajallisesta ymmärryksestä. Jos kielen käyttö on ymmärrettävää, miksi se olisi semanttisesti väärin, vaikka puhujalla ei ole väittämän mukaisia uskomuksia tai täyttä ymmärrystä merkityksestä? Semanttiselle eksternalistille tämä linkki puhujan aikomuksen, uskomuksen ja merkityksen välillä voi olla vaikeampi niellä, mikä myöskin laskee merkityksen normatiivisuusteesin uskottavuutta metasemanttisena teesinä.

Tässä työssä esitetyt pohdinnat eivät riitä ratkaisemaan normatiivisuuskiistaa lopullisesti. Semanttisesta korrektiudesta joillakin muokkauksilla ja lisäpremisseillä voidaan johtaa merkityksen normatiivisuus. Vaihtoehtoisesti merkityksen normatiivisuus voidaan mahdollisesti perustella muulla tavalla kuin korrektiuteen vetoamalla. Esimerkiksi Ginsborgin primitiivinen normatiivisuus tai Gibbardin ekspressivismi voivat toimia merkityksen normatiivisuuden perusteena. Myös Kripken ja Wittgensteinin argumentit voivat toimia perustana merkityksen normatiivisuudelle. Olennaista on, että normatiivisuus ei seuraa yleisesti hyväksytystä 'oikean käytön ehdosta', joten merkityksen normatiivisuuden puolustajat joutuvat puolustamaan muita premissejä, joiden uskottavuus voidaan asettaa kyseenalaiseksi.

Vaikka uskottava perustelu löytyisikin, naturalistiset teoriat voivat vielä pelastautua. Naturalisti voi pyrkiä argumentoimaan Hume'n giljotiinin ja naturalistisen virhepäätelmän uskottavuutta vastaan. Kuten sanottu, nämä argumentit eivät ole yksimielisesti hyväksytyjä metaetiikan puolella ja samat strategiat niiden kieltämiseen voivat toimia myös merkitystä käsiteltäessä. Vastaavasti naturalistisia teorioita, kuten dispositionalismia ja totuusehtosemantiikkaa vastaan ei välttämättä tarvita normatiivisuutta lainkaan. Esimerkiksi yksinkertainen dispositionalismi päättyy ongelmiin pel-

kästään käännöksen epämääräisyyteen kanssa, jonka muotoiluun ei tarvita normatiivisuutta. Normatiivisuus ei siis ole aivan niin merkittävä ongelma merkityksen teorioille kuin Kripke antoi ymmärtää.

7 LÄHDELUETTELO

- Ayer, A. J. (1946). *Language, Truth and Logic* (Toinen Painos). Lindon: Gollancz.
- Boghossian, P. (1989). "The Rule-Following Considerations". *Mind*, 98 (No. 392), s. 507–549.
- Boghossian, P. (2005). "Is Meaning Normative". Teoksessa C. Nimtz & A. Beckermann (Toim.), *Philosophy - Science - Scientific Philosophy. Main Lectures and Colloquia of GAP.5, Fifth International Congress of the Society for Analytical Philosophy* (s. 205–218). Bielefeld: Mentis.
- Brandom, R. (2000). *Articulating Reasons*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Brink, D. O. (1989). *Moral Realism and the foundations of ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Broome, J. (2013). *Rationality Through Reasoning*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Buleandra, A. (2008). "Normativity and Correctness": A Reply to Hattiangadi. *Acta Analytica*(23), s. 177–186.
- Candlish, S. & Wrisley, G. (2014). "Private Language". Teoksessa E. N. Zalta (Toim.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2014 Edition)*. Noudettu 25.4.2018 osoitteesta: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/private-language/>
- Finlay, S. (2010). "Recent Work on Normativity". *Analysis Reviews*, 70(2), s. 331–346.
- Gibbard, A. (2012). *Meaning and Normativity*. Oxford: Oxford University Press.
- Ginsborg, H. (2011). "Primitive Normativity and Skepticism about Rules". *The Journal of Philosophy*(108), 227–254.
- Glüer, K. (1999). "Sense and Prescriptivity". *Acta Analytica*(14), s. 111–128.
- Glüer, K. & Pagin, P. (1999). "Rules of Meaning and Practical Reasoning". *Synthese* (117), s. 207–227.
- Glüer, K. & Wikforss, Å. (2009). "Against Content Normativity". *Mind*(118), s. 31–70.
- Glüer, K. & Wikforss, Å. (2015). "Meaning Normativity: Against the Simple Argument". *Oragon F*(22 (Supplementary Issue), s. 63–73.
- Glüer, K. & Wikforss, Å. (2016). "The Normativity of Meaning and Content". Teoksessa E. N. Zalta (Toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2016 Edition)*. Noudettu

- 25.4.2018 osoitteesta: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/meaning-normativity>
- Haaparanta, L. (1999). "On the Possibility of Naturalistic and Pure Epistemology". *Synthese* (118), s. 31–47.
- Hare, R. M. (1961). *Language of Morals*. London: Oxford University Press.
- Hattiangadi, A. (2006). "Is Meaning Normative". *Mind and Language*(21), s. 220–240.
- Hattiangadi, A. (2009). "Some more thoughts on semantic oughts: a reply to Daniel Whiting". *Analysis*(69), s. 54–63.
- Hattiangadi, A. (2017). "Normativity of Meaning". Teoksessa B. Hale & C. M. Wright (Toim.), *A Companion to the Philosophy of Language* (s. 649–669). Singapore: John Wiley & Sons Ltd.
- Hills, D. (2017). "Metaphor". Teoksessa E. N. Zalta (Toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Metaphysics Research Lab, Stanford University. Noudettu 25.4.2018 osoitteesta: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/metaphor/>
- Horwich, P. (1998). *Meaning*. Oxford: Clarendon Press.
- Hume, D. (1969). *A Treatise of Human Nature*. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books. Julkaistu ensimmäisen kerran vuosina 1739 ja 1740.
- Kripke, S. (1982). *Wittgenstein on Rules and Private Language*. Oxford: Basil Blackwell Publisher Limited.
- Kusch, M. (2006). *A Sceptical Guide to Meaning and Rules. Defending Kripke's Wittgenstein*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- McNamara, P. (2014). "Deontic Logic". Teoksessa E. N. Zalta (Toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2014 Edition)*. Noudettu 25.4.2018 osoitteesta: <https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/logic-deontic/>
- Merriam-Webster.com. "Correct". Noudettu 11.3.2018 osoitteesta: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/correct>
- Millar, A. (2002). "The Normativity of Meaning". Teoksessa A. O'Hear (Toim.), *Logic, Thought and Language* (s. 57–73). Cambridge: Cambridge University Press.
- Millar, A. (2014). "How Meaning Might Be Normative". Teoksessa J. Dutant; D. Fassio & A. Meylan (Toim.), *Liber Amicorum Pascal Engel* (s. 798–817). University of Geneva. Noudettu 25.4.2018 osoitteesta: <http://www.unige.ch/lettres/philo/publications/engel/liberamicorum>

- Miller, A. (2010). "The Argument From Queerness and The Normativity of Meaning". Teoksessa M. Grajner; & A. Rami (Toim.), *Warheit-Bedeutung-Existenz* (s. 107–124). Frankfurt: Ontos.
- Moore, G. E. (1996). *Principia Ethica (Revised Edition)*. Cambridge, Great Britain: Cambridge University Press.
- OED Online. "correct, adj". Noudettu 11. 3 2018 osoitteesta:
<http://www.oed.com/view/Entry/41900?rskey=OQsHki&result=2&isAdvanced=false>
- Papeneau, D. (2016). "Naturalism". Teoksessa E. N. Zalta (Toim.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Noudettu 25.4.2018 osoitteesta:
<https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/naturalism/>
- Peregrin, J. (2012). "Inferentialism and the Normativity of Meaning". *Philosophia*(40), s. 75–97.
- Putnam, H. (2008). "'Merkityksen' merkitys". Teoksessa P. Raatikainen (Toim.), *Ajattelu, kieli, merkitys* (T. Nevanlinna, Käänt., s. 359–414). Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Quine, W. (1948). "On what there is". *Review of Metaphysics*, 2(1), 21–38.
- Quine, W. V. (2008). "Käännös ja Merkitys". Teoksessa P. Raatikainen (Toim.), *Ajattelu Kieli ja Merkitys* (T. Seppälä, Käänt., s. 154–200). Tampere: Gaudeamus.
- Rantala, V. & Virtanen, A. (2004). *Johdatus Modaalilogiikkaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rosen, G. (2001). "Brandom on modality, normativity and intensionality". *Philosophy and Phenomenological Research*(63), s. 611–623.
- Ross, W. D. (2002). *The Right and Good* (eBook Collection (EBSCOhost), EBSCOhost, haettu 19.12.2017.). Oxford: Clarendon Press.
- Sayre-McCord, G. (2014). "Metaethics". Teoksessa E. N. Zalta (Toim.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2014 Edition)*. Noudettu 25.4.2018 osoitteesta:
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/metaethics/>
- Searle, J. (1969). *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shafer-Landau, R. (2005). *Moral Realism: A Defence*. Oxford: Clarendon Press.
- Verheggen, C. (2011). "Semantic Normativity and Naturalism". *Logique & Analyse*(216), s. 553–567.
- Whiting, D. (2007). "The Normativity of meaning defended". *Analysis*(67.2), s. 133–40.
- Whiting, D. (2009). "Is Meaning Fraught With Ought". *Pacific Philosophical Quarterly*, 90, s. 535–555.
- Whiting, D. (2016). "What is the Normativity of Meaning." *Inquiry* 2016, s. 219–238.
- Wikforss, Å. (2001). "Semantic Normativity". *Philosophical Studies*(102), s. 203–226.

Wittgenstein, L. (1984). *Tractatus logico-philosophicus*. (H. Nyman, käänt.) Juva: WSOY.

Alkuteos: Logisch-Philosophische Abhandlung (1921)

Wittgenstein, L. (1999). *Filosofisia tutkimuksia* (Toinen painos). (H. Nyman, käänt.) Juva: WSOY.

Alkuteos: Philosophische Untersuchungen (1953)